

Zarządzenie Nr *1606(328)18*.....

Prezydenta Miasta Piły

z dnia *18 lipca 2018 r.*.....

**w sprawie przeprowadzenia konsultacji i wyrażenia opinii przez Gminną Radę
Działalności Pożytku Publicznego Miasta Piły w przedmiocie projektu Uchwały
w sprawie przyjęcia "Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Miasta Piły na
lata 2018-2021"**

Na podstawie art. 30 ust. 1 ustawy z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2018 r. poz. 994 z późn. zm.) oraz Uchwały Nr XXVII/414/16 Rady Miasta Piły z dnia 29 listopada 2016 r. w sprawie określenia trybu powoływania członków Gminnej Rady Działalności Pożytku Publicznego Miasta Piły, jej organizacji i trybu działania, zarządzam, co następuje:

§ 1.1. Postanawiam przeprowadzić konsultacje w celu wyrażenia opinii przez Gminną Radę Działalności Pożytku Publicznego Miasta Piły w przedmiocie projektu Uchwały w sprawie przyjęcia "Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Miasta Piły na lata 2018-2021"

2. Projekt Uchwały Rady Miasta Piły w sprawie przyjęcia "Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Miasta Piły na lata 2018-2021", będący przedmiotem konsultacji, stanowi załącznik do zarządzenia.

§ 2.1. Termin rozpoczęcia konsultacji ustalam na dzień 19 lipca 2018 r.

2. Termin zakończenia konsultacji ustalam na dzień 02 sierpnia 2018 r.

§ 3. Nieprzedstawienie opinii w wyznaczonym terminie konsultacji jest równoznaczne z rezygnacją z prawa do jej wyrażenia.

§ 4. W celu przeprowadzenia konsultacji i wyrażenia opinii przez Gminną Radę Działalności Pożytku Publicznego Miasta Piły, zostanie przekazany Radzie projekt uchwały, o którym mowa w § 1 ust. 1 zarządzenia w wersji papierowej i elektronicznej.

§ 5. Komórką organizacyjną Urzędu Miasta Piły odpowiedzialną za przygotowanie i przeprowadzenie konsultacji jest Wydział Oświaty, Kultury i Sportu.

§ 6. Wykonanie zarządzenia powierzam Dyrektorowi Wydziału Oświaty, Kultury i Sportu.

§ 7. Zarządzenie obowiązuje z dniem podjęcia i podlega zamieszczeniu w Biuletynie Informacji Publicznej Urzędu Miasta Piły i na stronie internetowej Urzędu Miasta Piły.

PREZIDENT MIASTA PIŁY

dr inż. Piotr Głowski

Uzasadnienie
do Zarządzenia Nr *1606(328)18*

Prezydenta Miasta Piły
z dnia *18 lipca 2018r.*

**w sprawie przeprowadzenia konsultacji i wyrażenia opinii przez Gminną Radę
Działalności Pożytku Publicznego Miasta Piły w przedmiocie projektu Uchwały
w sprawie przyjęcia "Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Miasta Piły na
lata 2018-2021"**

W związku z art. 30 ust. 1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz.U. z 2018 r. poz. 994 z późn. zm.) oraz do Uchwały Nr XXVII/414/16 Rady Miasta Piły z dnia 29 listopada 2016 roku w sprawie określenia trybu powoływania członków Gminnej Rady Działalności Pożytku Publicznego Miasta Piły, jej organizacji i trybu działania, który nakłada obowiązek przeprowadzenia konsultacji i wyrażenia opinii organizacji pozarządowych, w przedmiocie projektów uchwał i aktów prawa miejscowego dotyczących sfery zadań publicznych uważam, iż podjęcie zarządzenia jest uzasadnione.

Z-4 DYREKTORA
Wydziału *Kultura* Oświaty, Kultury i Sportu
Małgorzata Kaszuba

Załącznik

do Zarządzenia Nr 1606(328)18

Prezydenta Miasta Piły

z dnia 18 lipca 2018 r.

**w sprawie przeprowadzenia konsultacji i wyrażenia opinii przez Gminną Radę
Działalności Pożytku Publicznego Miasta Piły w przedmiocie projektu Uchwały
w sprawie przyjęcia "Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Miasta Piły na
lata 2018-2021"**

- PROJEKT -

Uchwała Nr

Rady Miasta Piły

z dnia

**w sprawie przyjęcia "Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Miasta Piły na
lata 2018-2021"**

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2018 r. poz. 994 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 1, 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 z późn. zm.), po uzyskaniu pozytywnej opinii Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Rada Miasta Piły uchwała, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się "Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Miasta Piły na lata 2018-2021" stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Prezydentowi Miasta Piły.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia opublikowania w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Uzasadnienie

do Uchwały nr.....

Rady Miasta Piły

z dnia

**w sprawie przyjęcie "Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Miasta Piły na
lata 2018-2021"**

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2018 r. poz. 994 z późn. zm.) do zadań własnych gminy należą sprawy dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Ponadto art. 87 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 z późn. zm.) nakłada na gminę obowiązek sporządzenia na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami.

Program ten na podstawie art. 87 ust. 3 cytowanej wyżej ustawy zostaje przyjęty przez Radę Miasta Piły, po uzyskaniu opinii Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Celem programu jest określenie zasadniczych kierunków działań i zadań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami znajdującymi się na terenie Gminy Piła. Przeanalizowane zostały dokumenty strategiczne dotyczące zarówno województwa wielkopolskiego, jak i Gminy Piła w zakresie ochrony zabytków. Analiza zasobów kulturowych miasta pozwala wyznaczyć kierunki działań w obszarach zachowania dziedzictwa kulturowego.

Gminny Program Opieki Nad Zabytkami Miasta Piły na lata 2018-2021 został pozytywnie zaopiniowany przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu pismem nr PO.5120.4667.2.2018 z dnia 15 maja 2018 r.

W związku z powyższym podjęcie uchwały jest zasadne.

Załącznik

do Uchwały

Rady Miasta Pily

z dnia

**w sprawie przyjęcie "Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Miasta Pily na
lata 2018-2021"**

Załącznik
do Uchwały
Rady Miasta Piły
z dnia

**w sprawie przyjęcia "Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami Miasta Piły na
lata 2018-2021"**

GMINNY PROGRAM
OPIEKI NAD ZABYTKAMI
MIASTA PIŁY NA LATA
2018-2021

Fotografie: R. Judycki, J. Oburota, K. Sztąfel. Archiwum Urzędu Miasta Piły

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP.....	5
1.1. CEL OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	6
1.2. RYS GEOGRAFICZNO - HISTORYCZNY ORAZ PRZESTRZENNY MIASTA PIŁY	8
2. UWARUNKOWANIA DOTYCZĄCE OPIEKI NAD ZESPOŁAMI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.....	12
2.1. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	12
2.2. STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO DO 2020 r.....	16
2.3. PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO.....	17
2.4. KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTKÓW I OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	18
3. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO MIASTA PIŁY.....	21
3.1. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE.....	23
3.1.1. Wykaz zabytków archeologicznych Piły wpisanych do rejestru zabytków.....	24
3.1.2. Wykaz zabytków archeologicznych o własnej formie krajobrazowej.....	24
3.1.3. Wykaz stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków archeologicznych łącznie z ich funkcją oraz krótką analizą chronologiczną (opis koncentracji stanowisk archeologicznych – uwarunkowania fizjograficzne).....	25
3.2. ZABYTKI NIERUCHOME OBJĘTE WPISEM DO REJESTRU.....	33
3.2.1. Zwarte zespoły architektoniczne wpisane do rejestru zabytków.....	33
3.2.2. Pojedyncze obiekty architektoniczne wpisane do rejestru zabytków.....	35
3.2.3. Zespoły zieleni objęte wpisem do rejestru zabytków.....	37
3.3. WYKAZ ZABYTKÓW RUCHOMYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW Z TERENU MIASTA PIŁY	38
3.4. WYKAZ OBIEKTÓW NIERUCHOMYCH UJĘTYCH W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW	40
3.5. OBIEKTY GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW CHRONIONE PLANAMI ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO.....	57
4. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO.....	58
4.1. STAN ZACHOWANIA DZIEDZICTWA ARCHEOLOGICZNEGO ORAZ ISTOTNE ZAGROŻENIA DLA ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH	58

4.2. STAN ZACHOWANIA NAJCENNIJSZYCH ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH NA TERENIE MIASTA PIŁY.....	60
4.3. UWARUNKOWANIA OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I ZABYTEKÓW WYNIKAJĄCYCH Z ZAPISÓW W STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA PIŁY.....	65
4.4. UWARUNKOWANIA OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I ZABYTEKÓW WYNIKAJĄCYCH Z ZAPISÓW W MIEJSCOWYCH PLANACH ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO.....	67
4.5. UWARUNKOWANIA OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO WYNIKAJĄCE Z OBSZARÓW OCHRONY PRZYRODY I RÓWNOWAGI EKOLOGICZNEJ	70
5. GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTEKAMI.....	72
5.1. CELE.....	72
5.2. KIERUNKI DZIAŁANIA I REALIZACJI PROGRAMU.....	73
5.2.1. Określenie sposobu realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.....	73
5.2.2. Aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków	74
5.2.2.a Lista obiektów przewidzianych do wykreślenia ze spisów konserwatorskich i gminnych	75
5.2.2.b Lista obiektów nieużytkowanych wskazanych do otoczenia szczególnym nadzorem konserwatorskim i budowlanym.....	77
5.2.2.c Wykaz obiektów, które na skutek nieprawidłowo wykonywanych działań rewaloryzacyjno - naprawczych lub remontowych utraciły wartości zabytkowe.....	79
5.2.2.d Wykaz obiektów nieużytkowanych bez możliwości prowadzenia inwestycji	80
5.2.3. Przygotowywanie wykazu obszarów szczególnie wartościowych.....	81
5.2.4. Tworzenie parków kultury.....	89
6. PODZIAŁ ZADAŃ NA OBSZARY, PROJEKTY, DZIAŁANIA.....	91
6.1. AKTUALIZACJA GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW.....	91
6.1.1. Aktualizacja gminnej ewidencji zabytków nieruchomych	91
6.1.2. Aktualizacja gminnej ewidencji zabytków archeologicznych	92
6.1.3. Cmentarze.....	92
6.2. DZIAŁANIA W ZAKRESIE POPRAWY STANU ZACHOWANIA ZABYTEKÓW	93
6.2.1. Działania związane z ochroną zabytków wpisanych do rejestru, których właścicielem jest Gmina Piła.....	93
6.2.2. Działania związane z ochroną zabytków wpisanych do rejestru, których właścicielem nie jest Gmina Piła.....	93
6.2.3. Działania związane z ochroną zabytków znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków (nie wpisane do rejestru).....	94
6.3. MONITOROWANIE STANU ZACHOWANIA ORAZ STANU PRAWNEGO ZABYTEKÓW....	94
6.4. DZIAŁANIA W ZAKRESIE EDUKACJI OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.....	95

6.4.1. Ułatwianie bezpośredniego dostępu do spisów zabytków.....	95
6.4.2. Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze i edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego.....	96
6.5. UDOSTĘPNIENIE I PROMOCJA ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH.....	97
6.6. INFORMACJA W ZAKRESIE FINANSOWANIA.....	97
6.7. PROMOCJA MIASTA I REGIONU.....	98
6.8. SZCZEGÓŁOWE ZADANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	98
6.9. INNE DZIAŁANIA.....	99
7. INSTRUMENTY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	100
8. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	101
9. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA.....	102
10. SPIS ŹRÓDEŁ.....	104
BIBLIOGRAFIA.....	105
ZAŁĄCZNIKI.....	108

WSTĘP

Obowiązek sporządzania co cztery lata gminnego programu opieki nad zabytkami wynika z *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*.¹ Spoczywa on na władzach odpowiedniego szczebla administracyjnego gminy i zostaje przyjęty przez radę gminy. Dokument ten ma określać działania, jakie należy podjąć dla poprawy szeroko pojętej ochrony dziedzictwa kulturowego oraz wyznaczać trendy w promocji tych pojęć wśród mieszkańców.

Dla miasta Piły nie wykonano *Studium urbanistyczno-konserwatorskiego* ani nie wyznaczono stref ochrony konserwatorskiej, toteż na rzecz niniejszego opracowania niezbędnym stało się wykonanie badań terenowych. Wykonano je wraz z weryfikacją zagadnień konserwatorskich w obszarze administracyjnym miasta, w granicach objętych mapą w skali 1:2500.² Mapa nie uwzględnia topografii terenu, a jedynie zainwestowanie miejskie wraz z częściowym podziałem własnościowym niektórych obszarów.

¹

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz. U. 2014, poz. 1446, ze zm., art. 87. wraz z późniejszymi zmianami.

² Wersja elektroniczna mapy dostarczona przez Miejską Pracownię Urbanistyczną.

Trudno jednoznacznie stwierdzić, kiedy do struktury miejskiej Piły wprowadzono wiele nieprawidłowości przestrzennych, jak współczesny podział własnościowy, maksymalne poszerzenie układu komunikacyjnego, przekształcenia w wielkościach i kształtach bloków urbanistycznych. Ich korekta staje się dzisiaj w większości przypadków niemożliwa. Z tych powodów, poza obligatoryjną ochroną zasobów archeologicznych i obiektów figurujących w rejestrach bądź w spisach konserwatorskich lub gminnych, w niniejszym opracowaniu zwrócono również uwagę na inne obiekty lub przestrzenie istotne ze względu na ich wartość w przestrzeni miejskiej. Uwzględniono tereny jeszcze niezdegradowane, na których w miarę dobrze zachowane przykłady zabudowy architektonicznej lub fragmenty układu urbanistycznego są uwypuklone poprzez warunki topograficzne. Uwzględniono także inne wartości kulturowe całej rozpatrywanej przestrzeni.

CEL OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Jednym z podstawowych celów sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest podnoszenie w społeczeństwie lokalnym świadomości i poczucia tożsamości odnoszących się do dziedzictwa kulturowego. Jest to szczególnie istotne na obszarach porozbiorowych, przywróconych Polsce po 1945 r.

Dla pełnego zrozumienia *co i dlaczego należy chronić* przytoczono najnowszą definicję pojęć bezpośrednio związanych z zagadnieniem zabytku i opieki nad nim. W rozumieniu *Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*³ **zabytek** – to nieruchomość lub rzecz ruchoma będąca wytworem człowieka związana z jego życiem i aktywnością. Podobne wartościowanie obowiązuje w archeologii, przy czym ruchome obiekty stanowią składową część poszczególnych stanowisk. **Stanowisko** – to „powierzchniowe, podziemne lub podwodne pozostałości egzystencji człowieka, złożone z nawarstwień kulturowych”. **Krajobraz kulturowy** jest wynikiem ingerencji człowieka w środowisko naturalne. Rozróżnia się harmonijny krajobraz kulturowy współgrający z przyrodą oraz zdegradowany – naruszający równowagę środowiska. Jeżeli w harmonijnym krajobrazie kulturowym występuje duże nasycenie zabytkami charakterystycznymi dla tradycji

³ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, art.3

budowlanej lub osadniczej danej ziemi bądź regionu, to szczególne występowanie takich przykładów predysponuje do utworzenia oddzielnej enklawy o charakterze **parku kulturowego** lub **szlaku turystyczno-kulturowego**. Wyjątkowo cenne zespoły mogą być uznane za pomniki historii lub zostać wpisane na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. **Pomnik historii** – to obiekt nieruchomy o charakterze architektonicznym, wzniesiony w miejscu bardzo ważnym dla przeszłości. Jego wzniesienie musi wynikać ze świadomości społecznej i zawierać w sobie wartości historyczne, artystyczne, naukowe.

Zachowanie wszystkich powyżej wymienionych rodzajów zabytków i innych wartości w jak najlepszym stanie leży w interesie społecznym, z uwagi na posiadaną przez nie wartość historyczną, kulturową, artystyczną, naukową. Dodatkowo powinny one wzbogacać wiedzę o mieście lub regionie oraz określić cele i zadania, jakie powinny spełnić w gminnym programie opieki nad zabytkami.

Przygotowany, w niniejszym opracowaniu, gminny program opieki nad zabytkami ma na celu:

- 1) syntetyczne określenie zadań samorządu w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami wszelkiego rodzaju,
- 2) stworzenie zintegrowanych zasad gospodarowania przestrzenią miejską,
- 3) monitorowanie stanu zachowania obiektów objętych ochroną,
- 4) monitorowanie stanu prawnego opieki nad zabytkami,
- 5) realizację oraz wspieranie różnorodnych działań w zakresie dążenia do poprawy zachowania dziedzictwa kulturowego we wszystkich jego aspektach,
- 6) promocję dziedzictwa kulturowego (w tym również zabytków) oraz upowszechnienie wiedzy dotyczącej ochrony dziedzictwa kulturowego wraz z zabytkami,
- 7) ekspozycję szczególnie wartościowych przestrzeni miejskich bądź obiektów zabytkowych w celu podkreślenia ich wartości i wykorzystania dla promocji miasta lub regionu,
- 8) zwiększenie wykorzystania zabytków do podkreślenia walorów krajobrazowo - - turystycznych miasta lub regionu,
- 9) pomoc w przygotowaniu indywidualnych programów lub założeń wspierających promocję wartości kulturowych miasta lub regionu (programy zbiorowe lub indywidualne, w tym również informacja o pozyskiwaniu środków).

Wskazane cele powinny być realizowane między innymi poprzez:

- 1) podniesienie sprawności działań i kontaktów władz gminy z organami ochrony zabytków,
- 2) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, krajobrazu kulturowego, dziedzictwa archeologicznego, ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- 3) włączenie ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania gminy,
- 4) uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, krajobrazu kulturowego, dziedzictwa archeologicznego, ochrony przyrody i równowagi ekologicznej we wszystkich dziedzinach funkcjonowania miasta,
- 5) prowadzenie i aktualizację Gminnej Ewidencji Zabytków oraz monitorowanie jej stanu,
- 6) eksponowanie szczególnie cennych realizacji wraz z ich walorami przestrzennymi,
- 7) wzajemną współpracę społecznych opiekunów zabytków, właścicieli zabytków, przedstawicieli władz konserwatorskich i gminnych oraz budowanie partnerskich relacji i odpowiedzialności za stan zachowania zabytków na różnych poziomach decyzyjnych,
- 8) wykorzystanie różnorodnych form medialnych wraz z różnymi nośnikami informacyjnymi do promocji wartości kulturowych,
- 9) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność miejsc o szczególnych walorach kulturowych z możliwością wykorzystania w celach edukacyjno-turystycznych.

1.2. RYS GEOGRAFICZNO-HISTORYCZNY ORAZ PRZESTRZENNY MIASTA PIŁY

Układ przestrzenno-komunikacyjny Piły wynika ze zróżnicowanych uwarunkowań topograficznych: systemu wodnego, topografii terenu i nawarstwień historycznych.

Otoczona lasami Piła⁴ leży w północnej części Województwa Wielkopolskiego, w dolinie rzeki Gwdy wpadającej w miejscowości Ujście do Noteci. Ciągająca się w linii prostej, z północy na południe, linia rzeki jeszcze do dziś stanowi szeroką pradolinę, położoną

⁴ Słabe gleby położone wokół Piły wykorzystano do zalesienia.

na wysokości 60-65 m n.p.m. Przy nieuregulowanych brzegach rzeki w dalszym ciągu istnieją rozległe tereny bagiennie. Brak informacji o dokonanych wcześniej melioracjach nie pozwala na określenie wielkości pierwotnych rozlewisk. Z przekazów wiadomo natomiast, że w wielu miejscach miasta jeszcze w latach 20. XX w.⁵ znajdowały się tereny podmokłe poprzecinane licznymi strumieniami spływającymi do Gwdy.

W systemie hydrograficznym pradoliny znajduje się pięć jezior oraz mniejsze, sztuczne zbiorniki wodne. Jezioro Rudnickie zlokalizowane jest od strony północnej miasta, za zewnętrzną obwodnicą relacji Wałcz – Bydgoszcz. Zbiornik ten posiada naturalne połączenie z rozległym Zalewem Koszyckim, rozciągającym się powyżej zabudowy mieszkaniowej dzielnicy Koszyce. W obrębie Jeziora Rudnickiego i jego otuliny ustanowiono Rezerwat Przyrody Kuźnik⁶. W różnych częściach miasta zlokalizowane są sztuczne zbiorniki wodne powstałe w wyniku przemysłowego pozyskiwania pokładów gliny. Jeszcze na początku lat 30. XX w. przy dzisiejszych gliniankach funkcjonowały kompleksy zabudowań cegielni. Jedna z nich, zlokalizowana na zachód od ul. Podchorążych, dostarczała cegłę do budowy dwóch kompleksów koszar położonych po wschodniej stronie miasta.

Innym ważnym elementem krajobrazowo-przestrzennym jest strefa krawędziowa wysoczyzny morenowej, rozciągająca się równoległe do pradoliny, po zachodniej i południowej stronie obecnego Śródmieścia. Morena wyniesiona jest o 10 -15 m powyżej pradoliny i miejscami dochodzi do wysokości 100 m n.p.m. Jej pasmo rozpoczyna się w partii północno - zachodniej miasta, w okolicy zieleni pocmentarnej istniejącej w rozwidleniu ulic Zamiejskiej i Wiśniowej (dzielnica Koszyce). Dalej prowadzi w linii prostej na południe, tworząc wysoko położoną zachodnią skarpę ul. Podleśnej i Chopina, aż do al. Wojska Polskiego. Komunikacja miejska prowadzona szerokością tej arterii wymusiła niwelację moreny. Jej dalszy ciąg znajduje się w grupie zieleni istniejącej pomiędzy ulicami Fałata a Konarskiego. Poczynając od tej ostatniej ulicy, opada równomiernie w kierunku południowym, aż do ul. Podgórznej, tworząc na tym odcinku

⁵ W latach 70. XX w. przeprowadzono regulację rzeki Gwdy na odcinku śródmiejskim, przez co zlikwidowano ostre zakola w okolicy dawnego Przedsiębiorstwa Przemysłu Ziemniaczanego i Zakładów Mięsnych. Umocniono i podwyższono wówczas brzegi rzeki. Spowodowało to znaczne osuszenie bagiennych brzegów. Zygmunt Boras, Zbigniew Dworecki, *Piła, Zarys dziejów*, Piła 1993, s.20.

⁶ Rezerwat Przyrody Kuźnik powołany został w 1959 r. w celu ochrony krajobrazu Jeziora Rudnickiego. Zarządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 31.10.1959 r., w sprawie uznania za rezerwat przyrody (Monitor Polski z 1959. Nr 95, poz. 506) oraz Obwieszczenie Wojewody Wielkopolskiego z dnia 04.10.2001 r. w sprawie ogłoszenia wykazu rezerwatów przyrody utworzonych do dnia 21.12.1998 r.

mocno zróżnicowaną wysokościami zachodnią pierzeję ul. Ceglanej. Budowa obiektów należących do kolejowych zakładów naprawczych (przy ul. Warsztatowej) i szerokiego pasma torów kolejowych, spowodowała kolejną niwelację wyniesienia. Jest ona jednak dalej czytelna za terenem kolei, tworząc w partii południowej miasta, rozgraniczenie wysokościowe pomiędzy górną partią dzielnicy Staszyce (ul. Wysoka), a terenem tego zespołu nazywanego *Dolkami*. Na całej powyżej wymienionej przestrzeni znajduje się nie tylko morenowe zróżnicowanie wysokościowe, ale dodatkowo różnica terenu podkreślona jest przez porastającą ją zieleń wysoką. W północnym odcinku ul. Henryka Siemiradzkiego ze skarpy pierwotnej moreny wyprowadzono sztuczny nasyp ziemny, którym poprowadzono komunikację (dalej wiaduktem) ponad terenem kolei.

Poza naturalnymi walorami topograficznymi, o miejscu lokalizacji Piły zaważył układ traktów komunikacyjnych o znaczeniu lokalnym i regionalnym. Tu krzyżowały się drogi wykorzystujące naturalną przeprawę przez rzekę Gwdę, stając się tym samym jednym z pierwiastków miastotwórczych. Historia osadnictwa w Pile nie została jednoznacznie ustalona. W 2012 r. przy pracach ziemnych prowadzonych w okolicy ulic 11 Listopada i 14 Lutego przypadkowo natrafiono na rzędowe cmentarzysko wczesnośredniowieczne lub średniowieczne⁷, zmieniające genezę powstania miasta oraz jego lokalizację w przestrzeni. Dr Jarosław Rola przypuszcza, że taka lokalizacja cmentarzyska wiązała się z bardzo starym traktem komunikacyjnym i chrystianizacją Pomorza dokonaną w Pile przez bpa Ottona z Bambergu. Lokacyjne miasto z 1513 r. znajdowało się w okolicy obecnej ul. Piekarskiej. Tutaj istniał niewielki stary rynek z kościołem wbudowanym w południową jego pierzeję. Całkowitemu zniszczeniu Stare Miasto uległo w pożarze w 1626 r. Trudno dzisiaj odpowiedzieć, w czym tkwiła przyczyna rozszerzenia zespołu i wybudowania Nowego Rynku zlokalizowanego nieco na południowy-zachód od Starego Miasta.⁸ Rynek nowomiejski był bezsprzecznie centralnym, dużym placem nowożytnym, różniącym się od starego zespołu nie tylko powierzchnią, ale niezwykle regularnością przestrzeni oraz powierzchnią działek siedliskowych. Na jego środku wzniesiono świątynię. Zgodnie z zasadami obowiązującymi na terenie Ziemi Nadnoteckiej, historycznej

⁷ *Dawna Piła*, www.dawna.pila.pl (data dostępu 11.10.2013 r.). W tym samym miejscu prowadzone są aktualnie dalsze prace archeologiczne. Dr Jarosław Rola spodziewa się, że uzyska odpowiedź na wiele zagadnień związanych z genezą zespołu miejskiego. Jarosław Rola, *Początki osadnictwa na terenach Piły i okolic*, Piła 2005.

⁸ W innych miastach tego regionu, rozszerzenie przestrzeni wiązało się z próbą ożywienia życia gospodarczego. Właściciele miast sprowadzali różne grupy narodowo-wyznaniowe, bowiem wnosili oni na nowe tereny własne umiejętności zawodowe. Otrzymywali liczne wolnizny oraz tereny pod własne budownictwo. Dla przykładu zobacz: Złotów, Krajenka, Wysoka, Wieleń, Drezdenko.

Krajny czy pogranicza Wielkopolsko-Pomorskiego, ludność wyznania mojżeszowego otrzymała pod swoje osadnictwo osobne tereny oraz przywileje. W Piłę taką przestrzeń był teren na południowy-wschód od nowomiejskiego zespołu. Na środku Żydowskiego Rynku pozwolono na wzniesienie drewnianej synagogi, z czasem przebudowanej na realizację murowaną. Żydzi otrzymali też teren pod własny kirkut, funkcjonujący aż do 1938 r. przy dzisiejszej ul. Konopnickiej. Współcześnie istnieje tutaj grupa starodrzewu z wkomponowanym w nią budynkiem przedszkola. Cmentarze innych wyznań zlokalizowane były w znacznym oddaleniu od zabudowy mieszkaniowej, choleryczny głębooko w lesie. Z biegiem czasu zaczęła kształtować się zabudowa przedmieść, powiązana początkowo z drogami wylotowymi, później powstawały zwarte zespoły o różnorodnym przeznaczeniu, jak zabudowa koszar, fabryki i zakłady wytwórcze, warsztaty naprawcze czy warsztaty przemysłu zbrojeniowego. Obok nich skupiała się zabudowa mieszkaniowa, przeznaczona głównie dla robotników. W zależności od lokalizacji i funkcji, tworzone wówczas przedmieścia otrzymały indywidualnie opracowany plan założenia, wypełniony zabudową o cechach charakterystycznych dla epoki, które wyróżniały pomiędzy sobą poszczególne enklawy zabudowy. W obecnej strukturze przestrzennej Piły brakuje wielu dawnych – historycznych - układów czy przestrzeni. Dotyczy to głównie zespołu Śródmieścia wyburzonego nie tylko w wyniku działań drugiej wojny światowej, ale również z braku przestrzegania zasad odbudowy historycznego miasta. Szerokie arterie komunikacyjne przecinają całe Śródmieście nie respektując dawnych układów urbanistycznych. Z dawnej zabudowy pozostały tylko nieliczne przykłady, które przy współczesnych realizacjach wielkokubaturowych, wznoszonych na każdym skrawku wolnej przestrzeni miejskiej, w większości przypadków *przestały się liczyć* i nie są szczególnie *dobrze* postrzegane. Najlepiej zachowały się przestrzenie historycznych przedmieść, położonych daleko od centrum, z nieprzekształconymi układami i z dużą liczbą zachowanej architektury charakterystycznej dla regionu. Tam też przetrwało najwięcej działek siedliskowych o oryginalnej wielkości, wypełnionych zielenią ogrodową.⁹

⁹ Najciekawsze zachowane miejsca lub zespoły z terenu Piły, wymienione zostały w pkt. 5.2.3 opracowania.

2. UWARUNKOWANIA DOTYCZĄCE OPIEKI NAD ZESPOŁAMI DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

2.1. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

*Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*¹⁰ jest podstawowym aktem prawnym, z którego wynika obligatoryjny obowiązek wykonania gminnego programu opieki nad zabytkami. Obowiązek ten spoczywa na administracji szczebla gminnego. Ustawa określa również zasady chronienia obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków. W przypadku obiektów nieobjętych rejestrem zabytków, a figurujących w ewidencji zabytków – obowiązują przepisy *Prawa Budowlanego*¹¹, określające szczególne wymagania stawiane pracom budowlanym prowadzonym w ich obrębie¹².

Plany zagospodarowania przestrzennego miast zawierają kolejne ustalenia prawne i stanowią rękojmię poprawnego uszanowania obiektów zabytkowych w przestrzeni miejskiej. Określają zasady chronienia i funkcjonowania terenów o szczególnym nasyceniu kulturowym, wliczając w to również obiekty zabytkowe.

¹⁰ *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, art. 87

¹¹ *Prawo Budowlane*, Ustawa z dnia 07.07.1994 r., Dz. U. z 2016 r. poz. 290.

¹² *Ibidem*, art.39, pkt. 1. Prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia na prowadzenie tych robót, wydanego przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków.

pkt. 2 Pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji generalnego Konserwatora Zabytków działającego w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków.

pkt.3 W stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

pkt. 4 Wojewódzki konserwator zabytków jest zobowiązany zająć stanowisko w sprawie wniosku o pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektów budowlanych, o których mowa w ust.3, w terminie 30 dni od dnia jego doręczenia. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

Wymienione powyżej regulacje są podstawowymi aktami prawnymi stanowiącymi z urzędu zasady funkcjonowania oraz ochrony dziedzictwa kulturowego. Ponadto w celu prawidłowego poszanowania przestrzeni miejskiej i jej ochrony, w planach rozwoju przestrzennego uwzględniane są również inne przepisy lub wybrane zagadnienia wynikające z kolejnych aktów prawnych, w tym:

- 1) Ustawa z dnia 27.03.2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym¹³,
- 2) Ustawa z dnia 16.04.2004 r. o ochronie przyrody¹⁴,
- 3) Ustawa z dnia 21.08.1997 r. o gospodarce nieruchomościami¹⁵,
- 4) Ustawa z dnia 03.02.1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych¹⁶,
- 5) Ustawa z dnia 28.09.1991 r. o lasach¹⁷,
- 6) Ustawa z dnia 31.01.1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych¹⁸,
- 7) Ustawa z dnia 17.06.1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji¹⁹,
- 8) Ustawa z dnia 14.04.1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego²⁰.

W 1962 r.²¹ dokonano zmiany w obowiązującym od 1918 r. prawie konserwatorskim, wprowadzając pojęcie ochrony zabytków jako wyłączną sprawę państwa. Od 2003 r. ponownie zmieniły się przepisy, a problematykę ochrony zabytków reguluje od tego czasu ustawa z roku 2003²². Rozdzielono w niej działania administracyjne dotyczące ochrony zabytków od działań podejmowanych przez właścicieli obiektów oraz wprowadzono nową definicję zabytku. Zgodnie z art. 87 przygotowanie programu gminnej opieki nad zabytkami jest obowiązkowym działaniem gminy.

Art. 87

pkt. 1 Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat (...) program opieki nad zabytkami.

¹³ Dz. U. z 2016 r. poz. 778 z późn. zm.

¹⁴ Dz. U. z 2016 r. poz. 2134

¹⁵ Dz. U. z 2016 r. poz. 2147 z późn. zm.

¹⁶ Dz. U. z 2015 r. poz. 909 ze zm.

¹⁷ Dz. U. z 2015 r. poz. 2100 ze zm.

¹⁸ Dz. U. z 2015 r. poz. 2126 ze zm.

¹⁹ Dz. U. z 2016 r. poz. 599 ze zm.

²⁰ Dz. U. z 2016 r. poz. 23 ze zm.

²¹ *Ustawa o ochronie dóbr kultury* z dnia 15.02.1962, Dz. U. z 1999 r., Nr 98, poz.1150, z późn. zm. System ochrony zabytków w Polsce sięga 1918 r., kiedy w art. 1 *Dekretu Rady Regencyjnej* [z dnia 31.10.1918 r., *Dziennik Praw Królestwa Polskiego* z 1918 r. Nr 16, poz. 36] zapisem „wszelkie zabytki kultury i sztuki znajdujące się w granicach Państwa Polskiego wpisane do inwentarza zabytków kultury i sztuki, podlegają opiece prawa (...), zaś wszelkie działania związane ze sprawowaniem opieki należą do (art.3) (...) konserwatorów zabytków kultury i sztuki, mianowanych przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego”. - ustawa uchylona na mocy ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami

²² *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*

pkt. 3 Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

pkt. 4 Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

pkt. 5 Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

Zgodnie z *Ustawą o samorządzie gminnym*²³ w zakresie działań własnych, gmina realizuje zadania związane z opieką nad zabytkami, bowiem (...) „zaspakajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy”. Działania te dotyczą w szczególności spraw kultury, w tym ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Kierunki rozwoju przestrzennego Piły, w tym ochrony dziedzictwa kulturowego oraz zabytków zlokalizowanych w obszarze administracyjnym miasta, regulują następujące dokumenty:

- 1) *Strategia Rozwoju Społeczno - Gospodarczego Powiatu Pilskiego do 2035 roku*, uchwała Rady Powiatu w Pile z dnia 25.09.2014 r., uchwała Nr XLIII.401.2014,
- 2) *Strategia Rozwoju Miasta Piły na lata 2005-2015*, uchwała Rady Miasta Piły z dnia 27.09.2016 r., Nr XXIV/379/16;
- 3) *Lokalny program rewitalizacji obszarów powojennych na terenie miasta Piły*, uchwała Rady Miasta Piły Nr XXIV/275/04 z dnia 31.08.2004 r.,
- 4) *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Piły*, uchwała Rady Miasta Piły Nr XLIV/546/06 z dnia 24.01.2006 r.,
- 5) *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Piły*, uchwała Rady Miasta Piły Nr XL/468/09 z dnia 27.10.2009 r.,
- 6) *Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Piły*,²⁴ uchwała Nr XXIII/299/12 z dnia 28.08.2012 r.,
- 7) *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Piły*, uchwała Nr VI/75/15 Rady Miasta Piły z dnia 31.06.2015 r.

²³ *Ustawa o samorządzie gminnym* z dnia 08.03.1990 r. Dz. U. z dnia 2016r. poz. 446 z ze zm.

²⁴ *Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Piły*, uchwała Nr XXIII/299/12 z dnia 28.08.2012 r. Wersja elektroniczna, www.bip2.um.pila.pl/info_rada.php?Kod=5141.

8) *Program rewitalizacji obszarów miejskich miasta Piły*, uchwała Rady Miasta Piły Nr XXXVI/460/13 z dnia 27.08.2013 r.²⁵

W odniesieniu do zagospodarowania przestrzennego w *Strategii Rozwoju Miasta Piły na lata 2005-2015* określono ogólne kierunki rozwoju miasta. Stwierdzono, że istniejące walory przyrodnicze mogą się przyczynić do rozwoju turystyki, a więc istnieje możliwość jej powiązania z ochroną środowiska naturalnego. Wskazano, że zadanie to można osiągnąć poprzez ochronę, wykorzystanie i wzbogacanie walorów przyrodniczych, kulturowych i krajobrazowych, w tym również poprzez uszanowanie kompozycji urbanistycznych wraz z poprawą estetyki miejskiej. W obszarze działań urbanistyczno - -przestrzennych w Pile obowiązują ustalenia zawarte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, przepisach wynikających z Prawa budowlanego²⁶ oraz z ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym²⁷. Każdy z kolejnych opracowywanych wariantów planów wprowadza do rozwiązania planistycznego i zapisu nowe treści, elementy lub zagadnienia tematyczne. Jednak są one kontynuacją wcześniej przyjętej strategii.

Gminny program opieki nad zabytkami Piły na lata 2018-2021 jest spójny z powołanymi powyżej dokumentami. Uwzględnia również kierunki rozwoju przewidziane w *Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 r.*²⁸ oraz w *Planie zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego*²⁹. W zagadnieniach konserwatorskich, nawiązuje do wytycznych zawartych w *Tezach do krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*³⁰ oraz do *Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016*.³¹

²⁵ *Program rewitalizacji obszarów miejskich miasta Piły*, uchwała Rady Miasta Nr XXXVI/460/13 z dnia 27.08.2013 r., wersja elektroniczna, [www.pila.pl content.php?mod=sub&tr=cl&cms_id=287&cmssid=918&=p3&m=&s=s22](http://www.pila.pl/content.php?mod=sub&tr=cl&cms_id=287&cmssid=918&=p3&m=&s=s22).

²⁶ *Prawo Budowlane*, op.cit.

²⁷ *Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*, z dnia 27.03.2003 r., Dz. U. z 2012 r., poz. 647, z późn. zm.

²⁸ *Strategia Rozwoju Województwa Wielkopolskiego*, przyjęta przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego, uchwała Nr CI/386/2000 z dnia 10.07.2000 r.; *Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 r.*, przyjęta przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego dnia 19.12.2005 r.

²⁹ *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego*, z dnia 26.11.2001 r., zatwierdzona przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego, uchwała Nr XLI/628/2001

³⁰ *Tezy do krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami* zatwierdzone przez Ministra Kultury i Sztuki Waldemara Dąbrowskiego, opracowane przez zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury pod kierownictwem prof. dr hab. Bogumiły Rouby.

³¹ *Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016*, projekt, Warszawa 20.09.2013 r., Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

2.2. STRATEGIA ROZWOJU WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO DO 2020 r.

Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego określiła działania przewidziane dla całego województwa do roku 2020. Główne cele ustanowione dla rozwoju województwa³² mają zapewnić podwyższenie poziomu i warunków życia jego mieszkańców, poprawę jakości przestrzeni miejskiej, prowadzenie polityki inwestycyjnej przyjaznej dla środowiska i zagospodarowania przestrzennego. Gospodarka zasobami i ochrona środowiska, jako nadrzędny cel, ma skierować Wielkopolskę w kierunku zrównoważonego rozwoju.

Piła znalazła się w grupie miast, które utraciły dawne administracyjne funkcje ośrodka wojewódzkiego, jednak potencjał Piły umożliwia wydobycie i wyeksponowanie istniejących wartości ponadlokalnych. Możliwości takich upatruje się między innymi w przekształceniu dawnego lotniska wojskowego na potrzeby cywilne, w położeniu miasta na terenach atrakcyjnych przyrodniczo oraz w krzyżujących się węzłach komunikacji drogowej i kolejowej. Powyższe walory o charakterze regionalnym ukierunkują rozwój miasta w stronę turystyki wykorzystującej duże nasycenie zielenią i dobrą lokalizację.

W *Strategii* uwzględniono też zagadnienie ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym opiekę nad zabytkami. W celu zapewnienia poprawności działań w tej dziedzinie, przewidziano kilka kierunków wspierających rozwój kultury. Uznano, że powiązanie zachowanych wartości kulturowych wraz z zasobami przyrodniczo-krajobrazowymi, powinno realnie wpłynąć na podniesienie życia gospodarczego i rozwój turystyczno - - promocyjny wielkopolskich miast, w tym również Piły.

Jako środki niezbędne do wykorzystania, w dobrze prowadzonej polityce ochrony dziedzictwa kulturowego, upatruje się w spełnieniu podstawowych kierunków działania:

- 1) inwestycjach, ochronie i wsparciu pojęcia *dziedzictwo kulturowe*, w tym aktywnego uczestnictwa mieszkańców,
- 2) przygotowaniu i racjonalnemu wykorzystaniu terenów inwestycyjnych stanowiących mienie Skarbu Państwa oraz w szeroko pojętej informacji,
- 3) restrukturyzacji obszarów o potencjale rozwojowym (rewitalizacji dzielnic miast, terenów poprzemysłowych, terenów powojсковych),

³² *Strategia Rozwoju Województwa Wielkopolskiego*, przyjęta przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego, uchwała Nr CI/386/2000 z dnia 10.06.2000 r.

- 4) zwiększeniu udziału usług turystyczno - rekreacyjnych w gospodarce regionu, inwestycjach w infrastrukturę poprawiającą stan zagospodarowania obszarów atrakcyjnych pod względem turystycznym i rekreacyjnym, z uszanowaniem zasad ochrony środowiska,
- 5) poprawie warunków mieszkaniowych: przygotowaniu terenów pod budownictwo mieszkaniowe wraz z rewitalizacją zastających zespołów mieszkaniowych.

2.3. PLAN ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

*Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego*³³ zawiera „wskazania dla działań w przestrzeni, których realizacja jest wypełnieniem zadań określonych przez Strategię rozwoju województwa wielkopolskiego do roku 2020 (...) wzbogacając kierunki rozwoju województwa o zagadnienia ładu przestrzennego i zrównoważonego rozwoju”. Za szczególnie ważne zagadnienie uznano ochronę środowiska i dziedzictwa kulturowego. W rozdziale o kulturze i dziedzictwie narodowym, omówiono zagadnienie tożsamości regionalnej, dziedzictwa archeologicznego, zabytków czy parków. Aby sprostać powyższym celom uznano za konieczne:

- 1) zwiększenie nakładów finansowych na ochronę zasobów kulturowych,
- 2) prowadzenie stałych nadzorów nad rejestrem zabytków i udostępnienie jego wersji elektronicznej,
- 3) prowadzenie badań w obrębie zabytków we wszystkich dziedzinach nauki,
- 4) wykorzystanie zabytków i wiedzy o nich dla celów turystycznych oraz dla promocji regionu,
- 5) podnoszenie wartości usług turystycznych poprzez „wykorzystanie” zabytków dla podniesienia atrakcyjności oferty.

W województwie wielkopolskim powyżej cytowany *Plan* odnotował istnienie 100 placówek muzealnych i izb pamięci. W Pile funkcjonuje Muzeum Okręgowe im. Stanisława Staszica, Muzeum Stanisława Staszica. Działają: Regionalne Centrum Kultury – Fabryka Emocji, Młodzieżowy Dom Kultury, Biuro Wystaw Artystycznych i Usług

³³ *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego*, op.cit.

Plastycznych, Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna im. Pantaleona Szumana mająca 9 filii. Liczne koncerty, spektakle i uroczystości towarzyszące mieszkańcom przez cały rok, mają na celu upowszechnianie twórczości i wspieranie wszelkich form aktywności artystycznej.³⁴ Systematyczne organizowanie różnych imprez kulturalnych wpisało się już na trwałe w tradycję działań miejskich w zakresie upowszechniania kultury. W powyżej cytowanym *Planie*, Piła uznana została za miasto położone w strefie leśno - rekreacyjnej oraz w strefie przyspieszonego rozwoju powiązanego z pasmem dróg ekspresowych. Uznano też, że środowisko przyrodnicze oraz kulturowe ma istotne znaczenie dla rozwoju miasta i jego strefy leśno - rekreacyjnej.

2.4. KRAJOWY PROGRAM OCHRONY ZABYTEKÓW I OPIEKI NAD ZABYTEKAMI

Zgodnie z art. 84 Ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. Nr 162, poz. 1568, ze zmianami), Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków inicjuje i opracowuje Krajowy Program Ochrony i Opieki nad Zabytkami.

W dniu 24 czerwca 2014 roku został uchwalony program „Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”, który wyznacza cele i kierunki działań niezbędne do poprawy stanu i ochrony zabytków, jak również określa warunki współdziałania i organizacji organów i jednostek administracji publicznej. Zawierają się w nim także warunki i sposób finansowania poszczególnych zadań oraz harmonogram ich realizacji. Dokument jest uzupełniony o projekt systemu wdrażania, monitoringu i ewaluacji oraz analizę ryzyka. Okres realizacji programu ustalono na lata 2015-2017 z perspektywą przedłużenia ich realizacji w kolejnej czteroletniej edycji Programu Opieki na lata 2018-2021.

Głównym celem Krajowego Programu Opieki nad Zabytkami jest:

Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków.

Opracowano trzy cele szczegółowe z poszczególnymi kierunkami działania w celu realizacji celu głównego.

³⁴ Storna internetowa Urzędu Miasta Piła, Kultura. dostępność strony: www.pila.pl/content.php?cms_id=2&lang=pl&p=p2&s=s13.

1. Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce.

Kierunki działania:

- porządkowanie rejestru zabytków nieruchomych (księgi rejestru A i C),
- przygotowywanie ratyfikacji Konwencji UNESCO ds. ochrony dziedzictwa podwodnego,
- wypracowanie jednolitych standardów działania konserwatorskiego w odniesieniu do wybranych typów i kategorii zabytków nieruchomych,
- wzmacnianie instrumentów ochrony krajobrazu kulturowego,
- opracowanie diagnozy prawnej ochrony zabytków ruchomych,
- opracowanie kompleksowego raportu o stanie zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (księgi rejestru A i C),
- realizacja badań w ramach AZP na obszarach szczególnie istotnych ze względu na zagrożenia dla dziedzictwa archeologicznego.

2. Wzmacnianie synergii działania organów ochrony zabytków.

Kierunki działania:

- zwiększenie efektywności zarządzania i ochrony zabytków poprzez wdrażanie infrastruktury informacji przestrzennej o zabytkach'
- wypracowanie standardów, pozwalających na lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a społecznościami żyjącymi w otoczeniu zabytków objętych ochroną,
- podniesienie jakości procesów pozycyjnych w organach ochrony zabytków,
- merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w ochronie zabytków.

3. Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji.

Kierunki działania:

- przygotowanie ratyfikacji Konwencji ramowej Rady Europy w sprawie znaczenia dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa, Faro 2005,
- wspieranie budowania świadomości społecznej funkcji dziedzictwa kulturowego jako podstawy kształtowania się tożsamości narodowej i społeczności lokalnych,
- promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu,

- zwiększenie dostępu do zasobów dziedzictwa i ułatwienie jego odbioru społecznego.

Krajowy Program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami ma za zadanie wzmocnienie opieki i ochrony nad zabytkami oraz poprawę stanu ich zachowania i powinien opierać się na siedmiu podstawowych zasadach konserwatorskich:

- 1) zasada „primum non nocere” – po pierwsze nie szkodzić ,
- 2) zasada maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
- 3) zasada minimalnej, niezbędnej ingerencji (powstrzymywania się od działań niekoniecznych),
- 4) zasada, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco,
- 5) zasada czytelności i rozróżnialności ingerencji,
- 6) zasada odwracalności metod i materiałów,
- 7) zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Działania te odnoszą się do wszystkich służb konserwatorskich i dyscyplin pokrewnych z nimi związanymi.

3. ZASOBY DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO MIASTA PIŁY

Układ przestrzenny Piły kształtował się na przestrzeni wieków, począwszy od średnio-wiecza. Każda z epok pozostawiła w nim trwałe ślady. Zniszczenia drugiej wojny światowej oraz brak szczególnej dbałości o dawną substancję zabytkową i przestrzenną, doprowadziły do stanu, w którym Śródmieście Piły zatraciło walory dawnego układu historycznego oraz wartości zabytkowe. Najlepiej zachowały się dawne przedmieścia z czytelnymi, nieprzekształconymi jeszcze układami przestrzennymi, dostosowanymi do topografii terenu, wypełnionymi zabudową z epoki i bardzo często powiązanymi z zielenią.

Poza archeologią, Piła nie ma wyznaczonych stref ochrony konserwatorskiej. Chronione są jedynie poszczególne realizacje architektoniczne. Przy zespołach figurujących w spisach zabytków nie wzmiankowano w ogóle o działkach siedliskowych, o terenie bezpośrednio przylegającym do takiego zespołu lub pojedynczego obiektu. W zespołach wskazanych do zachowania typowano jedynie realizacje architektoniczne, nie analizując kontekstu ich otoczenia – przestrzeni, kompozycji, układu. Zabudowania uzupełniające przestrzeń działek (np. budynki gospodarcze), jeżeli pojawiają się w spisach – to najczęściej wymieniane są oddzielnie. Czasami wymienia się zespół domu (np. dom z zabudową gospodarczą) nie wiążąc go z otaczającą przestrzenią. W jednym tylko przypadku zapis dotyczy budynku wraz z ogrodem (dot. ul. Śniadeckich 46).

Skatalogowane zasoby kulturowe Piły zdeponowane są w biurze Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu³⁵. Są to między innymi karty ewidencyjne zabytków nieruchomych (architektura i budownictwo, zieleń, archeologia), posiadające w zależności od autora oraz jednostki opracowującej dokumentację, zróżnicowany zasób wiadomości. W konserwatorskim rejestrze zabytków³⁶ Piły figuruje 21 obiektów, od kompleksów zieleni (park, cmentarze), poprzez różnorodną zabudowę

³⁵ Delegatura w Piile

(użyteczności publicznej, mieszkaniową), aż do budynków tworzących założenie przestrzenne stacji kolejowej Piła Główna z uwzględnionymi tam jedenastoma obiektami. Konserwatorska ewidencja zabytków wymienia 615 obiektów (w tym 13 zespołów zwartych). Ewidencja ta łączy w sobie wszystkie spisy konserwatorskie ujęte rejestrem oraz ewidencją wraz z zielenią i cmentarzyskiem kurhanowym przy ul. Poznańskiej. Zespołom zwartym nadano jeden numer.

Według informacji umieszczonej na końcu spisu otrzymanego z Biura Dokumentacji Zabytków, osobny wykaz mają zewidencjonowane stanowiska archeologiczne w liczbie 95 rozpoznanych miejsc objętych ochroną (nie wliczając w to umieszczonego i wymienionego wcześniej cmentarzyska kurhanowego).

Gminna ewidencja zabytków została sporządzona w 2004 r. W ewidencji tej figurują wszystkie obiekty objęte rejestrem konserwatorskim (21 obiektów, w tym dwa zespoły) oraz 603 obiekty uwzględnione ewidencją konserwatorską (w tym zespoły zwarte). Informacje pochodzące z gminnego spisu zabytków ograniczają się do danych adresowych, przybliżonego datowania, jednej – dwóch fotografii i wycinka planu z lokalizacją obiektu. W trakcie prac nad niniejszym opracowaniem stwierdzono, że większość obiektów dotychczas chronionych jedynie planami zagospodarowania, została już wprowadzona do konserwatorskiej ewidencji zabytków Piły. Pozostała jednak spora grupa realizacji chroniona jedynie planami zagospodarowania przestrzennego miasta.

Weryfikacja wszystkich obiektów objętych spisami (konserwatorskimi i gminnymi) wykazała, że niektóre z nich fizycznie przestały istnieć. Umieszczono je w osobnym zestawieniu (pkt. 5.2.2.a), zalecając podjęcie działań legislacyjnych zgodnych z *Ustawą z 2003* (art.13, pkt. 6) zakończonych aktualizacją wpisu i skreśleniem z ewidencji.³⁷ Znajdujemy też obiekty bardzo mocno przekształcone. Pomimo całkowitego zatracenia ich wartości zabytkowych umieszczono je w poniżej przedstawionych spisach. W tych przypadkach dopiero podjęcie decyzji przez Generalnego Konserwatora prowadzić może do ich ewentualnego wykreślenia – zaprzestania ochrony konserwatorskiej³⁸. Dla takich

³⁶ Niniejsze opracowanie oparto o spisy zabytków miasta Piły przekazane przez delegaturę pilską Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu, w dnia 25.01.2013 r.

³⁷ *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, art. 13, pkt. 6. (...) Postępowanie w sprawie skreślenia zabytku z rejestru wszczyna się z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, a którym znajduje się zabytek nieruchomy.(...)

³⁸ *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, art. 13, pkt.1(...) Zabytek wpisany do rejestru, który uległ zniszczeniu w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych, zostaje skreślony

obiektów proponuje się również podjęcie działań legislacyjnych zmierzających do korekty wpisów. Niektóre budynki otrzymały błędną numerację lub dane adresowe³⁹. Jest również kilka obiektów zdegradowanych pod względem technicznym, wymagających natychmiastowych działań ratunkowych, bowiem ich stan zachowania jest na granicy katastrofy budowlanej (wręcz agonalny). Wszystkie wymienione w tym akapicie obiekty (dla których należy przeprowadzić działania korekcyjne), ujęto w osobnych wykazach. Przeprowadzenie w drodze administracyjnej weryfikacji i korekty wpisów obiektów podlegających ochronie jest jednym z zadań gminnego programu opieki nad zabytkami.

Wykaz obiektów opracowany jest z uwzględnieniem łącznie obiektów figurujących w spisach konserwatorskich oraz gminnych. Obiektom nadano niezależną numerację, wynikającą ze spisu gminnego

3.1. ZABYTKI ARCHEOLOGICZNE

Zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art.3 pkt. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie i opiece nad zabytkami).

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Na zasób zabytków archeologicznych składają się zabytki archeologiczne ruchome i nieruchome. Zabytki ruchome to przedmioty związane z działalnością człowieka w przeszłości takie jak naczynia, narzędzia, biżuteria, broń, itp. Znacznie ważniejsze z perspektywy nauki i ochrony dziedzictwa są jednak nieruchome zabytki archeologiczne, nazywane też stanowiskami archeologicznymi. Są to obszary, w obrębie których występują źródła archeologiczne wraz z otaczającym je kontekstem, czyli bezpośrednim otoczeniem, układem warstw glebowych oraz zespołem danych, określających ich położenie. Mogą to być grodziska, cmentarzyska, pozostałości dawnych osad, nawarstwienia miast, nawarstwienia związane z funkcjonowaniem zamków, wsi historycznych, itd. Europejska

z rejestru. (...)

³⁹ Dla przykładu stolarnia przy ul. Fabrycznej 1 należąca do Zespołu Ziemniaczanego przy ul. Młodych 30, faktycznie zlokalizowana jest na terenie owego zespołu.

konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”.

3.1.1. WYKAZ ZABYTEKÓW ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW

Na terenie gminy Piła znajduje się 1 stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru zabytków – cmentarzysko kurhanowe. Położone przy ul. Poznańskiej (w lesie). Na stanowisku tym prowadzono archeologiczne badania wykopaliskowe.

Miejscowość	Obiekt	Stanowisko	Obszar AZP	Nr rejestru
Piła	Stanowisko kurhanowego (cmentarzysko kurhanowe)	92	37-26/34	46/Wlkp/A z dnia 15.01.2001

W przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków istnieje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na jego terenie, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia w WWKZ.

3.1.2. WYKAZ ZABYTEKÓW ARCHEOLOGICZNYCH O WŁASNEJ FORMIE KRAJOBRAZOWEJ

Na terenie gminy Piła zarejestrowano jedno stanowisko archeologiczne o własnej formie krajobrazowej – cmentarzysko kurhanowe. Położone przy ul. Poznańskiej (w lesie).

Miejscowość	Obiekt	Stanowisko	Obszar AZP	Nr rejestru
Piła	Stanowisko kurhanowego (cmentarzysko kurhanowe)	92	37-26/34	46/Wlkp/A z dnia 15.01.2001

3.1.3. WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH UJĘTYCH W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH ŁĄCZNIE Z ICH FUNKCJĄ ORAZ KRÓTKĄ ANALIZĄ CHRONOLOGICZNĄ (OPIS KONCENTRACJI STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH – UWARUNKOWANIA FIZJOGRAFICZNE)

Podstawową i wiodącą metodą ewidencjonowania stanowisk archeologicznych jest ogólnopolski program badawczo – konserwatorski Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP). Dokumentacja AZP służy tworzeniu krajowej i wojewódzkiej ewidencji zabytków archeologicznych i prowadzeniu wszelkich działań konserwatorskich w tym zakresie. Podstawą programu AZP jest podział, który w założeniu miał jednolicie dzielić terytorium kraju na identyczne prostokąty o powierzchni 37,5 km². Zbiór dokumentacji AZP jest otwarty i ciągle uzupełniany w procesie archeologicznego rozpoznania terenu, dzięki czemu jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy.

Według podziału fizycznogeograficznego Jerzego Kondrackiego obszar gminy Piła leży na granicy dwóch makroregionów: Pojezierza Południowopomorskiego i Pradoliny Toruńsko - Eberswaldzkiej. Większa część Piły zlokalizowana jest w granicach południowego fragmentu mezoregionu Doliny Gwdy, zaś rejon Piły – Leszkowa, Piły – Kaliny i Motylewa jest częścią mezoregionu Doliny Środkowej Noteci.

Koncentracja sieci osadniczej w pradziejach, następnie rozwój ośrodka przedmiejskiego i miejskiego w średniowieczu i okresie nowożytnym związane są z charakterystycznym dla tego regionu układem naturalnych przemieszczeń, które od późnego neolitu ewoluowały w sieć szlaków komunikacyjno – handlowych.

Osadnictwo społeczności z epoki kamienia miało ścisły związek z piaszczystymi i piaszczysto żwirowymi fragmentami terasy dolnej doliny Gwdy. Wskazują na to dwie koncentracje punktów osadniczych na północ i na południe od obszaru zwartej zabudowy miasta (strefa przemieszczania się na osi północ-południe). Widoczna jest nienaturalna przerwa pomiędzy północnym i południowym skupiskiem stanowisk, która wynika tylko z niedostępności obszarów zabudowanych dla prowadzenia poszukiwań archeologicznych. Podczas rozbudowy miasta wiele stanowisk zostało zniszczonych. Nieliczne stanowiska odnaleziono również na krawędziach doliny Gwdy i w pewnym od niej oddaleniu. Obecnie tereny te porośnięte są lasami, które uniemożliwiają poszukiwania w ramach AZP.

Osadnictwo społeczności kultury łużyckiej i kultury pomorskiej również rozdzielone jest strefą współczesnej zabudowy (podobnie jak we wcześniejszym okresie). O ciągłości zasiedlenia terenu od Motylewa czy Leszkowa do Koszyc, świadczy cmentarzysko ludności kultury łużyckiej odkryte przypadkowo w centrum Piły, podczas przebudowy i rozbudowy śródmieścia. Trudne obecnie do wyjaśnienia są stanowiska zlokalizowane na północ od strefy przeprawowej (Piła – Kalina) wyłącznie po zachodniej stronie Gwdy.

Z okresu wpływów rzymskich większość stanowisk koncentruje się pomiędzy Motylewem a Leszkowem (strefa przeprawy przez Gwdę). Do dnia dzisiejszego nie odkryto żadnego stanowiska związanego z okresem wędrówek ludów, jest to rezultat obecnego stanu badań. Osadnictwo społeczności od młodszego okresu przedrzymskiego do końca starożytności jest bardzo słabo rozpoznane możliwe, że wschodnia strona miasta będzie obszarem kolejnych znalezisk.

Miasto Piła powstało i rozwijało się w ścisłym związku z układem średniowiecznych szlaków komunikacyjno – handlowych Najważniejszy był „trakt ujski”, którego przebieg zachował się w układzie części ulic do dnia dzisiejszego (od Motylewa dalej wzdłuż ulic: Jastrzębiej, Przemysłowej, fragmentem ulicy Poznańskiej do wysokości dworca kolejowego, a po jego przecięciu ulicą 14 Lutego, Aleją Piastów, ulicami Wodną, Piekarską, Kolbego, Popiełuszki i dalej Aleją Niepodległości). Na wysokości przeprawy przez Gwdę w rejonie Motylewa i Kaliny, trakt ujski krzyżował się ze szlakiem (sięgającym epoki kamienia) wschód – zachód, biegnącym wzdłuż północnej krawędzi doliny Noteci. Drugi węzeł komunikacyjny powstał na wysokości południowego fragmentu Wyspy. Funkcjonowała tu przeprawa przez Gwdę. Od strony wschodniej zbiegały się tu drogi biegnące wzdłuż dzisiejszych ulic: Wawelskiej, Bydgoskiej, Kossaka i być może Śniadeckich/Dąbrowskiego, a na zachód wiódł szlak przecinający dzisiejszy Plac Zwycięstwa do ulic Kilińskiego i dalej Sikorskiego.

Początki Piły związane są z wczesnośredniowieczną osadą rybacką zlokalizowaną w rejonie obecnych ulic Popiełuszki, Piekarskiej, Kolbego i Al. Niepodległości lub z osiedlem, które rozwinęło się wokół młyna z tartakiem. Następnie zabudowa zaczęła się rozwijać w kierunku południowym. Wzdłuż traktu ujskiego powstała osada w typie „ulicówki”. Wzdłuż drogi do Ujścia założono najstarszą chrześcijańską nekropole (cmentarz rzędowy) w Pile (stan. 118). W opisanym kształcie miasto rozwijało się do pierwszej lokacji pomiędzy 1437 a 1452 rokiem. Wówczas w rejonie dzisiejszych ulic Piekarskiej i Wodnej założono Rynek – później Stary Rynek. Nad rzeką powstał

drewniany kościół p.w. śś. Stanisława i Marcina, następnie Najświętszej Marii Panny i św. Jana Chrzciciela, a później p.w. śś. Jana Chrzciciela i Jana Ewangelisty (ruiny zniszczone w 1975 roku.), wokół niego powstał cmentarz przykościelny. Wkoło tych miejsc kształtowała się zwarta zabudowa miasta.⁴⁰

Dla Piły sporządzona została Ewidencja Zabytków Archeologicznych. W ramach jej wydzielona została strefa pradziejowych, średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych, osiemnaście zespołów stanowisk archeologicznych oraz dwanaście stref ochrony dla pojedynczych stanowisk archeologicznych.

Przy ul. Bydgoskiej w Pile zlokalizowany jest dawny obóz jeniecki (1914-1918). W związku z powyższym realizacja prac ziemnych na jego terenie wymaga prowadzenia badań archeologicznych, na które należy uzyskać pozwolenie właściwego miejscowo wojewódzkiego konserwatora zabytków.

W obszarach strefy ochrony archeologicznej każdorazowo wymagana jest akceptacja Urzędu Konserwatorskiego do prowadzenia wszelkich prac budowlanych oraz konieczność zgłaszania zabytków archeologicznych uzyskiwanych przy pracach ziemnych. W przypadku prac inwestycyjnych prowadzonych na obszarach objętych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego istnieje obowiązek prowadzenia badań archeologicznych. Z Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wynika też obowiązek pokrycia kosztów badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony zabytków⁴¹. Finansowanie takich badań spoczywa na jednostce administracyjnej lub osobie fizycznej na terenie jej własnej posesji.

WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH UJĘTYCH W GMINNEJ

EWIDENCJI ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH MIASTA PIŁY

🏰 Wykaz stanowisk archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków archeologicznych zlokalizowanych w zespołach oraz poza zespołami:

⁴⁰ Na podstawie „Studium historyczno - urbanistycznego – Archeologia 2015” Jarosław Rola

⁴¹ *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, art. 31, pkt.1 (...) jednostka administracyjna lub osoba fizyczna, która zamierza realizować roboty budowlane (...) na terenie na którym znajdują się zabytki archeologiczne (...) jest zobowiązana (...) pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony zabytków.

ZESPÓŁ 1 Karta zespołu stanowisk archeologicznych

a) wykaz stanowisk w zespole

1. Piła stan. 4 ob. AZP 36-26/4	11. Piła stan. 14 ob. AZP 36-26/14
2. Piła stan. 5 ob. AZP 36-26/5	12. Piła stan. 15 ob. AZP 36-26/15
3. Piła stan. 6 ob. AZP 36-26/6	13. Piła stan. 16 ob. AZP 36-25/16
4. Piła stan. 7 ob. AZP 36-26/7	14. Piła stan. 17 ob. AZP 36-26/17
5. Piła stan. 8 ob. AZP 36-26/8	15. Piła stan. 18 ob. AZP 36-26/18
6. Piła stan. 9 ob. AZP 36-26/9	16. Piła stan. 19 ob. AZP 36-26/19
7. Piła stan. 10 ob. AZP 36-26/10	17. Piła stan. 20 ob. AZP 36-26/20
8. Piła stan. 11 ob. AZP 36-26/11	18. Piła stan. 21 ob. AZP 36-26/21
9. Piła stan. 12 ob. AZP 36-26/12	19. Piła stan. 22 ob. AZP 36-26/22
10. Piła stan. 13 ob. AZP 36-26/13	20. Piła stan. 23 ob. AZP 36-26/23

b) jednostki kulturowe w zespole

1. epoka kamienia (paleolit schyłkowy 2, mezolit 4, nieokreślone 11)
2. halsztat 3
3. wczesne średniowiecze 9
4. średniowiecze 5
5. nieokreślone pradzieje 1

ZESPÓŁ 2 Karta zespołu stanowisk archeologicznych

a) wykaz stanowisk w zespole

1. Piła stan. 24 ob. AZP 36-26/24	9. Piła stan. 32 ob. AZP 36-26/32
2. Piła stan. 25 ob. AZP 36-26/25	10. Piła stan. 33 ob. AZP 36-26/33
3. Piła stan. 26 ob. AZP 36-26/26	11. Piła stan. 34 ob. AZP 36-26/34
4. Piła stan. 27 ob. AZP 36-26/27	12. Piła stan. 35 ob. AZP 36-26/35
5. Piła stan. 28 ob. AZP 36-26/28	13. Piła stan. 47 ob. AZP 36-26/47
6. Piła stan. 29 ob. AZP 36-26/29	14. Piła stan. 51 ob. AZP 36-26/51
7. Piła stan. 30 ob. AZP 36-26/30	15. Piła stan. 52 ob. AZP 36-26/52
8. Piła stan. 31 ob. AZP 36-26/31	

b) jednostki kulturowe w zespole

1. epoka kamienia (mezolit 9, nieokreślone 6)
2. halsztat 1
3. wczesne średniowiecze 1
4. średniowiecze 3
5. późne średniowiecze 1
6. nieokreślone pradzieje 3

ZESPÓŁ 3 Karta zespołu stanowisk archeologicznych

a) wykaz stanowisk w zespole

1. Piła stan. 1 ob. AZP 36-26/1
2. Piła stan. 2 ob. AZP 36-26/2

3. Piła stan. 3 ob. AZP 36-26/3

b) jednostki kulturowe w zespole

1. epoka kamienia 2
2. średniowiecze 2

ZESPÓŁ 4 Karta zespołu stanowisk archeologicznych

a) wykaz stanowisk w zespole

1. Piła stan. 62 ob. AZP 36-26/62

b) jednostki kulturowe w zespole

1. epoka kamienia 1
2. wczesne średniowiecze 1

ZESPÓŁ 5 Karta zespołu stanowisk archeologicznych

a) wykaz stanowisk w zespole

1. Piła stan. 36 ob. AZP 36-26/36	11. Piła stan. 46 ob. AZP 36-26/46
2. Piła stan. 37 ob. AZP 36-26/37	12. Piła stan. 48 ob. AZP 36-26/48
3. Piła stan. 38 ob. AZP 36-26/38	13. Piła stan. 49 ob. AZP 36-26/49
4. Piła stan. 39 ob. AZP 36-26/39	14. Piła stan. 50 ob. AZP 36-26/50
5. Piła stan. 40 ob. AZP 36-26/40	15. Piła stan. 53 ob. AZP 36-26/53
6. Piła stan. 41 ob. AZP 36-26/41	16. Piła stan. 54 ob. AZP 36-26/54
7. Piła stan. 42 ob. AZP 36-26/42	17. Piła stan. 55 ob. AZP 36-26/55
8. Piła stan. 43 ob. AZP 36-26/43	18. Piła stan. 56 ob. AZP 36-26/56
9. Piła stan. 44 ob. AZP 36-26/44	19. Piła stan. 57 ob. AZP 36-26/57
10. Piła stan. 45 ob. AZP 36-26/45	20. Piła stan. 58 ob. AZP 36-26/58

b) jednostki kulturowe w zespole

1. epoka kamienia (paleolit schyłkowy 2, mezolit 6, nieokreślone 9)
2. halsztat 4
3. OWR 1
3. wczesne średniowiecze 9
4. średniowiecze 3
5. nieokreślone pradzieje 1

ZESPÓŁ 6 Karta zespołu stanowisk archeologicznych

a) wykaz stanowisk w zespole

1. Czarnobór stan. 1 ob. AZP 36-27/10
2. Czarnobór stan. 2 ob. AZP 36-27/11
3. Czarnobór stan. 3 ob. AZP 36-27/12

b) jednostki kulturowe w zespole

1. epoka kamienia (mezolit 1, nieokreślone 1)
2. wczesne średniowiecze 1
3. średniowiecze 1

ZESPÓŁ 7 Karta zespołu stanowisk archeologicznych

- a) wykaz stanowisk w zespole
 - 1. Piła stan. 61 ob. AZP 36-26/61
- b) jednostki kulturowe w zespole
 - 1. epoka kamienia 1
 - 2. starożytność 1

ZESPÓŁ 8 Karta zespołu stanowisk archeologicznych

- a) wykaz stanowisk w zespole
 - 1. Piła stan. 90 ob. AZP 36-25/26
- b) jednostki kulturowe w zespole
 - 1. epoka kamienia 1

ZESPÓŁ 9 Karta zespołu stanowisk archeologicznych

- a) wykaz stanowisk w zespole
 - 1. Piła stan. 91 ob. AZP 36-25/31
- b) jednostki kulturowe w zespole
 - 1. epoka kamienia 1

ZESPÓŁ 10 Karta zespołu stanowisk archeologicznych

- a) wykaz stanowisk w zespole
 - 1. Stobno stan. 46 ob. AZP 37-25/34 cmentarzysko kurhanowe
 - 2. Stobno stan. 103 ob. AZP 37-25/97 cmentarzysko kurhanowe
 - 3. Piła stan. 100 ob. AZP 37-25/98 cmentarzysko kurhanowe
 - 4. Piła stan. 101 ob. AZP 37-25/99 kurhan
 - 5. Piła stan. 102 ob. AZP 37-25/100 cmentarzysko kurhanowe
 - 6. Piła stan. 104 ob. AZP 37-26/37 cmentarzysko kurhanowe
 - 7. Piła stan. 105 ob. AZP 37-26/38 cmentarzysko kurhanowe
 - 8. Piła stan. 108 ob. ZAP 37-26/41 cmentarzysko kurhanowe
- b) jednostki kulturowe w zespole
 - Przynależność kulturowa oraz datowanie – nieokreślone

ZESPÓŁ 11 Karta zespołu stanowisk archeologicznych

- a) wykaz stanowisk w zespole
 - 1. Piła stan. 63 ob. AZP 37-26/1
 - 2. Piła stan. 64 ob. AZP 37-26/2

3. Piła stan. 65 ob. AZP 37-26/3

b) jednostki kulturowe w zespole

1. epoka kamienia 1
2. średniowiecze 2

ZESPÓŁ 12 Karta zespołu stanowisk archeologicznych

a) wykaz stanowisk w zespole

1. Piła stan. 100 ob. AZP 37-26/35

b) jednostki kulturowe w zespole

1. późne średniowiecze 1

ZESPÓŁ 13 Karta zespołu stanowisk archeologicznych

a) wykaz stanowisk w zespole

1. Piła stan. 111 ob. AZP 37-26/44

b) jednostki kulturowe w zespole

1. kultura wielbarska 1

ZESPÓŁ 14 Karta zespołu stanowisk archeologicznych

a) wykaz stanowisk w zespole

1. Piła stan. 67 ob. AZP 37-26/11	8. Piła stan. 85 ob. AZP 37-26/29
2. Piła stan. 68 ob. AZP 37-26/12	9. Piła stan. 86 ob. AZP 37-26/30
3. Piła stan. 69 ob. AZP 37-26/13	10. Piła stan. 87 ob. AZP 37-26/31
4. Piła stan. 70 ob. AZP 37-26/14	11. Piła stan. 88 ob. AZP 37-26/32
5. Piła stan. 71 ob. AZP 37-26/15	12. Piła stan. 89 ob. AZP 37-26/33
6. Piła stan. 81 ob. AZP 37-26/25	13. Piła stan. 90 ob. AZP 37-26/43
7. Piła stan. 84 ob. AZP 37-26/28	

b) jednostki kulturowe w zespole

1. epoka kamienia (paleolit schyłkowy 2, mezolit 1, nieokreślone 5)
2. kultura łużycka 3
3. kultura pomorska 1
4. halsztat 1
5. wczesne średniowiecze 3
6. średniowiecze 1
7. nieokreślone pradziej (starożytność) 3

ZESPÓŁ 15 Karta zespołu stanowisk archeologicznych

a) wykaz stanowisk w zespole

1. Motylewo stan. 2 ob. AZP 37-26/5	8. Piła stan. 75 ob. AZP 37-26/19
2. Motylewo stan. 3 ob. AZP 37-26/6	9. Piła stan. 76 ob. AZP 37-26/20
3. Motylewo stan. 4 ob. AZP 37-26/7	10. Piła stan. 77 ob. AZP 37-26/21
4. Piła stan. 66 ob. AZP 37-26/8	11. Piła stan. 78 ob. AZP 37-26/22

5. Piła stan. 72 ob. AZP 37-26/16
6. Piła stan. 73 ob. AZP 37-26/17
7. Piła stan. 74 ob. AZP 37-26/18

12. Piła stan. 79 ob. AZP 37-26/23
13. Piła stan. 80 ob. AZP 37-26/24

b) jednostki kulturowe w zespole

1. epoka kamienia (paleolit schyłkowy, mezolit, nieokreślone) 9)
2. kultura łużycka 3
3. kultura pomorska 2
4. halsztat 4
5. OWR 1
6. wczesne średniowiecze 4
7. średniowiecze 2
8. późne średniowiecze 1
9. nieokreślone pradzieje (starożytność) 2
10. nowożytność 2

ZESPÓŁ 16 Karta zespołu stanowisk archeologicznych

a) wykaz stanowisk w zespole

1. **Piła stan. 92 ob. AZP 37-26/34 stanowisko kurhanowe – (cmentarzysko kurhanowe) wpis do rejestru zbytków**
2. Piła stan. 107 ob. AZP 37-26/40 stanowisko kurhanowe

b) jednostki kulturowe w zespole

1. wczesne średniowiecze 1
2. chronologia nieustalona 1

ZESPÓŁ 17 Karta zespołu stanowisk archeologicznych

a) wykaz stanowisk w zespole

1. Motylewo stan. 1 ob. AZP 37-26/4	9. Motylewo stan. 16 ob. AZP 38-26/25
2. Motylewo stan. 5 ob. AZP 37-26/9	10. Motylewo stan. 17 ob. AZP 38-26/26
3. Motylewo stan. 6 ob. AZP 37-26/10	11. Motylewo stan. 19 ob. AZP 38-26/54
4. Motylewo stan. 7 ob. AZP 38-26/16	12. Motylewo stan. 20 ob. AZP 38-26/55
5. Motylewo stan. 8 ob. AZP 38-26/17	13. Motylewo stan. 21 ob. AZP 38-26/56
6. Motylewo stan. 9 ob. AZP 38-26/18	14. Motylewo stan. 22 ob. AZP 38-26/57
7. Motylewo stan. 10 ob. AZP 38-26/19	15. Motylewo stan. 23 ob. AZP 38-26/63
8. Motylewo stan. 11 ob. AZP 38-26/20	

b) jednostki kulturowe w zespole

1. neolit/WEB 1
2. kultura łużycka 2
3. kultura pomorska 4
6. OWR kultura przeworska 4
5. wczesne średniowiecze (faza ab 1, faza e 1, faza nieokreślona) 6)
6. średniowiecze 1
7. późne średniowiecze 8
8. późne średniowiecze/nowożytność 1

9. nowożytność 8

ZESPÓŁ 18 Karta zespołu stanowisk archeologicznych

a) wykaz stanowisk w zespole

1. Motylewo stan. 12 ob. AZP 38-26/21	5. Motylewo stan. 18 ob. AZP 3826/27
2. Motylewo stan. 13 ob. AZP 38-26/22	6. Ługi Ujskie stan. 18 ob. AZP 38-26/59
3. Motylewo stan. 14 ob. AZP 38-26/23	7. Motylewo stan. 24 ob. AZP 38-26/64
4. Motylewo stan. 15 ob. AZP 38-26/24	

b) jednostki kulturowe w zespole

1. epoka kamienia – nieokreślone 2
2. kultura łużycka 3
3. kultura pomorska 3
4. OWR 1
5. kultura przeworska 1
6. wczesne średniowiecze – faza e 1
7. późne średniowiecze 1
8. nowożytność 4

ZABYTKI NIERUCHOME OBJĘTE WPISEM DO REJESTRU

W konserwatorskim rejestrze zabytków miasta Piły figuruje 22 obiektów w tym dwa zespoły (Zespół stacji kolejowej i Zespół seminarium nauczycielskiego), 6 kompleksów zieleni (1 park, 5 cmentarzy), oraz 14 budynków użyteczności publicznej. W niniejszym opracowaniu wymieniono je w trzech grupach zawierających: zespoły zwarte, pojedyncze obiekty i kompleksy zieleni.

ZWARTE ZESPOŁY ARCHITEKTONICZNE WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW

Obiekt	Ulica (nr działki)	Czas powstania	nr rejestru i data wpisu
1. Zespół stacji kolejowej Piła Główna wraz z otoczeniem <i>własność Skarbu Państwa, w użytkowaniu wieczystym PKP S.A. dz. nr ewid. 176/11 (ob. zmiana podziału), 182, 175/3.</i>			
Budynek dworca kolejowego wraz	Zygmunta Starego	1851	796/Wlkp/A

z wystrojem wnętrza oraz wiatami dworcowymi, <i>budynek oddany do użytku po generalnym remoncie – -zmieniono układ pomieszczeń wewnątrz budynku, zmieniono posadzki i tynki, wymieniono stropy oraz całą konstrukcję dachową wraz z pokryciem. Remont ukończono w październiku 2015 r.</i>			z 7.06.2010
Budynek trafostacji	Zygmunta Starego	ok. 1911	796/Wlkp/A z 7.06.2010
Tunel miasto-dworzec z pawilonem wyjściowym do miasta <i>Tunel oddany do użytku po częściowej modernizacji w październiku 2016 r.</i>	Zygmunta Starego 1	dekada XX w.	796/Wlkp/A z 7.06.2010
Budynek nastawni dysponującej PŁ-A z wyposażeniem	Zygmunta Starego 2	dekada XX w.	796/Wlkp/A z 7.06.2010
Budynek nastawni wykonawczej PŁ-2	Zygmunta Starego	1 ćw. XX w.	796/Wlkp/A z 7.06.2010
Budynek lokomotywowni okrągłej wraz z wyposażeniem <i>obecnie prowadzone są prace polegające na zabezpieczeniu budynku prze całkowitym zniszczeniem. Polegają one m.in. na rozebraniu części pokrycia dachowego oraz więźby dachowej, czyszczenie konstrukcji kratowej, malowanie i podparcie jej w celu wzmocnienia, montaż elementów konstrukcji dachu i pokrycia dachowego, odtworzenie wywietrznika na szczycie, szklenie kopuły, montaż instalacji odgromowej, montaż murlat i kotew, oraz ogólne uprzątnięcie gruzu z posadzek wewnątrz parowozowni.</i>	Zygmunta Starego	lata 70-te XIX w.	796/Wlkp/A z 7.06.2010
Budynek wieży wodnej ze stacją pomp z kominem	Zygmunta Starego	lata 70-te XIX w.	796/Wlkp/A z 7.06.2010
Wieża wodna	Zygmunta Starego	1890-1891	796/Wlkp/A z 7.06.2010
Budynek magazynu towarowego	Zygmunta Starego	ok. 1912	796/Wlkp/A z 7.06.2010
Tunel łączący perony od 1 do 4 <i>Tunel wymaga remontu, jest dość mocno zawilgocony, występują ubytki płytek ceramicznych (wykończenie ścian).</i>	Zygmunta Starego	1 i 2 dekada XX w.	796/Wlkp/A z 19.11.2013
Tunel łączący perony 4 i 5 <i>Tunel wymaga remontu, jest dość mocno zawilgocony, występują ubytki płytek ceramicznych (wykończenie ścian).</i>	Zygmunta Starego	1 i 2 dekada XX w.	796/Wlkp/A z 19.11.2013

Obiekt	Ulica i nr (nr działki)	Czas powstania	nr rejestru i data wpisu
2. Zespół Seminarium Nauczycielskiego <i>własność: Mienie Komunalne (zarządca Szkoła Podstawowa nr 7)</i>			
Seminarium nauczycielskie ob. Szkoła Podstawowa nr 7	al. Wojska Polskiego 45	1902-04	A-793 z 25.08.1997
Sala gimnastyczna	al. Wojska Polskiego 45	1902-04	A-793 z 25.08.1997

3.2.2. POJEDYNCZE OBIEKTY ARCHITEKTONICZNE WPISANE DO REJESTRU ZABYTKÓW

Pozostałe obiekty figurujące w rejestrze konserwatorskim spełniają różne funkcje. Głównie są to budynki wyższej użyteczności publicznej i jedynie trzy z nich wykorzystywano kiedyś w celach mieszkaniowych. Obecnie również pełnią rolę budynków wyższej użyteczności publicznej.

	Obiekt	Ulica i nr (nr działki)	Czas powstania	nr rejestru i data wpisu
1	Kasyno oficerskie <i>własność: Mienie Komunalne – użytkowanie wieczyste Invest Bank S.A.</i>	Browarna 3 (dz. nr ewid. 403/2 i 405/6)	1870-90	A-796 z 21.10.1997
2	Konsulat RP w latach 1934-39, ob. Muzeum Okręgowe <i>własność: Mienie Komunalne – użytkowanie wieczyste Muzeum</i>	Browarna 7 (dz. nr ewid. 405/2-4)	1875	A-796 z 29.12.1993
3	Dom Stanisława Staszica <i>własność: Mienie Komunalne – użytkowanie wieczyste Muzeum Odbudowany (1947-1948), obiekt jest powojenną rekonstrukcją dawnego budynku. W wyniku gruntownego remontu w latach 1985-1986 domowi przywrócono pierwotny wygląd</i>	Browarna 18 (dz. nr ewid.14/2)	poł. XVIII (odbudowany)	A-121 z 1.06.1968

	<i>zewnątrzny. Decyzję o jego pozostawieniu w rejestrze zabytków pozostawia się w gestii Konserwatora.</i>			
4	Dom Strzelecki , ob. Pensjonat Park <i>własność: osoba fizyczna</i> <i>Wyremontowany w latach 2004-2005 przez prywatnego inwestora.</i>	Chopina 1 (169/1. (ob. 207))	1896	A-753 z 30.12.1993
5	Kościół p.w. Świętej Rodziny <i>własność: Parafia św. Rodziny</i> <i>We wnętrzu kościoła znajdują się obecnie zmienione treści malatur umieszczonych w plafonach. Ich najnowsze przemalowanie nie zostało odnotowane w karcie ewidencyjnej zabytków architektury i budownictwa. Podjęcie działań legislacyjnych w ich sprawie pozostawia się w gestii służb konserwatorskich.</i>	Jana Bosko 1 (dz. nr ewid. 197)	1912-15	A-512 z 11.02.1985
6	Kościół p.w. św. Antoniego <i>własność: parafia św. Antoniego</i>	Ludowa 20 (dz. nr 32/3-4)	1920-30	A-721 z 20.06.1992
7	Arsenał , ob. budynek mieszkalny <i>własność: Mienie Komunalne</i> <i>Najstarszy budynek w Pile. Klinkierowe elewacje arsenału w okresie PRL zostały otynkowane. Podczas remontu przeprowadzonego w 1999 r. nie przywrócono im dawnego wyglądu, jedynie zdjęto tynk z gzymsów.</i>	1 Maja 1 (dz. nr ewid. 288/1)	1843-44	A-712 z 29.10.1990
8	Łoża Masonska , ob. Wyższa Szkoła Biznesu <i>własność: Mienie Komunalne</i> <i>Wyremontowany w 2005 roku.</i>	Al. Niepodległości 2 (dz. nr ewid.131/2)	poł. XIX w.	193/Wlkp/A z 14.07.2004
9	Dom Krajowy-Główny Urząd Prowincji , ob. Starostwo Powiatowe <i>własność: Powiat Piłski (Wielkopolski Urząd Wojewódzki) Elewacja budynku wymaga remontu.</i>	Al. Niepodległości 33-35 (dz. nr ewid.153/5)	1927-29	769/Wlkp/A z 20.11.2009
10	Kościół p.w. Matki Bożej Częstochowskiej <i>własność: parafia Matki Bożej Częstochowskiej</i> <i>Aktualnie bardzo blisko bryły zabytkowego obiektu realizowany jest współczesny dom parafialny, który w sposób istotny zmienia kontekst świątyni w odniesieniu do zachowanej zabudowy wiejskiej dawnej wsi Motylewo. Istotna jest odpowiedź na pytanie – kto wydał zgodę na lokalizację nowego budynku w takim kontekście ze świątynią?</i>	Orla 29 (dz. nr ewid. 274)	1887-92	128/Wlkp/A z 5.05.2003

11	Kasyno oficcerskie <i>własność: Wojskowa Agencja Mieszkaniowa</i>	al. Powstańców Wlkp. 63 (dz. nr ewid. 245/6 (ob.245/28))	1914-1915	110/Wlkp/A z 7.11.2002
12	Willa z ogrodem , ob. Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Poznaniu Delegatura w Pile <i>własność: Mienie Komunalne</i> <i>Proponuje się skorygować zapis z „willa z ogrodem” na „willa z działką siedliskową i zielenią wysoką” – zarówno poprzedni użytkownik (Przedszkole) jak i aktualny, na terenie działki siedliskowej nie miał żadnego komponowanego ogrodu. Ponadto w granicach całej działki nie można dopatrzeć się żadnych elementów wcześniej istniejącego tutaj założenia ogrodowego. Z zachowanej kartografii nie wynika również, że kiedykolwiek istniał przy obiekcie komponowany ogród.</i>	Śniadeckich 46 (dz. nr ewid. 160/1)	1910-20	142/Wlkp/A z 14.08.2003
13	Kościół p.w. Stanisława Kostki <i>własność: parafia Stanisława Kostki</i>	Browarna 13 (dz. nr ewid. 18/1)	1895-97	A-740 z 28.12.1992
14	Budynek Miejskiej Kasy Chorych <i>własność: osoba fizyczna</i> <i>Obiekt zdewastowany, po przebytych pożarze w maju 2017 r. Wymaga remontu.</i>	Okrzei 8 (dz. nr ewid. 39/8)	1922	894/Wlkp/A z 27.05.2013

ZESPOŁY ZIELENI OBJĘTE WPISEM DO REJESTRU ZABYTKÓW

W rejestrze zabytków znalazło się pięć nieczynnych zespołów cmentarnych oraz park miejski. Wszystkie tereny pocmentarne figurujące w rejestrach bądź ewidencji konserwatorskiej wyłączone są z jakichkolwiek działań inwestycyjnych (lista w pkt. 5.2.2.e).

	Obiekt	Ulica i nr (nr działki)	Czas powstania	nr rejestru i data wpisu
1	Park miejski im. Stanisława Staszica	Dzieci Polskich	ok. 1900	A-537

	<i>własność: Mienie Komunalne</i>	(dz. nr ewid. 204, 205,168/3, 170/1, 4,5)		z 22.08.1986
2	cmentarz katolicki <i>własność: Mienie Komunalne</i> <i>obecnie nieczynny</i>	Asnyka (dz. nr ewid. 301/1)	1845	A-600 z 11.05.1989
3	cmentarz choleryczny, prawosławny <i>własność: Państwowe Gospodarstwo Leśne -Lasy Państwowe Nadleśnictwo Kaczory</i> <i>Obecnie nieczynny, zlokalizowany głęboko w lesie.</i>	Bydgoska (dojazd od drogi nr 10)	październik 1914	A-632 z 29.09.1989
4	cmentarz katolicki <i>własność: Gmina Piła</i> <i>Obecnie nieczynny</i>	al. Powstańców Wlkp. (dz. nr ewid. 92/1)	poł. XIX w.	A-601 z 11.05.1989
5	cmentarz wojenny z II wojny światowej (żołnierzy Armii Radzieckiej i Wojska Polskiego) <i>własność: Skarb Państwa - Gmina Piła (w zarządzie)</i> <i>Obecnie nieczynny</i>	Piła – Leszków (dz. nr ewid. 18)	1949-53	A-633 z 29.09.1989
6	cmentarz jeniecki z I wojny światowej <i>własność: Skarb Państwa - Gmina Piła (w użytkowaniu)</i> <i>Obecnie nieczynny</i>	Piła – Leszków (dz. nr ewid. 91)	1915-18	A- 491 z 14.12.1983

WYKAZ ZABYTKÓW RUCHOMYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW Z TERENU MIASTA PIŁY

Miejscowość	Zespół zabytków ruchomych	Nr	Data wpisu
Piła	kościół parafialny p.w. Świętej Rodziny w Pile (neobarokowy z 1 ćw. XX w.) wystrój i wyposażenie:	961 B – 982 B	13.10.1983 r.
		360/Wlkp/B	14.08.2014 r.
	<ol style="list-style-type: none"> 1. ołtarz główny; 2. balustrada wydzielającą prezbiterium; 3. ołtarz boczny p.w. Matki Boskiej z Dzieciątkiem; 		

	<ol style="list-style-type: none"> 4. ołtarz boczny p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa; 5. ambona; 6. prospekt organowy wraz z instrumentem organowym wykonanym przez firmę Paula Voelknera z Bydgoszczy; 7. konfesjonały; 8. komplet ławek w nawie; 9. feretron z obrazami – 1.św. Anna nauczająca Marię, 2. Ostatnia Wieczerza;
--	---

Miejscowość	Zespół zabytków ruchomych	Nr	Data wpisu
Piła	<p>kościół parafialny p.w. św. Antoniego, sztuka (sztuka nowoczesna z ok. 1930 r.), wystrój i wyposażenie:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ołtarz główny; 2. rzeźba – krucyfiks, zawieszony na ścianie prezbiterium, nad ołtarzem głównym (autor: Bertold Müller, Oerlinghausen); 3. balustrada wydzielającą prezbiterium; 4. trzy ołtarze boczne; 5. ambona (proj. Müller – Viegmann, Berlin); 6. komplet ławek w nawie; 7. płaskorzeźba – św. Antoni Padewski; 8. obraz – św. Antoni z Dzieciątkiem; 9. obraz – Chrystus Miłosierny; 10. obraz – Matka Boska; 11. polichromia na ścianie nawy – stacje Drogi Krzyżowej (malarz: Willy Oeser, Mannheim); 12. polichromia w kaplicy p.w. św. Antoniego – sceny z życia św. Antoniego (malarz: T. Landmann, Osnabrück); 13. witraż – św. Piotr (autor: Glückner, Stuttgart); 14. witraż – św. Paweł (autor: Glückner, Stuttgart); 15. zespół witraży geometrycznych. 	99/Wlkp/B	06.07.2007 r.

Ponadto w **budynku Szkoły Policji** (dawny budynek Rejencji Pińskiej) przy pl. Staszica 7 znajduje się cenny **zespół witraży**, ujęty w ewidencji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, nie wpisany do rejestru zabytków:

1. witraże geometryczne, sztuka nowoczesna, ok. 1929 – 1930 r., projekt: prof. Heinrich Campendonk z Düsseldorfu, członek stowarzyszenia awangardowych artystów Der Blade Reiter);
2. witraże z herbami miast Rejencji Pińskiej, sztuka nowoczesna, ok. 1928 r., autor: Max Luder, Piła.

WYKAZ OBIEKTÓW NIERUCHOMYCH UJĘTYCH W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

Przygotowany przez Delegaturę w Pile Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu spis zabytków uwzględnia 615 obiektów (w tym 13 zwartych zespołów).

Poniżej wymieniono obiekty według kolejności figurującej w Gminnej Ewidencji Zabytków . Obiekty figurujące w rejestrze zabytków zaznaczono na czerwono, wpisując dodatkowo numer i datę wpisu do rejestru. Obiekty, które zostały skreślone z Gminnej Ewidencji Zabytków zaznaczono kolorem szarym, natomiast obiekty które znajdują się w Gminnej Ewidencji Zabytków, a nie są ujęte w spisie konserwatorskim, zostały zaznaczone kolorem żółtym. Ewentualne uwagi dotyczące obiektu, lub jego stanu zachowania wpisano kursywą.

	Obiekt	Ulica	Nr	Czas powstania	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Pily: nr uchwały lub nr rejestru i data wpisu
1	budynek mieszkalny	Batorego	5	ok. 1930	
2	budynek mieszkalny	Batorego	9	ok. 1930	
3	budynek mieszkalny	Bogusławskiego	9-11	ok. 1920	
4	budynek mieszkalny	Bogusławskiego	17	ok. 1920	
5	budynek mieszkalny	Bogusławskiego	19	ok. 1920	
6	Internat Zespołu Szkół Gastronomicznych	Spacerowa	23	2 poł. XIX w.	XLVI/551/06 z 28.02.2006
7	budynek mieszkalny	Spacerowa	31	pocz. XX w.	

8	budynek mieszkalny	Spacerowa	33	pocz. XX w.	
9	budynek mieszkalny	Browarna	1	2 poł. XIX w.	LV/579/02 z 24.09.2002
10	kasyno oficcerskie, ob. Invest Bank	Browarna	3	1870-90	A-796 – 21.10.1997
11	konsulat RP w latach 1934-39, ob. Muzeum Okręgowe	Browarna	7	1875	A-796 – 29.12.1993
12	budynek mieszkalny	Browarna	17	pocz. XX w.	
13	dom Stanisława Staszica, (zniszczony w 1945, odbudowany 1948.)	Browarna	18	poł.XVIII	A-121 – 1.06.1968
14	budynek mieszkalny	Browarna	20	pocz. XX w.	LV/579/02 z 24.09.2002
15	budynek mieszkalny	Browarna	26	pocz. XX w.	LV/579/02 z 24.09.2002
16	budynek mieszkalny	Browarna	28	ok. 1900	LV/579/02 z 24.09.2002
17	budynek mieszkalny	Browarna	36	pocz. XX w.	
18	budynek mieszkalny	Staromiejska	9	ok. 1900	XLVI/551/06 z 28.02.2006
19	Szkoła Powszechna Ewangelicka, ob. Szkoła Podstawowa nr 1	Staromiejska	11	1900-1902	XLVI/551/06 z 28.02.2006
20	Konsulat RP	Staromiejska	16-18-20	1910	XLVI/551/06 z 28.02.2006
21	budynek mieszkalny	Staromiejska	21-23	pocz. XX w.	XLVI/551/06 z 28.02.2006
22	budynek mieszkalny	Staromiejska	25-27	pocz. XX w.	XLVI/551/06 z 28.02.2006
23	budynek mieszkalny	Staromiejska	29-31	1910-1920	XLVI/551/06 z 28.02.2006
24	budynek mieszkalny	Staromiejska	33-35	ok. 1930	XLVI/551/06 z 28.02.2006
25	budynek mieszkalny	Staromiejska	34A	4 ćw. XIX w.	XLVI/551/06 z 28.02.2006
26	budynek mieszkalny	Staromiejska	37-39	lata 30-te XX w.	XLVI/551/06 z 28.02.2006
27	budynek mieszkalny	Staromiejska	41-43	lata 30-te XX w.	XLVI/551/06 z 28.02.2006
28	budynek mieszkalny	Staromiejska	44	ok. 1900	
29	pastorówka	Staromiejska	48	1909-1911	XLVI/551/06 z 28.02.2006
30	budynek mieszkalny	Staromiejska	54	pocz. XX w.	XLVI/551/06 z 28.02.2006
31	budynek mieszkalny	Staromiejska	58-66	1910-20	
32	Szkoła Powszechna, ob. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa – Instytut Humanistyczny	Bydgoska	21	1891	
33	Szkoła Powszechna, ob. Gimnazjum nr 5	Bydgoska	23	1911	
34	budynek mieszkalny	Bydgoska	29	ok. 1900	
35	budynek mieszkalny	Bydgoska	62	4 ćw. XIX w.	
36	budynek mieszkalny	Bydgoska	64	ok. 1900	
37	budynek mieszkalny	Bydgoska	68	4 ćw. XIX w.	
38	budynek mieszkalny	Bydgoska	71	pocz. XX w.	
39	budynek mieszkalny	Bydgoska	72	4 ćw. XIX w.	
40	budynek mieszkalny	Bydgoska	79	4 ćw. XIX w.	
41	budynek mieszkalny	Bydgoska	81	lata 30-te XX w.	
42	budynek mieszkalny	Bydgoska	82	pocz. XX w.	XXVII/337/08 z 28.10.2008
43	budynek mieszkalny	Bydgoska	84	XIX/XX w.	XXVII/337/08 z 28.10.2008
44	budynek mieszkalny	Bydgoska	100	pocz. XX w.	
45	budynek mieszkalny	Bydgoska	102	pocz. XX w.	
46	budynek mieszkalny	Bydgoska	106	pocz. XX w.	
47	budynek mieszkalny	Bydgoska	141	pocz. XX w.	
48	budynek mieszkalny	Bydgoska	150	4 ćw. XIX w.	
49	budynek mieszkalny	Bydgoska	153	4 ćw. XIX w.	VI/31/07 z 20.02.2007
50	budynek mieszkalny	Bydgoska	171	pocz. XX w.	VI/31/07 z 20.02.2007
51	budynek mieszkalny	Bydgoska	174	pocz. XX w.	
52	budynek mieszkalny	Ceglana	3	ok. 1930	XLVI/551/06 z 28.02.2006

53	budynek mieszkalny	Ceglana	9	ok. 1900	XLVI/551/06 z 28.02.2006
54	budynek mieszkalny	Ceglana	15-17	pocz. XX w.	XLVI/551/06 z 28.02.2006
55	budynek mieszkalny	Chałubińskiego	9-11	ok. 1930	
56	budynek mieszkalny	Chojnicka	1-2	ok. 1930	
57	budynek mieszkalny	Chojnicka	21-23-25-27	ok. 1930	
58	Dom Strzelecki, ob. Pensjonat Park	Chopina	1	1896	A-753 – 30.12.1993
59	budynek mieszkalny lata	Chorwacka	1-3	30-te XX w.	
60	budynek mieszkalny	Dąbrowskiego	61	pocz. XX w.	
61	budynek mieszkalny	Dąbrowskiego	65	ok. 1930	
62	budynek mieszkalny	Dąbrowskiego	67	pocz. XX w.	
63	budynek mieszkalny	Dąbrowskiego	69	ok. 1930	
64	budynek mieszkalny	Dąbrowskiego	99	ok. 1930	
65	budynek mieszkalny	Dąbrowskiego	108	ok. 1930	
66	budynek gospodarczy	Dąbrowskiego	150	pocz. XX w.	
67	budynek mieszkalny	Drygasa	17	pocz. XX w.	
68	budynek mieszkalny	Drygasa	18	pocz. XX w.	
69	budynek mieszkalny	Drygasa	25	pocz. XX w.	
70	budynek mieszkalny	Drygasa	26	ok. 1930	
71	budynek mieszkalny	Drzymały	4-5-6	ok. 1920	XX/214/08 z 26.02.2008
72	budynek mieszkalny	Dworzec Celny	1	1925	
73	budynek mieszkalny	Dworzec Celny	2	1925	
74	budynek mieszkalny	Fabryczna	3	pocz. XX w.	
75	budynek mieszkalny	Grabowa	12-14-16	ok. 1930	
76	budynek mieszkalny	Grażyny	8	ok. 1930	
77	budynek mieszkalny	Hutnicza	41-41a	lata 30-te XX w.	
78	budynek mieszkalny	Hutnicza	43-43a	lata 30-te XX w.	
79	budynek mieszkalny	Hutnicza	45-45a	lata 30-te XX w.	
80	budynek mieszkalny	Hutnicza	47-47a	lata 30-te XX w.	
81	budynek mieszkalny	Hutnicza	57-59	lata 30-te XX w.	
82	budynek mieszkalny	Hutnicza	61-63	lata 30-te XX w.	
83	budynek mieszkalny	Hutnicza	65-67	lata 30-te XX w.	
84	budynek mieszkalny	Hutnicza	69-71	lata 30-te XX w.	
85	kościół p.w. Świętej Rodziny	Jana Bosko	1	1912-15	A-512 – 11.02.1985
86	budynek mieszkalny	Jagiellońska	9	ok. 1930	
87	budynek mieszkalny	pl. Jagiełły	5	lata 30-te XX w.	
88	budynek mieszkalny	pl. Jagiełły	7	lata 30-te XX w.	
89	budynek mieszkalny	Kapucyńska	3	ok. 1930	
90	budynek mieszkalny	Karpacka	1	ok. 1930	XII/174/11 z 27.09.2011
91	budynek mieszkalny	Karpacka	3	ok. 1930	XII/174/11 z 27.09.2011
92	Dom Diakonisek, ob. obiekt usługowy	Kilińskiego	7	1915	XLVI/551/06 z 28.02.2006
93	Powszechna Szkoła Katolicka, ob. Zespół Szkół Budowlanych, Młodzieżowy Dom Kultury	Kilińskiego	14-16	1923-25	XLVI/551/06 z 28.02.2006
94	budynek mieszkalny	Kolbe	6	ok. 1920	
95	budynek mieszkalny	Kolbe	8	pocz. XX w.	
96	budynek mieszkalny	Kolbe	21	21 4 ćw. XIX w.	
97	budynek mieszkalny	Kolbe	24	ok. 1900	
98	budynek mieszkalny	Kolbe	25	pocz. XX w.	
99	budynek mieszkalny	Kolbe	29	ok. 1920	

100	budynek mieszkalny	Kolbe	30	4 ćw. XIX w.	
101	budynek mieszkalny	Kolbe	31	pocz. XX w.	
102	budynek mieszkalny	Kolbe	32	2 poł. XIX w.	
103	budynek mieszkalny	Kolbe	34	pocz. XX w.	
104	budynek mieszkalny	Kolbe	35	4 ćw. XIX w. j	
105	budynek mieszkalny	Kolbe	37	ok. 1900	
106	budynek mieszkalny	Kolbe	38	pocz. XX w.	
107	budynek mieszkalny	Kolbe	39	4 ćw. XIX w.	
108	budynek mieszkalny	Kolbe	40	pocz. XX w.	
109	budynek mieszkalny	Kolbe	43	pocz. XX w.	
110	budynek mieszkalny	Kolbe	42-48	pocz. XX w.	
111	budynek mieszkalny	Kolbe	49	4 ćw. XIX w.	
112	budynek mieszkalny	Kolbe	50	ok. 1900	
113	budynek mieszkalny	Kolbe	51	4 ćw. XIX w.	
114	budynek mieszkalny	Kolbe	53	1908	
115	budynek mieszkalny	Kolbe	56	pocz. XX w.	
116	budynek mieszkalny	Kolbe	58	pocz. XX w.	
117	budynek mieszkalny	Kolbe	59	4 ćw. XIX w.	
118	budynek mieszkalny	Kolbe	60	1910	
119	budynek mieszkalny	Kolbe	61	ok. 1900	
120	budynek mieszkalny	Kolbe	62	ok. 1900	
121	budynek mieszkalny	Kolbe	64	pocz. XX w.	
122	budynek mieszkalny	Kolbe	66	pocz. XX w.	
123	budynek mieszkalny	Kolejowa	2	ok. 1930	
124	budynek mieszkalny	Kolejowa	7	ok. 1900	
125	budynek mieszkalny	Komuny Paryskiej	1	ok. 1930	
126	budynek mieszkalny	Komuny Paryskiej	2	ok. 1930	
127	budynek mieszkalny	Konarskiego	10	ok. 1930	
128	budynek mieszkalny	Konarskiego	14	pocz. XX w.	
129	budynek mieszkalny	Konarskiego	32	lata 30-te XX w.	
130	budynek mieszkalny	Konarskiego	33-34	lata 30-te XX w.	
131	budynek mieszkalny	Konarskiego	35	pocz. XX w.	
132	budynek mieszkalny	Kondratowicza	11	ok. 1920	
133	budynek mieszkalny	Kondratowicza	14-16	ok. 1920	
134	budynek mieszkalny	Kondratowicza	15	ok. 1920	
135	budynek mieszkalny	pl. Konstytucji 3 Maja	1a-2a	ok. 1930	XLVI/551/06 z 28.02.2006
136	budynek mieszkalny	pl. Konstytucji 3 Maja	5	2 poł. XIX w.	
137	budynek mieszkalny	pl. Konstytucji 3 Maja	6	k. XIX w.	
138	budynek mieszkalny	pl. Konstytucji 3 Maja	15	pocz. XX w.	
139	budynek mieszkalny	Kopernika	2-4	lata 30-te XX w.	
140	budynek mieszkalny	Kopernika	6-8	lata 30-te XX w.	
141	budynek mieszkalny	Kopernika	10-12	lata 30-te XX w.	
142	budynek mieszkalny	Koszycka	1	lata 30-te XX w.	XVI/173/07 z 27.11.2007
143	budynek mieszkalny	Koszycka	3-5	lata 30-te XX w.	XVI/173/07 z 27.11.2007
144	budynek mieszkalny	Koszycka	7-9	lata 30-te XX w.	XVI/173/07 z 27.11.2007
145	budynek mieszkalny	Koszycka	11-13	lata 30-te XX w.	XVI/173/07 z 27.11.2007
146	budynek mieszkalny	Koszycka	15-17	lata 30-te XX w.	XVI/173/07 z 27.11.2007
147	budynek mieszkalny	Koszycka	23-25	lata 30-te XX w.	XVI/173/07 z 27.11.2007
148	budynek mieszkalny	Kossaka	17	pocz. XX w.	

149	budynek mieszkalny	Kossaka	152	pocz. XX w.	
150	budynek mieszkalny	Kościuszki	2	ok. 1930	XLVI/565/10 z 30.03.2010
151	budynek mieszkalny	Kościuszki	4	ok. 1930	XLVI/565/10 z 30.03.2010
152	budynek mieszkalny	Kościuszki	6	ok. 1930	XLVI/565/10 z 30.03.2010
153	budynek mieszkalny	Kościuszki	8	ok. 1930	XLVI/565/10 z 30.03.2010
154	budynek mieszkalny	Kościuszki	10	ok. 1930	XLVI/565/10 z 30.03.2010
155	budynek mieszkalny	Kościuszki	12	ok. 1930	XLVI/565/10 z 30.03.2010
156	budynek mieszkalny	Kościuszki	14	ok. 1930	XLVI/565/10 z 30.03.2010
157	budynek mieszkalny	Kościuszki	16	ok. 1930	XLVI/565/10 z 30.03.2010
158	budynek mieszkalny	Kościuszki	18	ok. 1930	XLVI/565/10 z 30.03.2010
159	budynek mieszkalny	Kościuszki	20	ok. 1930	XLVI/565/10 z 30.03.2010
160	budynek mieszkalny	Kościuszki	43	ok. 1930	
161	budynek mieszkalny	Kościuszki	47	ok. 1930	
162	budynek mieszkalny	Kotuńska Droga	85	pocz. XX w.	
163	budynek mieszkalny	Kotuńska Droga	86	pocz. XX w.	
164	budynek mieszkalny	Kraśińskiego	11-13	ok. 1920	
165	budynek mieszkalny	Kraśińskiego	14	ok. 1920	
166	budynek mieszkalny	Kraśińskiego	18	ok. 1920	
167	budynek mieszkalny	Kraśińskiego	24	ok. 1920	
168	budynek mieszkalny	Kraśińskiego	27	ok. 1920	
169	budynek mieszkalny	Kraszewskiego			
170	budynek mieszkalny	Kraszewskiego	6-7	pocz. XX w.	
171	budynek mieszkalny	Kusocińskiego	1	ok. 1930	
172	budynek mieszkalny	Kwiatowa	2	k. XIX w.	
173	budynek mieszkalny	Kwiatowa	3	k. XIX w.	
174	budynek mieszkalny	Kwiatowa	4	k. XIX w.	
175	budynek mieszkalny	Kwiatowa	6	pocz. XX w.	
176	budynek mieszkalny	Kwiatowa	8	1910	XIX/248/12 z 27.03.2012
177	budynek mieszkalny	Kwiatowa	10	1910	
178	budynek mieszkalny	Kwiatowa	12	1910	XIX/248/12 z 27.03.2012
179	budynek mieszkalny	Limanowskiego	4-6	1920	
180	budynek mieszkalny	Limanowskiego	9	ok. 1920	
181	budynek mieszkalny	11 Listopada	3	ok. 1930	XVII/207/04 z 27.01.2004
182	budynek mieszkalny	11 Listopada	4	4 ćw. XIX w.	XLVI/551/06 z 28.02.2006
183	budynek mieszkalny	11 Listopada	6	4 ćw. XIX w.	XLVI/551/06 z 28.02.2006
184	budynek mieszkalny	11 Listopada	7	ok. 1900	XVII/207/04 z 27.01.2004
185	budynek mieszkalny	11 Listopada	8	4 ćw. XIX w.	XLVI/551/06 z 28.02.2006
186	budynek mieszkalny	11 Listopada	10	pocz. XX w.	XLVI/551/06 z 28.02.2006
187	Stacja Pomp, ob. obiekt nieużytkowany	11 Listopada	26	pocz. XX w.	XLVI/551/06 z 28.02.2006
188	budynek mieszkalny	11 Listopada	31	ok. 1900	XVII/207/04 z 27.01.2004
189	budynek mieszkalny	11 Listopada	38	pocz. XX w.	XLVI/551/06 z 28.02.2006
190	budynek mieszkalny	11 Listopada	39	ok. 1900	XVII/207/04 z 27.01.2004
191	Dom Ojczyźniany, ob. Dom Pomocy Społecznej	11 Listopada	40	40 lata 20-te XX w.	XLVI/551/06 z 28.02.2006
192	budynek mieszkalny	11 Listopada	43	pocz. XX w.	XVII/207/04 z 27.01.2004
193	budynek mieszkalny	11 Listopada	47	pocz. XX w.	XVII/207/04 z 27.01.2004
194	budynek mieszkalny	11 Listopada	49-51	pocz. XX w.	XVII/207/04 z 27.01.2004
195	budynek mieszkalny	11 Listopada	53	1 ćw. XX w.	XVII/207/04 z 27.01.2004
196	budynek mieszkalny	Lotnicza	5-7-9-11	lata 20-te XX w.	

197	budynek mieszkalny	Ludowa	2	ok. 1920	
198	budynek mieszkalny	Ludowa	3-5	pocz. XX w.	
199	budynek mieszkalny	Ludowa	7	pocz. XX w.	
200	budynek mieszkalny	Ludowa	9	pocz. XX w.	
201	budynek mieszkalny	Ludowa	11	pocz. XX w.	
202	budynek mieszkalny	Ludowa	12-14-16-18	ok. 1930	
203	budynek mieszkalny	Ludowa	17	pocz. XX w.	
204	budynek mieszkalny	Ludowa	19	pocz. XX w.	
205	kościół p.w. św. Antoniego	Ludowa	20	1920-30	A-721 – 20.06.1992
206	budynek mieszkalny	Ludowa	21	pocz. XX w.	
207	budynek mieszkalny	Ludowa	22-24-26	ok. 1930	
208	budynek mieszkalny	Ludowa	25	4 ćw. XIX w.	
209	budynek mieszkalny	Ludowa	27	4 ćw. XIX w.	
210	budynek mieszkalny	Ludowa	29	k. XIX w.	
211	budynek mieszkalny	Ludowa	31	1902	
212	budynek mieszkalny	Ludowa	33	1899	
213	budynek mieszkalny	Ludowa	56	ok. 1930	
214	budynek mieszkalny	14 Lutego	14	4 ćw. XIX w.	XVII/207/04 z 27.01.2004
215	budynek mieszkalny	14 Lutego	15	k. XIX w.	
216	budynek mieszkalny	14 Lutego	16	4 ćw. XIX w.	XVII/207/04 z 27.01.2004
217	budynek mieszkalny	14 Lutego	20	4 ćw. XIX w.	XVII/207/04 z 27.01.2004
218	budynek mieszkalny	14 Lutego	23	4 ćw. XIX w.	XIX/248/12 z 27.03.2012
219	budynek mieszkalny	14 Lutego	25	4 ćw. XIX w.	XIX/248/12 z 27.03.2012
220	budynek mieszkalny	14 Lutego	32	pocz. XX w.	
221	budynek mieszkalny	14 Lutego	34	4 ćw. XIX w.	XXIV/287/08 z 24.06.2008
222	budynek mieszkalny	Lutycka	18	ok. 1930	XXIII/252/08 z 27.05.2008
223	budynek mieszkalny	Lutycka	26	ok. 1930	XXIII/252/08 z 27.05.2008
224	budynek mieszkalny	Łowiecka	17	ok. 1930	XII/174/11 z 27.09.2011
225	Arsenał, ob. budynek mieszkalny	1 Maja	1	1843-44	A-712 - 29.10.1990
226	budynek mieszkalny	1 Maja	4	4 ćw. XIX w.	XLVI/551/06 z 28.02.2006
227	budynek mieszkalny	1 Maja	6	ok. 1900	XLVI/551/06 z 28.02.2006
228	budynek mieszkalny	Mała	1-3-5-7-9-11	ok. 1930	XX/214/08 z 26.02.2008
229	budynek mieszkalny	Mała	2-4-6-8-10-12-14	ok. 1930	XX/214/08 z 26.02.2008
230	budynek mieszkalny	Medyczna	9	ok. 1930	
231	budynek mieszkalny	Medyczna	13-15	lata 30-te XX w.	
232	budynek mieszkalny	Medyczna	17-19	lata 30-te XX w.	
233	budynek mieszkalny	Medyczna	21-23	lata 30-te XX w.	
234	budynek mieszkalny	Medyczna	43-45	lata 30-te XX w.	
235	budynek mieszkalny	Medyczna	47-49	lata 30-te XX w.	
236	budynek mieszkalny	Mickiewicza	2	ok. 1920	
237	budynek mieszkalny	Mickiewicza	3	ok. 1920	
238	budynek mieszkalny	Mickiewicza	12	ok. 1920	
239	budynek mieszkalny	Mickiewicza	16	ok. 1920	
240	budynek mieszkalny	Mickiewicza	18-20	ok. 1920	
241	budynek mieszkalny	Mickiewicza	19	ok. 1920	
242	budynek mieszkalny	Mickiewicza	23	ok. 1920	
243	budynek mieszkalny	Mickiewicza	25-27	ok. 1920	

244	budynek mieszkalny	Miedziana	4-6	ok. 1930	XXXVI/458/05 z 30.08.2005
245	budynek mieszkalny	Miedziana	8-10	ok. 1930	XXXVI/458/05 z 30.08.2005
246	budynek mieszkalny	Mieszka	7	ok. 1930	
247	budynek mieszkalny	Mieszka	8	ok. 1930	
248	budynek mieszkalny	Mieszka	10-12	ok. 1930	
249	budynek mieszkalny	Niemcewiczka	1	ok. 1920	
250	budynek mieszkalny	Niemcewiczka	3	ok. 1920	
251	budynek mieszkalny pocz. XX w.	al. Niepodległości	1		
252	Loża Masońska, ob. Wyższa Szkoła Biznesu	al. Niepodległości	2	poł. XIX w.	193/Włkp/A – 14.07.2004
253	budynek mieszkalny	al. Niepodległości	5-7-9	1921-22	
254	budynek mieszkalny	al. Niepodległości	11-13-15-17	1921-22	
255	budynek mieszkalny	al. Niepodległości	12-14	1921-22	
256	budynek mieszkalny	al. Niepodległości	16	ok. 1930	
257	budynek mieszkalny	al. Niepodległości	19-21-23	1921-22	
258	budynek mieszkalny, ob. Powiatowy Urząd Pracy	al. Niepodległości	24	pocz. XX w.	
259	budynek mieszkalny	al. Niepodległości	26	ok. 1930	
260	budynek mieszkalny	al. Niepodległości	28	ok. 1930	
261	budynek mieszkalny	al. Niepodległości	32	ok. 1930	
262	Dom Krajowy-Główny Urząd Prowincji, ob. Starostwo Powiatowe	al. Niepodległości	33-35	1927-29	769/Włkp/A – 20.11.2009
263	budynek mieszkalny	al. Niepodległości	38	pocz. XX w.	
264	budynek mieszkalny	al. Niepodległości	42-44-46	ok. 1920	
265	budynek mieszkalny	al. Niepodległości	48-50	ok. 1920	
266	budynek mieszkalny	al. Niepodległości	60	pocz. XX w.	
267	budynek mieszkalny	al. Niepodległości	62	pocz. XX w.	
268	budynek mieszkalny	al. Niepodległości	72	lata 30-te XX w.	
269	budynek mieszkalny	al. Niepodległości	74-76	lata 30-te XX w.	
270	budynek mieszkalny	al. Niepodległości	84	pocz. XX w.	
271	budynek mieszkalny	al. Niepodległości	88	pocz. XX w.	
272	budynek mieszkalny	al. Niepodległości	92-94	pocz. XX w.	
273	<i>obiekt wykreślony z gminnej ewidencji zabytków na podstawie zarządzenia Prezydenta Miasta Piły nr1202(367)17 z dn. 24 października 2017 r.</i>				
274	budynek mieszkalny	al. Niepodległości	106	lata 30-te XX w.	
275	budynek mieszkalny	al. Niepodległości	113	pocz. XX w.	
276	budynek mieszkalny	al. Niepodległości	115	pocz. XX w.	
277	budynek mieszkalny	al. Niepodległości	132	lata 20-te XX w.	
278	budynek mieszkalny	al. Niepodległości	135	4 ćw. XIX w.	
279	budynek mieszkalny	al. Niepodległości	137	pocz. XX w.	
280	budynek mieszkalny	al. Niepodległości	140	pocz. XX w.	
281	rogatka, ob. obiekt nieużytkowany	al. Niepodległości	142	2 poł. XIX w.	
282	budynek mieszkalny	al. Niepodległości	145	pocz. XX w.	
283	budynek mieszkalny	al. Niepodległości	146	pocz. XX w.	
284	budynek mieszkalny	al. Niepodległości	149	pocz. XX w.	
285	Szkoła Powszechna, ob. Liga Obrony Kraju	al. Niepodległości	154	pocz. XX w.	XVI/173/07 z 27.11.2007
286	gospoda "Pod Zielonym Wieńcem", ob budynek mieszkalny	al. Niepodległości	156	1892	V/43/11 z 25.01.2011
287	park przydomowy przy dawnej gospodzie "Pod Zielonym Wieńcem"	al. Niepodległości	156	1892	V/43/11 z 25.01.2011
288	Młyn, ob. Restauracja "Stary Młyn"	al. Niepodległości	158	k. XIX w.	LIII/641/06 z 24.10.2006

289	budynek mieszkalny	Nowowiejskiego	2	ok. 1930	
290	budynek mieszkalny	Nowowiejskiego	3	ok. 1930	
291	budynek mieszkalny	Nowowiejskiego	8	ok. 1930	
292	budynek mieszkalny	Ogińskiego	9	ok. 1900	XII/175/11 z 27.09.11
293	budynek mieszkalny	Ogińskiego	11	ok. 1900	XII/175/11 z 27.09.11
294	budynek mieszkalny	Okólna	19	k. XIX w.	
295	Dzieciniec, ob. Caritas par. św. Antoniego	Okólna	32a	ok. 1920	
296	budynek mieszkalny	Okólna	32-42	lata 20-te XX w.	
297	budynek mieszkalny	Okrężna	1	pocz. XX w.	V/43/11 z 25.01.2011
298	budynek mieszkalny	Okrężna	4	pocz. XX w.	
299	budynek mieszkalny	Okrężna	5	pocz. XX w.	LIII/641/06 z 24.10.2006
300	budynek mieszkalny	Okrężna	6	pocz. XX w.	LIII/641/06 z 24.10.2006
301	budynek mieszkalny	Okrężna	7	pocz. XX w.	LIII/641/06 z 24.10.2006
302	budynek mieszkalny	Okrężna	9	pocz. XX w.	LIII/641/06 z 24.10.2006
303	budynek mieszkalny	Okrężna	10	pocz. XX w.	
304	budynek mieszkalny	Okrężna	11	pocz. XX w.	LIII/641/06 z 24.10.2006
305	budynek mieszkalny	Okrzei	1-3	ok. 1900	XLVI/551/06 z 28.02.2006
306	budynek mieszkalny	Okrzei	2	ok. 1930	
307	budynek mieszkalny	Okrzei	6	1889-90	XLVI/551/06 z 28.02.2006
308	Miejska Kasa Chorych, ob. obiekt nieużytkowany	Okrzei	8	ok. 1920	894/Wlcp/A z 27.05.2013
309	budynek mieszkalny	Okrzei	12	4 ćw. XIX w.	
310	Izba Rzemieślnicza, ob. przychodnia lekarska	Okrzei	14	ok. 1920	XLVI/551/06 z 28.02.2006
311	budynek mieszkalny	Okrzei	16	ok. 1900	XLVI/551/06 z 28.02.2006
312	budynek mieszkalny	Okrzei	18		
313	budynek mieszkalny	Okrzei	15-17	ok. 1900	XLVI/551/06 z 28.02.2006
314	budynek mieszkalny	Okrzei	19	pocz. XX w.	XLVI/551/06 z 28.02.2006
315	budynek mieszkalny	Okrzei	20	pocz. XX w.	
316	budynek mieszkalny	Okrzei	35	4 ćw. XIX w.	XLVI/551/06 z 28.02.2006
317	budynek mieszkalny	Olsztyńska	5	ok. 1930	XVII/335/08 z 28.10.2008
318	budynek mieszkalny	Olsztyńska	14	ok. 1930	
319	Szkoła Powszechna, ob. budynek mieszkalny	Orla	14	pocz. XX w.	
320	budynek mieszkalny	Orla	26	k. XIX w.	
321	kościół p.w. Matki Bożej Częstochowskiej	Orla	29	1887-92	128/Wlcp/A – 5.05.2003
322	budynek mieszkalny	Orla	31	k. XIX w.	
323	budynek mieszkalny	Orla	32	pocz. XX w.	
324	budynek mieszkalny	Orla	33	poł. XIX w.	
325	budynek mieszkalny	Orla	38	k. XIX w.	
326	budynek mieszkalny	Orla	40	k. XIX w.	
327	budynek mieszkalny	Orla	46	1876	
328	budynek mieszkalny	Orla	47	pocz. XX w.	
329	budynek mieszkalny	Orla	53	lata 20-te XX w.	
330	budynek mieszkalny	Orla	59	k. XIX w.	
331	budynek mieszkalny	Orla	70-72	lata 20-te XX w.	V/31/98 RM z 28.12.1998
332	budynek mieszkalny	Piekarska	1	ok. 1930	
333	budynek mieszkalny	Piekarska	5	ok. 1920	
334	budynek mieszkalny	Piekarska	8	ok. 1920	
335	budynek usługowo-magazynowy	Pocztowa	1a	ok. 1930	
336	Gimnazjum von Steina,	Pola	11	1931	XLVI/551/06 z 28.02.2006

	ob. Liceum Ogólnokształcące nr 1				
337	budynek mieszkalny	Pola	15	pocz. XX w.	XLVI/551/06 z 28.02.2006
338	budynek mieszkalny	Popieluszki	2	4 ćw. XIX w.	
339	budynek mieszkalny	Popieluszki	5	pocz. XX w.	
340	budynek mieszkalny	Popieluszki	6	pocz. XX w.	
341	budynek mieszkalny	Popieluszki	7	pocz. XX w.	
342	budynek mieszkalny	Popieluszki	9	1894	
343	budynek mieszkalny	Popieluszki	11	ok. 1900	
344	budynek mieszkalny	Popieluszki	15	ok. 1900	
345	budynek mieszkalny	Popieluszki	17	ok. 1930	
346	budynek mieszkalny	pl. Powstańców Warszawy	1	4 ćw. XIX w.	LV/579/02 z 24.09.2002
347	budynek mieszkalny	pl. Powstańców Warszawy	2	4 ćw. XIX w.	LV/579/02 z 24.09.2002
348	budynek mieszkalny	pl. Powstańców Warszawy	3	pocz. XX w.	LV/579/02 z 24.09.2002
349	budynek mieszkalny	al. Powstańców Wlkp.	10	k. XIX w.	
350	budynek mieszkalny	al. Powstańców Wlkp.	14-16	ok. 1930	
351	kasyno oficerskie	al. Powstańców Wlkp.	63	1914-1915	110/Wlkp/A – 7.11.2002
352	<i>obiekt wykreślony z gminnej ewidencji zabytków na podstawie zarządzenia Prezydenta Miasta Pily nr1203(368)17 z dn. 24 października 2017 r.</i>				
353	budynek mieszkalny	al. Powstańców Wlkp.	86	ok. 1920	
354	rogatka, ob. bud. mieszkalny	al. Powstańców Wlkp.	130	2 poł. XIX w.	
355	budynek mieszkalny	al. Powstańców Wlkp.	163	pocz. XX w.	
356	budynek Poczty Polskiej	al. Powstańców Wlkp.	176	1 ćw. XX w.	XVI/172/07 z 27.11.2007
357	budynek mieszkalny	al. Poznańska	65-67	ok. 1930	
358	budynek mieszkalny	al. Poznańska	68	pocz. XX w.	
359	budynek mieszkalny	al. Poznańska	84	pocz. XX w.	
360	Dom Strzelecki, ob. budynek mieszkalny, Punkt Biblioteczny	al. Poznańska	91	1887	
361	budynek mieszkalny	al. Poznańska	88-90	ok. 1930	
362	budynek mieszkalny	al. Poznańska	130	pocz. XX w.	
363	budynek mieszkalny	al. Poznańska	131	pocz. XX w.	XXV/309/04 z 26.10.2004
364	budynek mieszkalny	al. Poznańska	139	pocz. XX w.	XXXVI/458/05 z 30.08.2005
365	budynek mieszkalny	al. Poznańska	141	pocz. XX w.	XXXVI/458/05 z 30.08.2005
366	budynek mieszkalny	al. Poznańska	137	pocz. XX w.	
367	Dom Straży Granicznej, ob. budynek mieszkalny	al. Poznańska	138	ok. 1920	
368	budynek mieszkalny	al. Poznańska	151	pocz. XX w.	
369	wieżowa stacja transformatorowa	Prosta	dz. nr ewid. 151/5	przed 1939	LIII/641/06 z 24.10.2006
370	budynek mieszkalny	Reymonta	1-3	Pocz. XX w.	XX/214/08 z 26.02.2008
371	budynek mieszkalny	Reymonta	10-12	ok. 1930	XX/214/08 z 26.02.2008
372	budynek mieszkalny	Reymonta	31-33-35- 37	ok. 1920	XX/214/08 z 26.02.2008
373	budynek mieszkalny	Robotnicza	1	ok. 1930	
374	budynek mieszkalny	Roosevelta	38-42	1905	
375	budynek mieszkalny	Roosevelta	44	4 ćw. XIX w.	
376	budynek mieszkalny	Roosevelta	45	pocz. XX w.	
377	budynek mieszkalny	Roosevelta	46	4 ćw. XIX w.	
378	budynek mieszkalny	Roosevelta	48	4 ćw. XIX w.	
379	budynek mieszkalny	Roosevelta	50	4 ćw. XIX w.	
380	budynek mieszkalny	Roosevelta	52	4 ćw. XIX w.	
381	budynek mieszkalny	Roosevelta	54	4 ćw. XIX w.	

382	budynek mieszkalny	Różana Droga	1	ok. 1930	
383	budynek mieszkalny	Rugijska	1-2	ok. 1920	
384	budynek mieszkalny	Rugijska	3-4	ok. 1920	
385	budynek mieszkalny	Rugijska	6	ok. 1920	
386	budynek mieszkalny	Rybacka	4	pocz. XX w.	
387	budynek mieszkalny	Rybacka	6	pocz. XX w.	
388	budynek mieszkalny	Rybacka	8	pocz. XX w.	
389	budynek mieszkalny	Rymarska	2	ok. 1930	
390	budynek mieszkalny	Rymarska	3	ok. 1930	
391	budynek mieszkalny	Salezjańska	4	lata 30-te XX w.	
392	budynek mieszkalny	Salezjańska	6	lata 30-te XX w.	
393	budynek mieszkalny	Serbska	3	ok. 1930	
394	Dom Stowarzyszeń Ewangelickich, ob. Wyższa Szkoła Biznesu	Sikorskiego	9-11	lata 30-te XX w.	XLVI/551/06 z 28.02.2006
395	Miejska Hala Gimnastyczna, ob. Zespół Szkół Ekonomicznych	Sikorskiego	18	pocz. XX w.	XLVI/551/06 z 28.02.2006
396	Zespół Szkół Ekonomicznych	Sikorskiego	18a	ok. 1860	XLVI/551/06 z 28.02.2006
397	budynek mieszkalny	Sikorskiego	31	ok. 1920	XLVI/551/06 z 28.02.2006
398	Szkoła Gospodarstwa Domowego i Przemysłu, ob. Zespół Szkół Gastronomicznych	Sikorskiego	73	1908	XLVI/551/06 z 28.02.2006
399	budynek mieszkalny	Sikorskiego	82	pocz. XX w.	XLVI/551/06 z 28.02.2006
400	budynek mieszkalny	Sienkiewicza	22	ok. 1930	
401	budynek mieszkalny	Sienkiewicza	28	ok. 1930	
402	budynek mieszkalny	Sienkiewicza	29	ok. 1930	
403	budynek mieszkalny	Sienkiewicza	30	ok. 1930	
404	budynek mieszkalny	Sienkiewicza	40	ok. 1930	
405	budynek mieszkalny, ob. biura	Sikorskiego	80	1900-1910	
406	budynek mieszkalny	Słoneczna	3	ok. 1930	
407	budynek mieszkalny	Słoneczna	6	ok. 1930	
408	budynek mieszkalny	Sportowa	4-6	ok. 1920	
409	budynek mieszkalny	Sportowa	8-10	ok. 1920	
410	budynek mieszkalny	Stańczyka	2-4	ok. 1930	
411	Teatr, ob. Regionalne Centrum Kultury	pl. Staszica	1	1930	XVII/207/04 z 27.01.2004
412	Muzeum, ob. Szkoła Policji	pl. Staszica	3	lata 20-te XX w.	XVII/207/04 z 27.01.2004
413	budynek administracyjny Rzeźni	pl. Staszica	5	pocz. XX w.	
414	Urząd Rejencji, ob. Szkoła Policji	pl. Staszica	7	1925-29	XVII/207/04 z 27.01.2004
415	Konsystorz Ewangelicki, ob. Urząd Miasta	pl. Staszica	8-9-10	1920-30	XVII/207/04 z 27.01.2004
416	zespół domu nr 4: budynek mieszkalny	Śmiłowska	4	ok. 1919	
417	zespół domu nr 4: budynek gospodarczy	Śmiłowska	4	ok. 1919	
418	zespół domu nr 7: budynek mieszkalny	Śmiłowska	7	ok. 1919	
419	zespół domu nr 7: budynek gospodarczy	Śmiłowska	7	ok. 1919	
420	zespół domu nr 10: budynek mieszkalny	Śmiłowska	10	ok. 1919	
421	zespół domu nr 10: budynek gospodarczy	Śmiłowska	10	ok. 1919	
422	zespół domu nr 11: budynek mieszkalny	Śmiłowska	11	ok. 1919	
423	zespół domu nr 11: budynek gospodarczy	Śmiłowska	11	ok. 1919	
424	zespół domu nr 14: budynek mieszkalny	Śmiłowska	14	ok. 1919	
425	zespół domu nr 14: budynek gospodarczy	Śmiłowska		ok. 1919	
426	budynek mieszkalny	Śmiłowska	5	ok. 1919	
427	budynek mieszkalny	Śmiłowska	6	ok. 1919	
428	budynek mieszkalny	Śmiłowska	8	ok. 1919	

429	budynek mieszkalny	Śmiłowska	13	ok. 1919	
430	budynek mieszkalny	Śniadeckich	1	ok. 1930	
431	budynek mieszkalny	Śniadeckich	2	ok. 1920	
432	budynek mieszkalny	Śniadeckich	4	pocz. XX w.	
433	budynek mieszkalny	Śniadeckich	12	ok. 1930	
434	budynek mieszkalny	Śniadeckich	14	ok. 1920	
435	budynek mieszkalny	Śniadeckich	18	ok. 1920	
436	budynek mieszkalny	Śniadeckich	29	ok. 1920	
437	willa z ogrodem	Śniadeckich	46	1910-20	142/Wlkp/A – 14.08.2003
438	budynek mieszkalny	Śniadeckich	58	ok. 1930	
439	budynek mieszkalny	Śniadeckich	85	ok. 1930	
440	budynek mieszkalny	Śniadeckich	89	ok. 1930	
441	budynek mieszkalny	Śniadeckich	104	ok. 1930	
442	budynek mieszkalny	Śródmiejska	20	ok. 1900	XLVI/551/06 z 28.02.2006
443	budynek mieszkalny	Śródmiejska	22a	ok. 1900	
444	budynek mieszkalny	Śródmiejska	22	ok. 1900	XLVI/551/06 z 28.02.2006
445	dom towarowy, ob. budynek usługowy	Śródmiejska (1 Maja 2)	24	ok. 1900	XLVI/551/06 z 28.02.2006
446	budynek mieszkalny	Świerkowa	8-10	lata 30-te XX w.	
447	budynek mieszkalny	Świerkowa	37	lata 30-te XX w.	
448	budynek mieszkalny	Świerkowa	38	lata 30-te XX w.	
449	budynek mieszkalny	Świętojańska	2-4	1910-20	XLVI/551/06 z 28.02.2006
450	budynek mieszkalny	Świętojańska	5-7	1910-20	XLVI/551/06 z 28.02.2006
451	budynek mieszkalny	Świętojańska	6-8	1910-20	XLVI/551/06 z 28.02.2006
452	budynek mieszkalny	Świętojańska	1-3	pocz. XX w.	XLVI/551/06 z 28.02.2006
453	budynek mieszkalny	Świtez	1-3	ok. 1920	
454	budynek mieszkalny	Świtez	7-9	ok. 1920	
455	budynek mieszkalny	Świtez	8-10	ok. 1920	
456	budynek mieszkalny	Świtez	12-14	ok. 1920	
457	budynek mieszkalny	Świtez	16-18	ok. 1920	
458	elektrownia wodna "Koszyce" na rzece Gwdzie	Tartaczna	10	1937	
459	zespół domu nr 3: budynek mieszkalny	Tczewska	3	1907	
460	zespół domu nr 3: budynek gospodarczy	Tczewska	3	1907	
461	zespół domu nr 5: budynek mieszkalny	Tczewska	5	1907	
462	zespół domu nr 5: budynek gospodarczy	Tczewska	5	1907	
463	budynek mieszkalny	Tczewska	2-4	1902	
464	budynek mieszkalny	Tczewska	9	ok. 1920	
465	budynek mieszkalny	Tczewska	10-12	ok. 1902	
466	budynek mieszkalny	Tczewska	11	ok. 1920	
467	budynek mieszkalny	Tczewska	13	ok. 1920	
468	budynek mieszkalny	Tczewska	15	ok. 1920	
469	budynek mieszkalny	Tczewska	17	ok. 1920	
470	budynek mieszkalny	Tczewska	21	ok. 1930	
471	budynek mieszkalny	Tczewska	22	ok. 1930	
472	Szkoła Zawodowa nr 2	Teatralna	1	1920-30	XVII/207/04 z 27.01.2004
473	budynek mieszkalny	Towarowa	4a-6a	k. XIX w.	XLVI/551/06 z 28.02.2006
474	budynek mieszkalny	Towarowa	9	ok. 1900	
475	budynek mieszkalny	Towarowa	11	ok. 1900	
476	budynek mieszkalny	Towarowa	12	1908	XLVI/551/06 z 28.02.2006
477	zespół domu nr 13: budynek mieszkalny	Towarowa	13	ok. 1900	

478	zespół domu nr 13: magazyn	Towarowa	13	XIX/XX w.	
479	budynek mieszkalny	Towarowa	14	ok. 1900	
480	budynek mieszkalny	Towarowa	15	ok. 1900	
481	budynek mieszkalny	Traugutta	1	ok. 1920	
482	budynek mieszkalny	Traugutta	5	ok. 1920	
483	budynek mieszkalny	Traugutta	8-10	ok. 1920	
484	budynek mieszkalny	Traugutta	23	ok. 1920	
485	budynek mieszkalny	Trzcianecka	12	ok. 1920	
486	budynek mieszkalny	Tucholska	2-4	ok. 1930	
487	budynek mieszkalny	Tucholska	6-8	ok. 1930	
488	budynek mieszkalny	Tucholska	14-16	ok. 1930	
489	budynek mieszkalny	Tucholska	32	ok. 1930	
490	budynek mieszkalny	Walecznych	1	ok. 1930	
491	budynek mieszkalny ob. Państwowa Szkoła Muzyczna	Młodych	1	4 ćw. XIX w.	
492	budynek mieszkalny	Młodych	1a	pocz. XX w.	
493	budynek mieszkalny	Młodych		4 pocz. XX w.	
494	budynek mieszkalny	Młodych	16-18	4 ćw. XIX w.	
495	budynek mieszkalny	Młodych	19	k. XIX w.	
496	budynek mieszkalny	Młodych	21	4 ćw. XIX w.	
497	budynek mieszkalny	Młodych	23	4 ćw. XIX w.	
498	budynek mieszkalny	Młodych	25	k. XIX w.	
499	budynek mieszkalny	Młodych	27	pocz. XX w.	
500	budynek mieszkalny	Młodych	29	4 ćw. XIX w.	
501	budynek mieszkalny	Młodych	32	1908	
502	budynek mieszkalny	Młodych	37	pocz. XX w.	
503	budynek mieszkalny	Młodych	41	k. XIX w.	
504	budynek mieszkalny	Młodych	42	pocz. XX w.	
505	budynek mieszkalny	Młodych	45	pocz. XX w.	
506	budynek mieszkalny	Młodych	47	4 ćw. XIX w.	
507	budynek mieszkalny	Młodych	48	pocz. XX w.	
508	budynek mieszkalny	Młodych	49	k. XIX w.	
509	budynek mieszkalny	Młodych	54	pocz. XX w.	
510	budynek mieszkalny	Młodych	56	pocz. XX w.	
511	budynek mieszkalny	Młodych	58	ok. 1930	
512	budynek mieszkalny	Młodych	67	ok. 1920	
513	budynek mieszkalny	Młodych	68	pocz. XX w.	
514	budynek mieszkalny	Młodych	69	pocz. XX w.	
515	budynek mieszkalny	Młodych	70	pocz. XX w.	
516	budynek mieszkalny	Młodych	71	1921	
517	budynek mieszkalny	Młodych	72	4 ćw. XIX w.	
518	budynek mieszkalny	Młodych	74	pocz. XX w.	
519	budynek mieszkalny	Młodych	76	pocz. XX w.	
520	budynek mieszkalny	Walecka	4	pocz. XX w.	
521	budynek mieszkalny	Walecka	9	1911	
522	budynek mieszkalny	Walecka	12	pocz. XX w.	
523	budynek mieszkalny	Walecka	13	pocz. XX w.	XLVI/564/10 z 30.03.2010
524	budynek mieszkalny	Walecka	17	ok. 1930	XLVI/564/10 z 30.03.2010
525	budynek mieszkalny	Warsztatowa	2	pocz. XX w.	XXXVII/437/09 z 30.06.2009

526	budynek mieszkalny	Warsztatowa	4	1900-1910	XXXVII/437/09 z 30.06.2009
527	<i>obiekt wykreślony z gminnej ewidencji zabytków na podstawie zarządzenia Prezydenta Miasta Pily nr1204(369)17 z dn. 24 października 2017 r.</i>				
528	budynek mieszkalny	Wawelska	1	4 ćw. XIX w.	
529	budynek mieszkalny	Wawelska	4	pocz. XX w.	XII/174/11 z 27.09.2011
530	budynek mieszkalny	Wawelska	6	pocz. XX w.	XII/174/11 z 27.09.2011
531	budynek mieszkalny	Wawelska	7	4 ćw. XIX w.	
532	budynek mieszkalny	Wawelska	11	ok. 1930	
533	budynek mieszkalny	Wawelska	13	ok. 1900	
534	budynek mieszkalny	Wawelska	21	k. XIX w.	
535	budynek mieszkalny	Wawelska	23	ok. 1900	
536	budynek mieszkalny	Wawelska	27	ok. 1920	
537	budynek mieszkalny	Wawelska	40	ok. 1930	XII/174/11 z 27.09.2011
538	budynek mieszkalny	Wawelska	42	ok. 1930	XII/174/11 z 27.09.2011
539	budynek mieszkalny	Wawelska	47-49	ok. 1930	
540	budynek mieszkalny	Wawelska	51-53-55	ok. 1930	
541	budynek mieszkalny	Wawelska	57-59	ok. 1930	
542	budynek mieszkalny	Węglowa	2-4	1924	
543	budynek mieszkalny	Węglowa	6-8	1924	
544	budynek mieszkalny	Węglowa	10-12	1922	
545	budynek mieszkalny	Węglowa	15-17	1920	
546	budynek mieszkalny	Wiatraczna	2	ok. 1930	
547	Folusz, ob. budynek mieszkalny	Wiatraczna	5	ok. 1860	
548	budynek mieszkalny	Wiosny Ludów	24-26	ok. 1930	
549	budynek mieszkalny	Wiosny Ludów	33-35	ok. 1930	
550	budynek mieszkalny	Wiosny Ludów	61	ok. 1920	
551	budynek mieszkalny	Wiosny Ludów	63	ok. 1930	
552	budynek mieszkalny	Wiosny Ludów	67	ok. 1920	
553	budynek mieszkalny	Wiosny Ludów	72-74	ok. 1920	
554	budynek mieszkalny	Wiosny Ludów	76-78	ok. 1920	
555	budynek mieszkalny	Wiosny Ludów	81	ok. 1930	
556	budynek mieszkalny	Witosa	7	4 ćw. XIX w.	LV/579/02 z 24.09.2002
557	budynek mieszkalny	Witosa	9	4 ćw. XIX w.	LV/579/02 z 24.09.2002
558	budynek mieszkalny	Witosa	14	1909	
559	budynek mieszkalny	Witosa	16	pocz. XX w.	
560	budynek mieszkalny	al. Wojska Polskiego	53	ok. 1930	
561	budynek mieszkalny	al. Wojska Polskiego	55	ok. 1930	
562	budynek mieszkalny	al. Wojska Polskiego	57	ok. 1930	
563	mur z basztą	al. Wojska Polskiego		ok. 1920	
564	budynek mieszkalny	Wysoka	17-19	ok. 1930	
565	budynek mieszkalny	Wysoka	29-31	ok. 1930	
566	budynek mieszkalny	Wysoka	35-37	ok. 1920	
567	budynek mieszkalny	Wysoka	49-51	ok. 1920	
568	budynek mieszkalny	Wysoka	53	ok. 1920	
569	budynek mieszkalny	Wyspiańskiego	41	ok. 1930	
570	budynek mieszkalny	Wyspiańskiego	12	ok. 1920	XVII/239/12 z 28.02.2012
571	budynek mieszkalny	Wyszyńskiego	48	pocz. XX w.	XX/214/08 z 26.02.2008
572	budynek mieszkalny	Zakopiańska	8	pocz. XX w.	
573	budynek mieszkalny	Zygmunta Starego	9	ok. 1920	
574	budynek mieszkalny	Zygmunta Starego	11	pocz. XX w.	

575	budynek mieszkalny	Zygmunta Starego	13	1905	
576	budynek mieszkalny	Żabia	10	ok. 1930	
577	budynek mieszkalny	Żabia	13	ok. 1930	
578	budynek mieszkalny	Żeleńskiego	1	ok. 1900	
579	budynek mieszkalny	Żeleńskiego	6	ok. 1930	
580	budynek mieszkalny	Żeleńskiego	11 a,b	ok. 1920	
581	budynek mieszkalny	Żeleńskiego	22	ok. 1920	
582	budynek mieszkalny	Żeleńskiego	24	ok. 1930	
583	budynek mieszkalny	Żeleńskiego	33	ok. 1920	
584	budynek mieszkalny	Żeleńskiego	35	ok. 1920	
585	budynek mieszkalny	Żeleńskiego	37	ok. 1930	
586	budynek mieszkalny	Żeleńskiego	42	ok. 1930	
587	budynek mieszkalny	Żeromskiego	17	4 ćw. XIX w.	XX/214/08 z 26.02.2008
588	budynek mieszkalny	Żeromskiego	18	k. XIX w.	XX/214/08 z 26.02.2008
589	budynek mieszkalny	Żeromskiego	24		XX/214/08 z 26.02.2008
590	budynek mieszkalny	Żeromskiego	42-44	ok. 1920	XX/214/08 z 26.02.2008
591	budynek mieszkalny	Żeromskiego	46	ok. 1920	
592	budynek mieszkalny	Żeromskiego	48-50	ok. 1920	
593	budynek mieszkalny	Żeromskiego	53-55	ok. 1930	
594	budynek mieszkalny	Żeromskiego	56	ok. 1920	
595	budynek mieszkalny	Żeromskiego	57-59	ok. 1930	
596	budynek mieszkalny	Żeromskiego	60-62	ok. 1920	
597	budynek mieszkalny	Żeromskiego	73-75	ok. 1930	
598	budynek mieszkalny	Żeromskiego	80-82	ok. 1920	
599	budynek mieszkalny	Żeromskiego	84-86	ok. 1920	
600	budynek mieszkalny	Żółkiewskiego	2-16	lata 30-te XX w.	
601	budynek mieszkalny	Piła-Kalina	1	4 ćw. XIX w.	
602	budynek mieszkalny	Piła-Kalina	2	4 ćw. XIX w.	
603	budynek mieszkalny, ob. Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych	Piła-Kalina	12	k. XIX w.	
604	budynek mieszkalny, ob. Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych	Piła-Kalina	13	k. XIX w.	
605	zespół Kościoła Luterskiego, ob. par. p.w. św. Stanisława Kostki				
	pastorówka	Browarna	13	k. XIX w.	
	kościół p.w. Stanisława Kostki	Browarna	13	1895-97	A-740 – 28.12.1992
606	zespół Gazowni Miejskiej				
	budynek administracyjny	al. Poznańska	20	ok. 1880	XXIV/281/04 z 31.08.2004
	wieża ciśnień	al. Poznańska	20	pocz. XX w.	XXIV/281/04 z 31.08.2004
607	zespół Miejskich Zakładów Wodociągowych				
	budynek administracyjno-mieszkalny, ob. budynek mieszkalny	Chopina	16	pocz. XX w.	
	przepompownia, ob. obiekt nieużytkowany	Chopina	2	ok. 1905	
	budynek filtra, transformatorowni i magazynu, ob. obiekt nieużytkowany	Chopina	2	1900-1910	
	wieża ciśnień, ob. budynek mieszkalny	Lotnicza	1	ok. 1910	
608	zespół Zakładów Przemysłu Ziemniaczanego				
	dom właściciela, ob. budynek administracyjny	Młodych	30	k. XIX w.	
	budynek administracyjny, ob. usługowo-handlowy	Młodych	30	pocz. XX w.	
	krochmalnia	Młodych	30	pocz. XX w.	

	platkarnia lata	Młodych	30	20-te XX w.	
	syropiarnia	Młodych	30	XIX/XX w.	
	portiernia	Młodych	30	pocz. XX w.	
	Stolarnia, ob. obiekt produkcyjno-magazynowy	Fabryczna	1	pocz. XX w.	
609	zespół koszarowy ul. Podchorążych – Bydgoska				
	stajnia z magazynem furazu, ob. magazyn	plk Zioly		1898	
	budynek koszarowy, ob. przychodnia lekarska	Podchorążych	1	ok. 1934	XLVIII/577/06 z 25.04.2006
	budynek koszarowy, ob. budynek mieszkalny	Andersa	2	1898	XLVIII/577/06 z 25.04.2006
	budynek koszarowy, ob. budynek mieszkalny	Andersa	4-8	ok. 1898	XLVIII/577/06 z 25.04.2006
	budynek koszarowy, ob. budynek mieszkalny	Andersa	10	ok. 1898	XLVIII/577/06 z 25.04.2006
	budynek koszarowy, ob. budynek mieszkalny	Andersa	12-16	ok. 1898	XLVIII/577/06 z 25.04.2006
	budynek koszarowy, ob. budynek mieszkalny	Andersa	20	ok. 1898	XLVIII/577/06 z 25.04.2006
	budynek koszarowy, ob. budynek mieszkalny	Andersa	26-28-30	1895	XLVIII/577/06 z 25.04.2006
	budynek koszarowy, ob. Salezjańska Szkoła Podstawowa	Andersa	34	ok. 1895	XLVIII/577/06 z 25.04.2006
	budynek koszarowy, ob. obiekt nieużytkowany	pplk. Kity		ok. 1934	XLVIII/577/06 z 25.04.2006
	budynek koszarowy, ob. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa	Podchorążych	10	ok. 1934	XI/154/11 z 30.08.2011
	budynek koszarowy, ob. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa	Podchorążych	10	ok. 1934	XI/154/11 z 30.08.2011
	budynek koszarowy, ob. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa	Podchorążych	10	ok. 1934	XI/154/11 z 30.08.2011
	budynek koszarowy, ob. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa	Podchorążych	10	ok. 1934	XI/154/11 z 30.08.2011
610	zespół poczty:				
	Poczta, ob. Telekomunikacja Polska S.A.	Pocztowa (al. Piastów 3)	1	1893-95	XLVI/551/06 z 28.02.2006
	magazyn poczty, ob. Hurtownia "Maja"	Pocztowa	1	ok. 1926	XLVI/551/06 z 28.02.2006
611	zespół Zakładów Naprawczych Taboru Kolejowego				
	budynek administracyjny	Warsztatowa	8	1907	LI/613/06 z 29.08.2006
	zespół Zakładów Naprawczych Taboru Kolejowego: zapalarnia,	Warsztatowa	6-8	ok. 1930	
	budynek administracyjny, ob. Centrum Kształcenia Nauka	Warsztatowa	6	pocz. XX w.	XXXVII/437/09 z 30.06.2009
	budynek administracyjny - nieużytkowany	Warsztatowa	20	pocz. XXw.	LI/613/06 z 29.08.2006
	budynek hali głównej	Warsztatowa	8	1910	LI/613/06 z 29.08.2006
	budynek kotłarni	Warsztatowa	8	1910	LI/613/06 z 29.08.2006
	budynek kotłowni	Warsztatowa	8	1907	LI/613/06 z 29.08.2006
	budynek pomocniczy	Warsztatowa	6a	1907	XXXVII/437/09 z 30.06.2009
	budynek siłowni energetycznej	Warsztatowa	8	1907	LI/613/06 z 29.08.2006
612	zespół koszarowy Powst. Wlkp.-Kossaka				
	budynek koszarowy, ob. Sąd Rejonowy	al. Powstańców Wlkp.	79	ok. 1914	
	budynek koszarowy, ob. Szkoła Społeczna	al. Powstańców Wlkp.	83	ok. 1914	
	<i>obiekt wykreślony z gminnej ewidencji zabytków na podstawie zarządzenia Prezydenta Miasta Piły nr1205(370)17 z dn. 24 października 2017 r.</i>				
	budynek koszarowy, ob. Caritas	Kossaka	16	ok. 1934	
	budynek żandarmerii, ob. budynek sztabu, WKU	Kossaka	16	ok. 1934	
	budynek stajenno-magazynowy, ob. obiekt handlowy	Kossaka	4-6-8	ok. 1914	
	budynek gospodarczy, ob. obiekt handlowy	Kossaka	10	ok. 1914	

	dom dla oficerów i podoficerów, ob. budynek mieszkalny	Bocheńskiego	2-8	ok. 1935	
	dom dla oficerów i podoficerów, ob. budynek mieszkalny	al. Powstańców Wlkp.	105-107-109-111	ok. 1935	
	dom dla oficerów i podoficerów, ob. budynek mieszkalny	Gdańska	2-4-6-8-10	ok. 1935	
	dom dla oficerów, ob. budynek mieszkalny	Głuchowska	1-3-5-7-9	ok. 1935	XIII/184/11 z 25.10.2011
	budynek sztabu, ob. obiekt nieużytkowany	Kossaka	20	1934	XXIV/283/04 z 31.08.2004
613	zespół Szpitala Miejskiego:				
	bud. Szpitalny, ob. NZOZ. - Ars Medical	al. Wojska Polskiego	43	1923-24	
	bud. Szpitalny, ob. Powiatowa Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna SANEPID	al. Wojska Polskiego	43	1905-08	
	Kaplica, ob. dom przedpogrzebowy	al. Wojska Polskiego	43	ok. 1920	
614	zespół Seminarium Nauczycielskiego				
	Seminarium nauczycielskie ob. Szkoła Podstawowa nr 7	al. Wojska Polskiego	45	1902-04	A-793 – 25.08.1997
	sala gimnastyczna	al. Wojska Polskiego	45	1902-04	A-793 – 25.08.1997
	dom nauczyciela, ob. budynek mieszkalny	Lotnicza	4	1902-04	
615	Zespół Instytutu Głuchoniemych, ob. Szkoła Podstawowa Nr 5				
	Szkoła Podstawowa nr 5	al. Niepodległości	18	4 ćw. XIX w.	
	sala gimnastyczna	al. Niepodległości	18	4 ćw. XIX w.	
616	zespół stacji kolejowej Piła Główna z otoczeniem				
	budynek dworca kolejowego wraz z wystrojem wnętrza oraz wiatami dworcowymi	Zygmunta Starego		1851	796/Wlkp/A - 7.06.2010
	budynek trafostacji	Zygmunta Starego		ok. 1911	796/Wlkp/A - 7.06.2010
	tunel miasto-dworzec z pawilonem wyjściowym do miasta	Zygmunta Starego	1	dekada XX w.	796/Wlkp/A - 7.06.2010
	budynek nastawni dysponującej PŁ-A z wyposażeniem	Zygmunta Starego	2	dekada XX w.	796/Wlkp/A - 7.06.2010
	budynek nastawni wykonawczej PŁ-2	Zygmunta Starego		1 ćw. XX w.	796/Wlkp/A - 7.06.2010
	budynek lokomotywowni okrągłej wraz z wyposażeniem	Zygmunta Starego		lata 70-te XIX w.	796/Wlkp/A - 7.06.2010
	budynek wieży wodnej ze stacją pomp z kominem	Zygmunta Starego		lata 70-te XIX w.	796/Wlkp/A - 7.06.2010
	wieża wodna	Zygmunta Starego	1890-1891		796/Wlkp/A - 7.06.2010
	budynek magazynu towarowego	Zygmunta Starego		ok. 1912	796/Wlkp/A - 7.06.2010
	Tunel łączący perony od 1 do 4	Zygmunta Starego		dz. nr 176/16	1 i 2 dekada XX w.
	Tunel łączący perony 4 i 5	Zygmunta Starego		dz. nr 176/16	1 i 2 dekada XX w. 796/Wlkp/A – 19.11.2013
	budynek administracyjny, ob. Zakład Telekomunikacji Kolejowej	Zygmunta Starego		ok. 1900	
	budynek administracyjny, ob. Poczta Polska	Zygmunta Starego		1902	
	budynek administracyjny, ob. Sekcja Przewozów Pasażerskich	Zygmunta Starego		1900	
	budynek administracyjny, ob. Sekcja Drogowo-Osobowa	Zygmunta Starego		1890	
	budynek administracyjny, ob. Dom Pomocy Społecznej	Kwiatowa	5	k. XIX w.	
	magazyn przy parowozowni			1912	
	budynek mieszkalno-magazynowy	Zygmunta Starego	8	1922	
	budynek ekspedycji			1890	

	budynek gospodarczy			pocz. XX w	
	nastawnia			1890	
	nastawnia i przystanek PKP Piła Podlasie	Kossaka		pocz. XX w.	
	nastawnia	Droga Kotuńska		pocz. XX w.	
617	zespół Parku Miejskiego				
	park miejski im. Stanisława Staszica	Dzieci Polskich	nr dz.168/2	ok. 1900	A-537 22.08.1986
	altana	Dzieci Polskich		1904	
618	obrotnica kompensacyjna typu 12/20 lub 12/30	teren byłego lotniska	dz.nr167/4 i dz. nr 17/10	przed 1945	
619	ogród dworski	Miła	27	poł. XIX w.	
620	ogród dworski	Piła-Plotki		poł. XIX w.	
621	park leśny	Piła-Kalina		XIX w.	
622	cmentarz katolicki	Asnyka	1845	A-600 – 11.05.1989	
623	cmentarz ewangelicko-augsburski - nieczynny	Piła-Kuźnica		poł. XIX w.	
624	cmentarz ewangelicko-augsburski - nieczynny	Błotna		poł. XIX w.	
625	cmentarz choleryczny, prawosławny	Bydgoska	nr dz. 4	październik 1914	A-632 – 29.09.1989
626	cmentarz ewangelicko-augsburski - zlikwidowany	Wawelska	120	poł. XIX w.	
627	cmentarz ewangelicko-augsburski - nieczynny	al. Wojska Polskiego		ok. 1840	
628	cmentarz żydowski - zlikwidowany	Konopnickiej		XVII w.	
629	cmentarz katolicki - zlikwidowany	Mickiewicza		pocz. XX w	
630	cmentarz katolicki - zlikwidowany	Mickiewicza		1914-18	
631	cmentarz ewangelicko-augsburski - zlikwidowany	Mickiewicza		1914-18	
632	cmentarz katolicki	al. Powstańców Wlkp.	nr dz. 92/1	poł. XIX w.	A-601 – 11.05.1989
633	cmentarz ewangelicko-augsburski - zlikwidowany	Śniadeckich		pocz.XX w.	
634	cmentarz ewangelicko-augsburski - nieczynny	Piła-Leszków		pocz.XX w.	
635	cmentarz ewangelicko-augsburski - nieczynny	Pogodna		pocz.XX w.	
636	cmentarz ewangelicko-augsburski - nieczynny	Piła - Motylewo		1 ćw. XXw.	
637	cmentarz komunalny - czynny	Piła-Motylewo	2	poł. XIX w.	
638	cmentarz ewangelicko-augsburski - zlikwidowany	Piła-Motylewo		poł. XIX w.	
639	cmentarz wojenny z II wojny światowej (żołnierzy Armii Radzieckiej i Wojska Polskiego)	Piła - Leszków	nr dz. 17/2, 18	1949-53	A-633 – 29.09.1989
640	cmentarz jeniecki z I wojny światowej	Piła - Leszków	nr dz. 91, 92/2	1915-18	A- 491 – 14.12.1983
641	cmentarzysko Kurhanowe	Al. Poznańska	1915-18		46/Wlkp/A 2001

 Karty obiektów włączonych do GEZ na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Piły (nie są one ujęte w Ewidencji Konserwatorskiej)

 Karty obiektów wpisanych do rejestru zabytków

 Karty obiektów skreślonych z GEZ

3.5. OBIEKTY GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW CHRONIONE PLANAMI ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

W gminnym spisie zabytków obiektów chronionych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego miasta Piły, przyjętymi uchwałami znajduje się 175 pozycji. Większość z nich wpisano już do ewidencji konserwatorskiej Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu.

Poniżej wymienione zostały te z nich, które figurują tylko w spisie gminnym. Zgodnie z *Ustawą 2003* (art.7, pkt. 4) formą ochrony zabytku są *ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (...)*

- 1) budynek mieszkalny Staromiejska 21-23 pocz. XX w. XLVI/551/06 z 28.02.2006,
- 2) budynek mieszkalny Koszycka 11-13 lata 30-te XX w. XVI/173/07 z 27.11.2007,
- 3) budynek mieszkalny Koszycka 23-25 lata 30-te XX w. XVI/173/07 z 27.11.2007,
- 4) budynek mieszkalny Kościuszki 4 ok. 1930 XLVI/565/10 z 30.03.2010,
- 5) budynek mieszkalny Kościuszki 6 ok. 1930 XLVI/565/10 z 30.03.2010,
- 6) budynek mieszkalny Kościuszki 8 ok. 1930 XLVI/565/10 z 30.03.2010,
- 7) budynek mieszkalny Kościuszki 10 ok. 1930 XLVI/565/10 z 30.03.2010,
- 8) budynek mieszkalny Kościuszki 12 ok. 1930 XLVI/565/10 z 30.03.2010,
- 9) budynek mieszkalny Kościuszki 14 ok. 1930 XLVI/565/10 z 30.03.2010,
- 10) budynek mieszkalny Kościuszki 16 ok. 1930 XLVI/565/10 z 30.03.2010,
- 11) budynek mieszkalny Kościuszki 18 ok. 1930 XLVI/565/10 z 30.03.2010,
- 12) budynek mieszkalny Kościuszki 20 ok. 1930 XLVI/565/10 z 30.03.2010,
- 13) budynek mieszkalny 14 Lutego 23 4 ćw. XIX w. XIX/248/12 z 27.03.2012,
- 14) budynek mieszkalny Miedziana 4-6 ok. 1930 XXXVI/458/05 z 30.08.2005,
- 15) budynek mieszkalny Miedziana 8-10 ok. 1930 XXXVI/458/05 z 30.08.2005,
- 16) budynek mieszkalny Okrężna 11 pocz. XX w. LIII/641/06 z 24.10.2006,
- 17) budynek mieszkalny Okrzei 16 ok. 1900 XLVI/551/06 z 28.02.2006,

- 18) wieżowa stacja transformatorowa Prosta dz. nr ewid. 151/5 przed 1939
LIII/641/06 z 24.10.2006.

4. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO

4.1. STAN ZACHOWANIA DZIEDZICTWA ARCHEOLOGICZNEGO ORAZ ISTOTNE ZAGROŻENIA DLA ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH

W 1978 r. opracowano program badawczy Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP). Badania prowadzone metodą powierzchniową, potwierdzane i uzupełniane zostały kwerendami źródłowymi. Realizacja programu doprowadziła do odkrycia wielu stanowisk archeologicznych. Dziedzictwo archeologiczne to bardzo obszerny i jednocześnie zróżnicowany zbiór materialnych śladów działalności człowieka, jednakże zabytki archeologiczne nie podlegają wartościowaniu, bowiem w myśl art. 6 pkt. 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2014 tj. poz. 1446 z dnia 24.10.2014 r.) wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i piece. Wydzielenie stref ochrony konserwatorskiej stanowisk archeologicznych pozwala na precyzowanie bezpośrednich działań związanych ze skuteczną ochroną takich miejsc.

Ochrona zabytków na obszarze miasta Piły w zakresie ochrony dziedzictwa archeologicznego, obejmuje 18 zespołów, w tym 102 zewidencjonowane stanowiska archeologiczne oraz nawarstwienia kulturowe miasta Piły o metryce pradziejowej, średniowiecznej i nowożytnej, obejmując teren Śródmieścia, Zamościa i części osiedla Górnego. W *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Piły* zwrócono szczególną ochronę na stanowisko archeologiczne nr 92, które zostało wpisane do rejestru zabytków.

Najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych. Nie są one narażone na bezpośrednie działanie człowieka.

Aby zapobiec zniszczeniu stanowisk archeologicznych, prace ziemne prowadzone w strefie ochrony stanowisk archeologicznych wymagają prowadzenia badań archeologicznych w zakresie uzgodnionym z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Jest to szczególnie ważne podczas takich inwestycji jak budowa obwodnic, dróg, zbiorników retencyjnych. Inwestycje te z uwagi na szerokopłaszczyznowy charakter prac ziemnych, w bezpowrotny sposób niszczą substancję zabytkową i obiekty archeologiczne. Przebudowa układów urbanistycznych, ruralistycznych i założeń pałacowo-parkowych prowadzi często do naruszenia średniowiecznych i nowożytnych nawarstwień kulturowych. W związku z tym wszystkie prace ziemne wymagają jednoczesnego prowadzenia badań archeologicznych. Badania te często pomagają w znacznym stopniu poszerzyć i uzupełnić wiedzę o kulturze materialnej mieszkańców. Często też stanowią jedyną dokumentację historii osadnictwa danego terenu.

Obszary największego zagrożenia dla zabytków:

Największym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych oraz nawarstwień kulturowych na terenie gminy Piła, są jak już wspomniano powyżej, wszelkie inwestycje związane z budowaniem i zagospodarowaniem terenu, które wymagają prowadzenia prac ziemno – budowlanych. Należą do nich:

- rewitalizacja przestrzeni publicznej w rejonie rzeki Gwdy „Pilska Strefa aktywności” m. in.:
- wspieranie gospodarki niskoemisyjnej poprzez zmiany mobilności miejskiej w centrum miasta Piły w rejonie Placu Staszica”,

- przebudowa placu Staszica na powierzchni około 8000 m² wraz z odcinkiem ulicy wzdłuż Urzędu Miasta Piły,
 - budowa parkingu przy terenie PKS wraz z wjazdem i wyjazdem do ulicy 14 Lutego.
- Rewitalizacja obszarów przemysłowych i powojkowych na terenie miasta Piły –
- rozwój Strefy Przemysłowej Piła południowo – wschodnia.
- Uzbrojenie działek i wykonanie dróg dojazdowych na terenach zarezerwowanych pod funkcje produkcyjno – usługowe,
 - przebudowa i rozbudowa ulicy Wawelskiej w okolicach Strefy Przemysłowej Piły.
- nielegalne poszukiwania złóż za pomocą wykrywacza metali tzw. „Poszukiwacze skarbów”, głównie przy ul. Bydgoskiej w Pile, na miejscu dawnego obozu jenieckiego (1914-1918).

4.2. STAN ZACHOWANIA NAJCENNIJSZYCH ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH NA TERENIE MIASTA PIŁY

Z obiektów architektury i budownictwa wpisanych do rejestru zabytków, najstarszym obiektem na terenie Miasta Piły jest **dawny arsenał**, znajdujący się przy ulicy 1-go Maja na zamknięciu ulicy Śródmiejskiej. Wybudowany w 1844 r. jako skład broni miejscowego oddziału obrony Landwery (do k. XIX w.), w 1881 r. rozbudowany o trzecią kondygnację przeznaczoną na biura od XX w. – 1945 r. Urząd Zaopatrzenia Wojska natomiast od 1945 r. został przekształcony w budynek mieszkalny i pełni tę funkcję do dziś.

Podczas walk o Piłę w styczniu i lutym 1945 r. wielopiętrowe kamienice otaczające arsenał zostały w większości zniszczone. Sam gmach arsenału przetrwał jednak w stosunkowo dobrym stanie, uległ niewielkim uszkodzeniom. Niestety klinkierowe elewacje budynku w okresie PRL zostały otynkowane, a podczas remontu przeprowadzonego w 1999 r. nie przywrócono im dawnego wyglądu, jedynie zdjęto tynk z gzymsów.

Błędnie za najstarszy obiekt w Pile uważany jest **Dom Stanisława Staszica**. W znacznej części jest on jednak tylko powojenną rekonstrukcją. Budynek z poł. XVIII wieku o konstrukcji szachulcowej zburzono w 1945 r. Jego odbudowę zajął się

utworzony w 1946 roku Komitet Odbudowy Domu Staszica, odrestaurowany został w 1948 roku (przywrócono mu jego pierwotny wygląd). Budynek został przeznaczony na muzeum Stanisława Staszica - funkcję muzealną pełni do dziś.

Budynek przy ul Browarnej 7 obecnie Muzeum Okręgowe. Budynek wybudowany ok. 1875 roku jako willa w stylu włoskim, na początku XX w. nastąpiła przebudowa obiektu. Dokonano wówczas jego poszerzenia w kierunku północnym poprzez dobudowę "wieży", gdzie umieszczono wejście główne. W latach 1934-39 mieściła się tam **Siedziba Konsulatu RP**, będąc jednocześnie jedyną w mieście własnością skarbu państwa polskiego. W latach 1945-1947 obiekt przekształcony został na Szpital Wojskowy, a następnie w Sąd Grodzki. Budynek rozbudowany w roku 1969, a wyremontowany w latach 1995-1997. Od 1997 roku jest siedzibą Muzeum Okręgowego. Gromadzi zbiory z zakresu archeologii, etnografii, historii i sztuki.

Budynek **dawnego Kasyna Oficerskiego** (Browarna 3) powstał w latach 1870-1890 dla 149 Pułku Piechoty, który utworzono w Pile w marcu 1897 r. Po drugiej wojnie światowej gmach był siedzibą organizacji młodzieżowych ZSMP, a od 1991 roku właścicielem jest osoba prywatna. Wyremontowany został w latach 1996-1998. Od 1996 roku mieścił się tam Invest-Bank. Obecnie budynek jest nieużytkowany (do wynajęcia).

Kościół pw. św. Stanisława Kostki mieści się przy ulicy Browarnej 18. Powstał w latach 1895-1897 jako kościół luteranski. Świątynia szczęśliwie przetrwała walki o miasto w 1945 roku, została poświęcona w dniu 15 maja 1947 roku jako kościół katolicki. W 1953 roku dokonano najniezbędniejszej renowacji kościoła. Jednak już w 5 lat później trzeba ją było powtórzyć. Następny wielki remont przeprowadzono w kościele od 28 września do 30 listopada 1975 roku. Wzmocniono wówczas konstrukcje dachu i wieży wraz z wieńczącym ją krzyżem. Dotychczasowe pokrycie dachu (łupek) zastąpiono blachą cynową. Wymieniono instalację elektryczną, naprawiono stolarkę i oszklenie. Całość wewnątrz gruntownie przemalowano oraz ustawiono ołtarz soborowy według projektu o. Anzelma. Nad przebiegiem prac czuwał o. mgr Bogusław Lech. W grudniu 1991 roku zakończono kolejny remont i założono nową blachę na iglicy wieży.

Dom Strzelecki, (Dom Bractwa Kurkowego), zlokalizowany w parku miejskim. Jest to budynek dwukondygnacyjny, o konstrukcji szachulcowej, ozdobiony wieżą. Został wzniesiony przez pilskie Bractwo Strzeleckie w 1896 roku i do II wojny światowej

był jego główną siedzibą. Po wojnie siedziba Miejskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji, Zarządu Zieleni Miejskiej i Muzeum Okręgowego, a obecnie Pensjonat „Park”. Następnie przez wiele lat niszczał, aż wreszcie w latach 2004-2005 został wyremontowany przez prywatnego inwestora. Obecnie mieści się w nim pensjonat.

Budynek łoży masońskiej Borussia, ob. Wyższa Szkoła Biznesu (Al. Niepodległości 2). Wybudowany w 1820 roku. Przebudowany w XIX wieku. Zlokalizowany przy dawnym Starym Rynku. Mimo walk jakie się tutaj rozegrały w 1945 r. budynek przetrwał w dobrym stanie. Umieszczono w nim liceum medyczne następnie przez kilkanaście lat mieścił się tam żłobek. Obecnie znajduje się w nim Wyższa Szkoła Biznesu. Obiekt wyremontowany w latach 2005 przez prywatnego inwestora. Podczas remontu zmieniła się kolorystyka elewacji.

Dom Krajowy ob. Starostwo Powiatowe w Pile (Al. Niepodległości 33-35). Wybudowany w latach 1927 – 1929 r. według projektu architekta Ernesta Bolme. Mieściła się w nim siedziba władz samorządowych Prowincji Marchia Graniczna Poznań – Prusy Wschodnie (Landeshaus); Od 1945 r. budynek zmieniał swoje przeznaczenie kilkakrotnie, najpierw mieścił się tam Dom Partii, lazaret, następnie Liceum Pedagogiczne z bursą, Dom Dziecka, później siedziba Urzędu Wojewódzkiego, a obecnie Starostwo Powiatowe. Budynek wymaga remontu elewacji (liczne ubytki tynku).

Kościół Matki Bożej Częstochowskiej (ul. Orła 29). Wybudowany w latach 1887-1893 (najstarszy obiekt sakralny w Pile) w stylu neogotycko - romańskim jako kościół filialny parafii ewangelicko-augsburskiej w Pile. Po II wojnie światowej kościół został przejęty przez katolików. Poświęcony w 1946 roku otrzymał obecne wezwanie. Od 27 sierpnia 2002 roku jest samodzielnym kościołem parafialnym, wcześniej należał do parafii św. Rodziny. Aktualnie bardzo blisko bryły zabytkowego obiektu realizowany jest współczesny dom parafialny, który w sposób istotny zmienia kontekst świątyni w odniesieniu do zachowanej zabudowy wiejskiej dawnej wsi Motylewo.

Kościół św. Antoniego znajdujący się przy ul. Ludowej 20 powstał w latach 1929 – 1930 r. według projektu architekta Hansa Herkommera ze Stuttgartu (1887-1956). Budynek nie został zrealizowany od razu w całości, dom zakonny oo. Kapucynów zbudowano prawie 30 lat później w latach 1958-1960 (proj. arch. Władysław Pawlina z Poznania), a całość założenia wraz z krużgankami zakończono w 1970 r. Kościół

posiada kontemplacyjne, katakumbowe wnętrze oraz uproszczoną nowatorską formę architektoniczną. Swoim wyglądem zewnętrznym nawiązuje do stylu awangardowego w budownictwie sakralnym, wzorowanym częściowo na wczesnym stylu romańskim, reprezentowanym głównie przez niemieckich architektów. Świątynia przetrwała walki o miasto w 1945 roku. W dniu 11 maja 1951 roku utworzono przy nim parafię.

Willa z ogrodem (ul. Śniadeckich 46) wybudowana w latach 1910-1920. Po 1945 r. budynek pełnił funkcję przedszkola, a obecnie zaadaptowany został na budynek administracyjny (Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków Delegatura w Pile). Proponuje się skorygować zapis „willa z ogrodem” na willa z działką siedliskową i zielenią wysoką” - zarówno poprzedni użytkownik (przedszkole) jak i aktualny, na terenie działki siedliskowej nie miał żadnego komponowanego ogrodu. Ponadto w granicach całej działki nie można dopatrzeć się żadnych elementów wcześniej istniejącego tutaj założenia ogrodowego. Z zachowanej kartografii nie wynika również, że kiedykolwiek istniał przy obiekcie komponowany ogród.

Budynek Miejskiej Kasy Chorych (ul. Okrzei 8), powstał w 1922 roku. zaprojektowany przez architekta Maxa Popp. W budynku przy ulicy Okrzei 8 przez wiele lat mieściła się Wojewódzka Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna, od kilku lat budynek stoi opuszczony i niszczeje. Stan budynku dodatkowo pogorszył przebyty w maju 2017 pożar.

Zespół stacji kolejowej Piła Główna wraz z otoczeniem. Zespół zlokalizowany jest wzdłuż torów kolejowych, ograniczony rzeką Gwdą, ul. Zygmunta Starego, 14 Lutego, al. Poznańską i ul. Stalową;

- **Budynek dworca kolejowego wraz z wystrojem wnętrza oraz wiatami dworcowymi**, budynek wyremontowany w 2015 roku;**Budynek trafostacji;**
- **Tunel miasto-dworzec z pawilonem wyjściowym do miasta** - tunel jest dość mocno zawilgocony, przeszedł częściową modernizację (dobudowano szyb z windą dla osób niepełnosprawnych oraz boczne odgałęzienie z toaletami;
- **Budynek nastawni dysponującej PŁ-A z wyposażeniem;**
- **Budynek nastawni wykonawczej PŁ-2;**
- **Budynek lokomotywni okrągłej wraz z wyposażeniem** - całkowicie pozbawiony wyposażenia. Widoczne ubytki w ceglanych murach obwodowych, w których dodatkowo występuje zmurszenie cegieł. Brak jest wielu ram okiennych, w pozostałych powybijane jest szklenie. Obecnie wskutek nakazu

Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków trwają prace mające na celu zabezpieczenie całkowicie zniszczonego dachu oraz ochronę przed dalszą dewastacją budynku.

- **Budynek wieży wodnej ze stacją pomp z kominem ;**
- **Wieża wodna;**
- **Budynek magazynu towarowego;**
- **Tunel łączący perony od 1 do 4** - tunel wymaga remontu, jest dość mocno zawilgocony, występują ubytki płytek ceramicznych (wykończenie ścian);
- **Tunel łączący perony 4 i 5** - tunel wymaga remontu, jest dość mocno zawilgocony, występują ubytki płytek ceramicznych (wykończenie ścian).

Zespół Seminarium nauczycielskiego wybudowany w latach 1902-1904 (al. Wojska Polskiego 45);

- **Seminarium nauczycielskie** obecnie Szkoła Podstawowa nr 7 szkoła funkcjonowała w latach 1902 – 1926 r. po wojnie obiekt Wojska Polskiego natomiast od 1957 r. szkoła podstawowa;
- **Sala Gimnastyczna;**

Park Miejski im. Stanisława Staszica (ul. Dzieci Polskich) Początki parku sięgają jesieni 1896, kiedy to na terenach należących do pilskiego Bractwa Strzeleckiego został założony tzw. Park Strzelecki (Schützenpark), stanowiący zachodnią część obecnego założenia. W latach 1927-1929 obszar parku znacznie powiększono od wschodu, przyłączając ziemię o wielkości ok. 4 ha. W okresie powojennym zniszczeniu uległa część urządzeń na terenie parku, m.in. rosarium i muszla koncertowa. W połowie lat 70. w wyniku budowy al. Wojska Polskiego od parku został odcięty jego południowy fragment, położony między aleją a ul. Spacerową. Od 2000 roku przeprowadzana jest stopniowa, gruntowna rewitalizacja parku, w ramach której m.in. wyremontowano nawierzchnię alejek i odnowiono elementy małej architektury;

Cmentarz katolicki (ul. Asnyka), część zespołu cmentarzy ewangelickich i katolickiego; zamknięty w 1964 r.; najstarszy nagrobek z 1895 r.;

Cmentarz choleryczny prawosławny (dojazd od drogi nr 10), obecnie nieczynny zlokalizowany głęboko w lesie, założony w październiku 1914 r. Miejsce pochówku 148 rosyjskich jeńców zmarłych w obozie;

Cmentarz katolicki z XX w (al. Powstańców Wielkopolskich), obecnie nieczynny. Zamknięty został w 1964 r. Najstarszy nagrobek jest z 1917 r.; Znajduje się tam nagrobek 13 poległych 1914 – 1918 r.;

Cmentarz wojenny żołnierzy Armii Radzieckiej i Wojska Polskiego z lat 1949-1953 w Pile-Leszkowie. Pochówki po ekshumacji zwłok 1372 żołnierzy Armii Radzieckiej, 185 żołnierzy Wojska Polskiego i osób cywilnych z Piły i województwa oraz 139 Estończyków z obozu pracy w Pile. Znajduje się tam grób bohatera Związku Radzieckiego mjr. Aleksandra Siemiradzkiego (ur. 1928, zm. 01.1945 r.);

Cmentarz jeniecki z okresu I wojny światowej założony w 1915 – 1918 r. Pochowanych jest tam 2656 zmarłych w obozie jenieckim w Pile.

4.3. UWARUNKOWANIA OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I ZABYTKÓW WYNIKAJĄCYCH Z ZAPISÓW W STUDIUM UWARUNKOWAŃ I KIERUNKÓW ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO MIASTA PIŁY

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Piły zostało przyjęte przez Radę Miasta Piły **Uchwałą nr Nr VI/75/15 z dnia 31marca 2015 roku w sprawie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Piły.**

W obowiązującym studium zakłada się, że celem dalszego rozwoju (w krajobrazie miasta Piły) powinna być zasada, że krajobraz kulturowy składa się z wielu komponentów przestrzeni przyrodniczej i ukształtowanej poprzez człowieka. W dalszych działaniach zadaniem nadrzędnym jest harmonijne kształtowanie krajobrazu kulturowego miasta, zapewniające spójność pomiędzy wszystkimi elementami krajobrazu i dziedzictwa kulturowego.

Przeprowadzono ocenę krajobrazu kulturowego miasta. Ocena służy wskazaniu istotnych elementów kompozycji krajobrazu kulturowego miasta, które powinny być uwzględnione w dalszych opracowaniach urbanistycznych. Strukturę przestrzenną miasta tworzą zespoły trzech jednostek osadniczych: miasta Piły oraz byłych wsi Koszyce i Motylewo.

W strukturze obszarów o istotnych cechach kształtowania krajobrazu kulturowego wyodrębnia się układ południkowy krajobrazu naturalnego, wód i zieleni obejmujący:

- przebieg doliny rzeki Gwdy i Rudy, z wyspą w rozwidleniu rzek Gordaliny (obecny nurt Gwdy) i Gwdy, pełniących w mieście istotną funkcję estetyczną krajobrazu oraz klimatyczną i korytarza ekologicznego;
- przebieg skarpy rozdzielającej tereny dwóch tarasów miasta, od skarpy na Koszycach, wzdłuż otwartej przestrzeni ogrodów działkowych z elementami: pl. Lotnictwa, zabytkowego Parku miejskiego i parku przy ul. Ceglanej – - zamknięty obszarem przemysłowym, z zachowanym charakterem historycznej pierzei ul. Warsztatowej;

oraz układ gniazdowy zabudowy, obejmujący:

- historyczną wieś Koszyce, w trzech zespołach zabudowy, rozdzielonych układem hydrograficznym, w rejonach ulic: Pogodnej, Piaskowej, Podleśnej, Wałęckiej i Brukowej; Okrężnej i Błotnej; Wałęckiej i Al. Niepodległości;
- śródmiejski obszar intensywnej zabudowy miasta Piły, ograniczony pierścieniowo dawną granicą (rów graniczny), obszarem lasu na osiedlu Górnym, skarpą rozdzielającą osiedle Staszyce i od wschodu linią kolejową do Chojnic oraz układem komunikacyjnym Al. Wyzwolenia i ul. F. Philipsa, łączącym Koszyce z Jadwiżynem i Zamościem;
- oddaloną od obszaru śródmiejskiego b. wieś Motylewo, z historyczną zabudową ul. Orlej i dominantą przestrzenną zabytkowego kościoła ewangelickiego z k. XIX w. (ob. parafia katolicka pw. Matki Bożej Częstochowskiej) – obiekt wpisany do rejestru zabytków; układ zabudowy ulicówki zakończony jest od północy – zabytkowymi terenami cmentarzy: zamkniętego ewangelickiego i czynnego cmentarza katolickiego.

Na północy południkowy układ fizjograficzny spina zalew rzeki Rudy (Zalew Koszycki), łączący się z terenami leśnymi i Rezerwatem „Kuźnik” oraz obszarem chronionego krajobrazu Pojezierze Wałęckie i Dolina rzeki Gwdy, jak również terenami Natura 2000 – „Ostoja Pilska”. W dotychczasowych ustaleniach studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Piły wskazano: *„Śródmiejski obszar doliny rzeki Gwdy i Gordaliny, starorzeczca w rejonie Jadwiżyna oraz Koszyc oraz dolina rzeki Rudy stanowią obszar predysponowany dla ustanowienia ochrony, jako zespołu przyrodniczo-krajobrazowego o znaczeniu*

krajobrazu naturalnego i kulturowego, z ograniczonym przekształceniem na cele rekreacyjne.”

Poza układem gniazdowym zlokalizowane są tereny zainwestowane o cechach stanowiących mniejsze znaczenie w strukturze przestrzennej krajobrazu kulturowego. Dotyczy to terenów produkcyjnych w rejonie ul. Długosza, Gładyszewa, terenu Koszyc i b. przysiółka Kuźnica Piłska, Przedmieścia Podlasie, Podlasie - Lisikierz oraz Staszyc i osiedla Motylewo, stanowiących w przeważającej części obszary nowej zabudowy. Analizowane obszary posiadają również gniazdowo rozproszone elementy zagospodarowania, budynki i ich zespoły o cechach wyróżniających się w przestrzeni, wskazanych do ochrony, zapobieganiu ich degradacji, jak również prowadzeniu działań służących wyeksponowaniu kompozycji przestrzennej, w celu podniesienia wartości estetycznej cech krajobrazu kulturowego.

4.4. UWARUNKOWANIA OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I ZABYTKÓW WYNIKAJĄCYCH Z ZAPISÓW W MIEJSCOWYCH PLANACH ZAGOSPODAROWANIA PRZESTRZENNEGO

Na podstawie wyników oceny aktualności miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego na obszarze miasta Piły, stwierdzono aktualność 157 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (Uchwała Nr VII/91/15 Rady Miasta Piły z dnia 28 kwietnia 2015 r. w sprawie aktualności miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego miasta Piły).

Formą ochrony zabytków w ustaleniach planów miejscowych objęto 175 budynków i park przydomowy przy al. Niepodległości. Większość z nich wpisano już do ewidencji konserwatorskiej Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu.

Nr planu	Ulica i Nr	Obiekt	Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego miasta Piły Nr uchwały
GÓRNE			
101	Warsztatowa 8 - budynek administracyjny b. ZNTK Warsztatowa 8 - budynek hali głównej b. ZNTK Warsztatowa 8 - budynek kotłarni b. ZNTK Warsztatowa 8 - budynek kotłowni b. ZNTK Warsztatowa 8 - budynek siłowni energetycznej b. ZNTK		Rejon ul. Warsztatowej LI/613/06/Rady Miasta Piły z 29.08.2006 r.

122	Mała 1-3-5-7-9-11 - budynek mieszkalny Mała 2-4-6-8-12-14 - budynek mieszkalny Drzymały 4-5-6 - budynek mieszkalny Żeromskiego 17 - budynek mieszkalny Żeromskiego 18 - budynek mieszkalny Żeromskiego 24 - budynek mieszkalny Żeromskiego 42-44 - budynek mieszkalny Reymonta 1-3 - budynek mieszkalny Reymonta 10-12 - budynek mieszkalny Reymonta 31-33-35-37 - budynek mieszkalny Wyszyńskiego 48 - budynek mieszkalny Wyszyńskiego 48 - budynek mieszkalny	Obszar osiedla Górnego XX/214/08 z 26.02.2008
147	Warsztatowa 2 - budynek mieszkalny Warsztatowa 4 - budynek mieszkalny Warsztatowa 6 - budynek administracyjny, ob. Centrum Kształcenia Nauka Warsztatowa 6a - budynek pomocniczy	Rejon ul. Warsztatowej i Pomorskiej XXXVII/437/09 Rady Miasta Piły z 30.06.2009 r.
177	Wyspiańskiego 12 budynek mieszkalny	Rejon ul. Kasprowicza XVII/239 Rady Miasta Piły z 28.02.2012 r.
JADWIŻYN		
117	al. Powstańców Wlkp. 176 - budynek Poczty Polskiej	Rejon al. Powstańców Wielkopolskich i ul. F. Philipsa XVI/172/07 Rady Miasta Piły z 27.11.2007 r.
138	Olsztyńska 5 - budynek mieszkalny	Rejon ulic Olsztyńskiej i Kwizdyńskiej XVII/335/08 Rady Miasta Piły z 28.10.2008 r.
KOSZYCE		
157	Wałęcka 13 - budynek mieszkalny Wałęcka 17 - budynek mieszkalny	Rejon ulic Wałęckiej i Podleśnej XLVI/564/10 Rady Miasta Piły z 30.03.2010 r.
166	al. Niepodległości 156 - gospoda "Pod Zielonym Wieńcem", ob budynek mieszkalny al. Niepodległości 156 - park przydomowy przy dawnej gospodzie "Pod Zielonym Wieńcem" Okrężna 1 - budynek mieszkalny	Rejon ulicy Wałęckiej i Okrężnej V/43/11 Rady Miasta Piły z 25.01.2011 r.
118	al. Niepodległości 154 - Szkoła Powszechna, ob. Liga Obrony Kraju Koszycka 1 - budynek mieszkalny Koszycka 3-5 - budynek mieszkalny Koszycka 7-9 - budynek mieszkalny Koszycka 11-13 - budynek mieszkalny Koszycka 15-17 - budynek mieszkalny Koszycka 23-25 - budynek mieszkalny	Rejon ul. Suchej XVI/173/07 Rady Miasta Piły z 27.11.2007 r.
103	Okrężna 5 - budynek mieszkalny Okrężna 6 - budynek mieszkalny Okrężna 7 - budynek mieszkalny Okrężna 9 - budynek mieszkalny Okrężna 11 - budynek mieszkalny al. Niepodległości 158 - Młyn, ob. Restauracja "Stary Młyn" Prosta (dz. nr ewid. 151/5) - wieżowa stacja transformatorowa	Rejon ul. Okrężnej LIII/641/06 Rady Miasta Piły z 24.10.2006 r.
MOTYLEWO		
32	Orla 70-72 - budynek mieszkalny	Piła – Motylewo, rejon drogi krajowej nr 11 V/31/98 RM Rady Miasta Piły z 28.12.1998 r.
PODLASIE		
123	Lutycka 18 - budynek mieszkalny Lutycka 26 - budynek mieszkalny	Rejon ul. Lutyckiej (Podlasie - Lisikierz) XXIII/252/08 Rady Miasta Piły z 27.05.2008 r.
106	Bydgoska 153 - budynek mieszkalny Bydgoska 171 - budynek mieszkalny	Rejon ul. Składowej i Słowiańskiej VI/31/07 Rady Miasta Piły z 20.02.2007 r.
STASZYCE		
81	al. Poznańska 20 - budynek administracyjny (Zespół Gazowni) al. Poznańska 20 - wieża ciśnień (Zespół Gazowni)	Rejon ul. Polnej XXIV/281/04 Rady Miasta Piły z 31.08.2004 r.
90	Miedziana 4-6 - budynek mieszkalny Miedziana 8-10 - budynek mieszkalny al. Poznańska 139 - budynek mieszkalny al. Poznańska 141 - budynek mieszkalny	Obszar osiedla Staszyc III XXXVI/458/05 Rady Miasta Piły z 30.08.2005 r.
158	Kościuszki 2 - budynek mieszkalny Kościuszki 4 - budynek mieszkalny Kościuszki 6 - budynek mieszkalny Kościuszki 8 - budynek mieszkalny Kościuszki 10 - budynek mieszkalny Kościuszki 12 - budynek mieszkalny Kościuszki 14 - budynek mieszkalny Kościuszki 16 - budynek mieszkalny Kościuszki 18 - budynek mieszkalny Kościuszki 20 - budynek mieszkalny	Rejon ul. Kazimierza Pułaskiego i Kościuszki XLVI/565/10 Rady Miasta Piły z 30.03.2010 r.

84	al. Poznańska 131 - budynek mieszkalny	Rejon ul. Margonińskiej XXV/309/04 Rady Miasta Piły z 26.10.2004 r.
ŚRÓDMIEŚCIE		
79	11 Listopada 3 - budynek mieszkalny 11 Listopada 7 - budynek mieszkalny 11 Listopada 31 - budynek mieszkalny 11 Listopada 39 - budynek mieszkalny 11 Listopada 43 - budynek mieszkalny 11 Listopada 47 - budynek mieszkalny 11 Listopada 49-51 - budynek mieszkalny 11 Listopada 53 - budynek mieszkalny 14 Lutego 14 - budynek mieszkalny 14 Lutego 16 - budynek mieszkalny 14 Lutego 20 - budynek mieszkalny Teatralna 1 - Szkoła Zawodowa nr 2 pl. Staszica 1 - Teatr, ob. Regionalne Centrum Kultury pl. Staszica 3 - Muzeum, ob. Szkoła Policji pl. Staszica 7 - Urząd Rejencji, ob. Szkoła Policji pl. Staszica 8-9-10 - Konsystorz Ewangelicki, ob. Urząd Miasta	Rejon placu Stanisława Staszica XVII/207/04 Rady Miasta Piły z 27.01.2004
97	Ceglana 3 - budynek mieszkalny Ceglana 9 - budynek mieszkalny Ceglana 15-17 - budynek mieszkalny Staromiejska 9 - budynek mieszkalny Staromiejska 11 - Szkoła Powszechna Ewangelicka, ob. Szkoła Podstawowa nr 1 Staromiejska 16-18-20 - Konsulat RP Staromiejska 21-23 - budynek mieszkalny Staromiejska 25-27 - budynek mieszkalny Staromiejska 29-31 - budynek mieszkalny Staromiejska 33-35 - budynek mieszkalny Staromiejska 34 A - budynek mieszkalny Staromiejska 37-39 - budynek mieszkalny Staromiejska 41-43 - budynek mieszkalny Staromiejska 48 - pastorówka Staromiejska 54 - budynek mieszkalny Świętojańska 2-4 - budynek mieszkalny Świętojańska 5-7 - budynek mieszkalny Świętojańska 6-8 - budynek mieszkalny Świętojańska 1-3 - budynek mieszkalny Pola 11 - Gimnazjum von Steina, ob. Liceum Ogólnokształcące nr 1 Pola 15 - budynek mieszkalny Okrzei 1-3 - budynek mieszkalny Okrzei 6 - budynek mieszkalny Okrzei 14 - Izba Rzemieślnicza, ob. przychodnia lekarska Okrzei 16 - budynek mieszkalny Okrzei 15-17 - budynek mieszkalny Okrzei 19 - budynek mieszkalny Okrzei 20 - budynek mieszkalny Okrzei 35 - budynek mieszkalny Sikorskiego 9-11 - Dom Stowarzyszeń Ewangelickich, ob. Wyższa Szkoła Biznesu Sikorskiego 18 - Miejska Hala Gimnastyczna, ob. Zespół Szkół Ekonomicznych Sikorskiego 18a - Zespół Szkół Ekonomicznych Sikorskiego 31 - budynek mieszkalny Sikorskiego 73 - Szkoła Gospodarstwa Domowego i Przemysłu, ob. Zespół Szkół Gastronomicznych Sikorskiego 82 - budynek mieszkalny Kilińskiego 7 - Dom Diakonisek, ob. obiekt usługowy Kilińskiego 14-16 - Powszechna Szkoła Katolicka, ob. Zespół Szkół Budowlanych, Młodzieżowy Dom Kultury Spacerowa 23 - Ośrodek Wsparcia MOPS-u w Piłe Śródmiejska 20 - budynek mieszkalny Śródmiejska 22 - budynek mieszkalny Śródmiejska (1 Maja 2) 24 - dom towarowy, ob. budynek usługowy 1 Maja 4 - budynek mieszkalny 1 Maja 6 - budynek mieszkalny pl. Konstytucji 3 Maja 1a-2a - budynek mieszkalny Towarowa 4a-6a - budynek mieszkalny Towarowa 12 - budynek mieszkalny Pocztowa 1 - Poczta, ob. Telekomunikacja Polska S.A. Pocztowa 1 - magazyn poczty, ob. Hurtownia "Maja" 11 Listopada 4 - budynek mieszkalny 11 Listopada 6 - budynek mieszkalny 11 Listopada 8 - budynek mieszkalny 11 Listopada 10 - budynek mieszkalny 11 Listopada 26 - Stacja Pomp, ob. obiekt nieużytkowany 11 Listopada 38 - budynek mieszkalny 11 Listopada 40 - Dom Ojczyzniany, ob. Dom Pomocy Społecznej	Obszar śródmiejskiego miasta Piły XLVI/551/06 Rady Miasta Piły z 28.02.2006
134	14 Lutego 34 - budynek mieszkalny	Rejon ul. Zakopiańskiej XXIV/287/08 Rady Miasta Piły z 24.06.2008
173	Ogińskiego 9 - budynek mieszkalny Ogińskiego 11 - budynek mieszkalny	Rejon Dzieci Polskich i Ogińskiego XII/175/11 Rady Miasta Piły z 27.09.11

178	Kwiatowa 8 - budynek mieszkalny Kwiatowa 12 - budynek mieszkalny 14 Lutego 23 - budynek mieszkalny 14 Lutego 25 - budynek mieszkalny	Rejon ulic 14 Lutego i Kwiatowej XIX/248/12 Rady Miasta Piły z 27.03.2012
ZAMOŚĆ		
82	Kossaka 20 - budynek sztabu, ob. obiekt nieużytkowany	Rejon al. Powstańców Wlkp. oraz ulic Kossaka i Gluchowskiej XXIV/283/04 Rady Miasta Piły z 31.08.2004
175	Gluchowska 1-3-5-7-9 - dom dla oficerów, ob. budynek mieszkalny	Rejon ul. Gluchowskiej i al. Powstańców Wlkp. XIII/184/11 Rady Miasta Piły z 25.10.2011
59	Browarna 1 - budynek mieszkalny pl. Powstańców Warszawy 1 - budynek mieszkalny pl. Powstańców Warszawy 2 - budynek mieszkalny pl. Powstańców Warszawy 3 - budynek mieszkalny Witosa 7 - budynek mieszkalny Witosa 9 - budynek mieszkalny Browarna 20 - budynek mieszkalny Browarna 26 - budynek mieszkalny Browarna 28 - budynek mieszkalny	Rejon Placu Powstańców Warszawy LV/579/02 Rady Miasta Piły z 24.09.2002
100	Andersa 2 - budynek koszarowy, ob. budynek mieszkalny Andersa 4-8 - budynek koszarowy, ob. budynek mieszkalny Andersa 10 - budynek koszarowy, ob. budynek mieszkalny Andersa 12-16 - budynek koszarowy, ob. budynek mieszkalny Andersa 20 - budynek koszarowy, ob. budynek mieszkalny Andersa 26-28-30 - budynek koszarowy, ob. budynek mieszkalny Andersa 34 - budynek koszarowy, ob. Salezjańska Szkoła Podstawowa pplk. Kity - budynek koszarowy, ob. obiekt nieużytkowany ul. Rodła 1 - budynek koszarowy, ob. obiekt nieużytkowany	Rejon ul. Podchorążych - Bydgoskiej XLVIII/577/06 Miasta Piły z 25.04.2006
140	Bydgoska 82 - budynek mieszkalny Bydgoska 84 - budynek mieszkalny	Rejon ulic Bydgoskiej i Kusocińskiego XXXVII/337/08 Rady Miasta Piły z 28.10.2008 r.
171	Podchorążych 10 - budynek koszarowy, ob. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa Podchorążych 10 - budynek koszarowy, ob. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa Podchorążych 10 - budynek koszarowy, ob. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa Podchorążych 10 - budynek koszarowy, ob. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa	Rejon ulic Rodła i Podchorążych XI/154/11 Rady Miasta Piły z 30.08.2011 r.
172	Wawelska 4 - budynek mieszkalny Wawelska 6 - budynek mieszkalny Wawelska 40 - budynek mieszkalny Wawelska 42 - budynek mieszkalny Łowiecka 17 - budynek mieszkalny Karpacka 1 - budynek mieszkalny Karpacka 3 - budynek mieszkalny	Rejon ulic Bydgoskiej i Łowieckiej XII/174/11 z 27.09.2011

4.5. UWARUNKOWANIA OCHRONY ZASOBÓW DZIEDZICTWA I KRAJOBRAZU KULTUROWEGO WYNIKAJĄCE Z OBSZARÓW OCHRONY PRZYRODY I RÓWNOWAGI EKOLOGICZNEJ

Każdy krajobraz kulturowy przeniesiony do dzisiaj, jest wynikiem zderzenia naturalnego środowiska przyrodniczego z życiem i działalnością gospodarczą człowieka. Ulegał on ciągłym przemianom uzależnionym nie tylko od warunków naturalnych, ale też od ekspansji człowieka. Wykorzystanie zabagnionej pradoliny Gwdy dla celów osadniczych, zapoczątkowało proces przemian zachodzących w tej przestrzeni.

Należy przypuszczać, że rozległe bagna poddano melioracji, jak to czyniono w innych sąsiednich ośrodkach miejskich lub w obszarze pradoliny Noteci, gdzie główne nasilenie akcji melioracyjnej przypadło na XIX w. Prace melioracyjne pozwoliły na wykorzystanie uzyskanych obszarów dla różnych działań gospodarczo- przestrzennych. Część uzyskanych terenów przeznaczono na osadnictwo olęderskie. Najczęściej jednak wykorzystywano je dla zasiewów podszlachetne gatunki traw, te z kolei pozwoliły na wypas zwiększonej populacji owiec. W konsekwencji doprowadzało to do rozwoju sukiennictwa.⁴² Do dzisiaj, w przebudowanej formie zachowany jest folusz potwierdzający pracę sukienników w Pile oraz rozległe tereny podmokłe wykorzystywane pod uprawy działkowe.

Inne działania kształtujące krajobraz kulturowy znajdujemy w dość licznych oczkach wodnych będących pozostałościami po wyrobiskach gliny, przerabianej w miejscowych cegielniach. Do wielu zmian przyczynił się też intensywny rozwój układu komunikacyjnego (dróg i kolei), do którego stopniowo zaczęły przylegać późniejsze ulice miejskie. Czasami drogi i ulice obsadzano drzewami, ale zawsze stanowiły rozgraniczenie pomiędzy zabudową a przestrzenią komunikacyjną. Czasami budowa zwartych zespołów wymagała działań niwelacyjnych lub korekt wysokościowych. W Pile prace takie podjęto przy niwelacji strefy krawędziowej wysoczyzny morenowej, podczas budowy kolei i jej warsztatów naprawczych. Krawędź moreny wykorzystano też dla oparcia policzków wiaduktu

42

Zygmunt Boras, Zbigniew Dworecki, op.cit., s. 43, 45, 57. Autorzy podają, że w pruskim katastrze z 1773 r. odnotowano największy rozwój sukiennictwa i szewstwa. Można zatem przypuszczać, że był on wynikiem nie tylko zmiany państwowej administracji, ale główną jego przyczyną były melioracje.

kolejowego i nasypu ziemnego przy północnym odcinku Al. Poznańskiej i ul. Henryka Siemiradzkiego.

Ochrona środowiska przyrodniczego przewidziana została *Planem zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego* oraz w *Strategii Rozwoju Miasta Piły na lata 2005-2015*. Uwzględniona jest również w *Studium* określającym obszar bezpośredniego zagrożenia powodzią dla rzeki Gwdy⁴³ oraz w *Planie zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego – Dolina Noteci – możliwość aktywacji turystycznej i gospodarczej*, 2003 r.

Jako szczególnie istotne tereny kulturowo-przyrodnicze dla miasta Piły uznano pradolinę rzeki Gwdy i Rudy, Zalew Koszycki oraz inne jeziora o znaczeniu rekreacyjnym. Pasma zieleni porastającej wyniesienia wysoczyzny morenowej, rezerwat przyrody Kuźnik, zespoły zieleni (parki, zieleń pocmentarna, ogrody) wzbogacają walory przestrzenne miasta, podobnie jak liczne lasy otaczające Piłę.

⁴³ Opracowanie: Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej w Poznaniu, 2003 r.

5. GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI

5.1. CELE

Według art. 87 ustawy z dnia 27 lipca 2003 r. *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* gminne programy mają na celu w szczególności:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określanie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

5.2. KIERUNKI DZIAŁANIA I REALIZACJI PROGRAMU

5.2.1. OKREŚLENIE SPOSOBU REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zgodnie z *Ustawą 2003* obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków spoczywa na administracji odpowiedniego szczebla. Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.⁴⁴

Jednym z podstawowych zadań realizowanych przez gminny program opieki nad zabytkami jest **prowadzenie i stałe monitorowanie ewidencji zabytków**, zgodnie z obowiązującymi standardami. Dotyczy to aktualizacji, weryfikacji oraz porządkowania rejestru zabytków nieruchomych. Podobne stanowisko wynika z projektu *Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016*⁴⁵. Zagadnienie to rozszerzono o konieczność utworzenia jednolitej metodyki prac i działań dotyczących zachowania zabytków nieruchomych. **Za podstawowy cel weryfikacji przyjęto określenie faktycznego stanu zachowania obiektów nieruchomych chronionych prawem.** Jako ważny cel określono **aktualizację i uzupełnienie podstawowych danych o obiektach wpisanych do rejestru oraz uporządkowanie dokumentacji rejestru.**

Zgodnie z powyższymi zaleceniami, w niniejszym opracowaniu uwzględniono już prace nad aktualizacją **spisów**, przygotowując do wykorzystania odpowiednie wykazy (zamieszczone poniżej w pkt. 5.2.2.A-E). Wykazy obejmują łącznie spisy gminne i konserwatorskie.

Zgodnie z *Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*⁴⁶ **przeprowadzenie wpisu do rejestru** zabytków odbywa się z urzędu (poprzez właściwego terytorialnego wojewódzkiego konserwatora zabytków) lub drogą urzędowo-administracyjną na wniosek właściciela albo użytkownika wieczystego gruntu.

⁴⁴ *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, art. 21

⁴⁵ *Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016*, s. 6, 27, 47.

⁴⁶ *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, art. 8, 9, pkt. 1 i art. 13, pkt. 1, 6

Zabytek, który uległ zniszczeniu w stopniu powodującym utratę wartości historycznej, artystycznej lub naukowej, zostaje skreślony z rejestru. **Skreślenie** następuje na podstawie decyzji Ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego (art.13, ust.5), po otrzymaniu do akceptacji odpowiednio przygotowanej dokumentacji, zatwierdzonej uprzednio przez właściwy urząd konserwatorski.

Urząd Miasta Piły zarządzający gruntami Skarbu Państwa lub samorządu terytorialnego, może w drodze administracyjnej wystąpić o przeprowadzenie działań legislacyjnych w zakresie weryfikacji spisów, w tym również konserwatorskich.

5.2.2. AKTUALIZACJA GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW

(ZŁOŻENIE WNIOSKÓW O WERYFIKACJĘ SPISÓW, W TYM RÓWNIEŻ
KONSERWATORSKICH)

W trakcie rozpoznania terenu, na rzecz realizacji niniejszego opracowania, dokonano weryfikacji zasobów kulturowych Piły poprzez porównanie stanu istniejącego (*In situ*) z istniejącymi spisami konserwatorskimi i gminnymi⁴⁷. Przeprowadzono wartościowanie całej zachowanej substancji zabytkowej oraz zainwestowanej przestrzeni miejskiej, uwzględniając dodatkowo (w obszarze administracyjnym miasta Piły), walory kompozycyjne, krajoznawcze czy kulturowe. Uzyskane wyniki pozwoliły na podjęcie działań prowadzących do aktualizacji spisów. Porządkowanie rejestru zabytków nieruchomości jest działaniem zgodnym z projektem Krajowego Programu Opieki nad Zabytkami.⁴⁸

Proponowane działania naprawcze ujęto w pięciu grupach⁴⁹:

- 1) skreślenie ze spisów konserwatorskich i gminnych obiektów fizycznie nieistniejących już w terenie (pkt. 5.2.2.a.), co stanowi niepodważalną podstawę do ich usunięcia ze spisów,
- 2) objęcie szczególną opieką obiektów wyłączonych z użytkowania (wg zaproponowanego zestawienia, pkt. 5.2.2.b.),

⁴⁷ Zakres tych działań zostanie podany poniżej.

⁴⁸ *Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016*, s. 47.

⁴⁹ Zasadność podjęcia wszelkich poniżej podanych działań, każdorazowo zostanie omówiona przy obiekcie.

- 3) zwrócenie szczególnej uwagi na obiekty, które na skutek nieprawidłowo wykonywanych działań rewaloryzacyjno - naprawczych lub remontowych utraciły wartości zabytkowe (wg zaproponowanego zestawienia, pkt. 5.2.2.c),
- 4) wyodrębnienie obiektów nieużytkowanych lub użytkowanych bez możliwości prowadzenia inwestycji na ich obszarze (wg zaproponowanego zestawienia, pkt. 5.2.2.e).

5.2.2.A. LISTA OBIEKTÓW PRZEWIDZIANYCH DO WYKREŚLENIA ZE SPISÓW KONSERWATORSKICH I GMINNYCH

Lista zawiera obiekty nie istniejące już w terenie, jeden przewidziany do rozbiórki i jeden wymienione wielokrotnie. Wykreślenie tych obiektów z ewidencji zabytków wymaga wprawdzie akceptacji WWKZ, pozostaje jednak sprawą formalno - administracyjną.

1. Poz. 413⁵⁰
ul. Staszica 5, budynek administracyjny rzeźni, obiekt nieistniejący.
2. Poz. 220
ul. 14-go Lutego 32, dom mieszkalny, obiekt nieistniejący.
3. Poz. 312
ul. Okrzei 18, dom mieszkalny, obiekt nieistniejący.
4. Poz. 354
ul. Powstańców Wlkp. 130, roгатka miejska, obiekt nieistniejący.
5. Poz. 17
ul. Browarna 36, dom mieszkalny, obiekt nieistniejący.
6. Poz. 348
pl. Powstańców W-wy 3, dom mieszkalny, obiekt nieistniejący.
7. Poz. 474
ul. Towarowa 9, dom mieszkalny, obiekt nieistniejący.
8. Poz. 221
ul. 14-go Lutego 34, dom mieszkalny, obiekt nieistniejący.

⁵⁰ Podano: numer pozycji z ewidencji konserwatorskiej – powyżej zamieszczonej / dane z ewidencji gminnej lub ochroną planami zagospodarowania przestrzennego (eg – pg)

13. Poz. 613 (zespół Szpitala Miejskiego)

Kaplica, dom przedpogrzebowy, obiekt nieistniejący

9. Poz. 608 (zespół Zakładów Przemysłu Ziemniaczanego)

ul. Fabryczna 1, W ewidencji konserwatorskiej podano wskazany adres dla stolarni będącej integralną częścią zabudowy należącej do dawnych Zakładów Przemysłu Ziemniaczanego, przy ul. Młodych 30. W kompleksie zabudowy tych zakładów jest również stolarnia, która uległa trzykrotnemu pożarowi. Pozostałe po niej mury obwodowe są w bardzo złym stanie technicznym i należałoby podjąć jednoznaczną decyzję w odniesieniu do pozostałych resztek po tym obiekcie. Z ewidencji należy wykreślić podany powyżej adres dla stolarni (ul. Fabryczna 1), bowiem w tym miejscu istnieje dom mieszkalny z przełomu XIX/XX w. wzniesiony z czerwonej nietynkowanej cegły, integralnie należący do kolei.

10. Poz. 624

ul. Błotna (Koszyce), nieczynny cmentarz ewangelicko-augsburski. Zespół pocmentarny obecnie nie istnieje w terenie, bowiem został zalany wodami Zalewu Koszyckiego. We wskazanym miejscu znajdujemy tylko jedno drzewo liściaste, mogące być jego pozostałością.

11. Poz. 191

ul. 11 Listopada 40, Dom Ojczyźniany, ob. Dom Pomocy Społecznej dla Dorosłych. Obiekt wymieniony w ewidencji konserwatorskiej dwukrotnie, po raz pierwszy przy obiektach użyteczności publicznej (poz. 30k) i ponownie w alfabetycznym spisie adresowym ulic. Należy uściślić zapis.

12. Poz. 281

al. Niepodległości 142, historyczna roгатka. Dawniej nadzorowała komunikację międzynarodową oraz rozgraniczała zabudowę miasta Piły od wsi Koszyce. W obecnej szerokości al. Niepodległości obiekt przylega bezpośrednio do pasa ruchu drogowego. Zachodzi obawa „wymuszenia” rozbiórki tego budynku, tym bardziej że od dawna jest opuszczony. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego nie obejmuje ochroną tego obiektu, bowiem znajduje się on w pasie drogowym drogi krajowej.

5.2.2.B LISTA OBIEKTÓW NIEUŻYTKOWANYCH WSKAZANYCH DO OTOCZENIA SZCZEGÓLNAŃ OPIEKĄ

W przestrzeni miejskiej znalazły się obiekty nieużytkowane, o różnej wartości estetycznej i historycznej. Brak należytej opieki może doprowadzić do znacznego pogorszenia ich stanu technicznego. W tym celu należy podjąć działania legislacyjne i zabezpieczające.

Obiekty wymagają wykonania, przez właścicieli lub użytkowników, pilnych prac zabezpieczających lub naprawczych. Można ubiegać się o objęcie tych obiektów szczególnym programem ochrony wraz z dofinansowaniem działań zabezpieczających bądź naprawczych.

1. Poz. 308

ul. Okrzei 8, dawny budynek Sanepidu. Obiekt figurujący od 2013 r. w rejestrze konserwatorskim. Budynek opuszczony, po przebytych w maju 2017 r. pożarze. Właściciel obiektu sporządził w 2016 roku projekt remontu, który uzyskał pozwolenie konserwatorskie na jego remont i rozbudowę, jest w trakcie starań o uzyskanie pozwolenia budowlanego w Starostwie Powiatowym w Pile.

Zgodnie z art. 26, pkt 1 *Ustawy 2003* określono działania związane z nabyciem (...) „zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, stanowiącego własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, przy określeniu sposobu korzystania z tego zabytku należy nałożyć, jeżeli stan zachowania zabytku tego wymaga, na nabywcę lub dzierżawcę obowiązek przeprowadzenia w określonym terminie niezbędnych prac konserwatorskich przy tym zabytku”.

2. Poz. 616 (zespół Stacji Kolejowej Piła-Główna z otoczeniem)

okrągła parowozownia w zespole węzła kolejowego Piła- Główna. Obiekt figurujący od 2010 r. w rejestrze konserwatorskim, łącznie z wyposażeniem.

3. Poz. 616 (zespół Stacji Kolejowej Piła-Główna z otoczeniem)

węzeł stacji kolejowej Piła-Główna, budynek magazynowy przy wiadukcie, opuszczony.

4. Poz. 607 (zespół Miejskich Zakładów Wodociągowych)
ul. Chopina 2, budynek transformatorowni i budynek przepompowni dawnych Miejskich Zakładów Wodociągowych, nieużytkowane.
5. Poz. 187
ul. 11 Listopada 26, dawna stacja pomp, budynek nieużytkowany, w dobrym stanie technicznym.
6. Poz. 606 (zespół Gazowni miejskiej)
al. Poznańska 20, wieża ciśnień w dawnym zespole Gazowni Miejskiej (ob. Polskie Górnictwo Naftowe i Gazownictwo S.A. RG Piła), nieużytkowana.
7. Poz. 611 (zespół Zakładów Naprawczych Taboru Kolejowego)
8. ul. Warsztatowa,
okrągła, betonowa wieża ciśnień wsparta na trzech podporach, jedna z podpór jest usunięta, co może doprowadzić do runięcia obiektu i uszkodzenia zabudowy sąsiadującej. Obiekt nieużytkowany, niefiguruje w żadnym ze spisów.
9. Poz. 611 (zespół Zakładów Naprawczych Taboru Kolejowego)
ul. Warsztatowa 8, budynek administracyjny wraz z halą główną dawnych Zakładów Naprawczych Taboru Kolejowego. Obiekt nieużytkowany, w dość dobrym stanie technicznym.
10. Poz. 608 (zespół Zakładów Przemysłu Ziemniaczanego)
ul. Młodych 30, dom właściciela dawnych Zakładów Przemysłu Ziemniaczanego. Obiekt nieużytkowany, w dość dobrym stanie technicznym.

5.2.2.c WYKAZ OBIEKTÓW, KTÓRE NA SKUTEK NIEPRAWIDŁOWO
WYKONYWANYCH DZIAŁAŃ REWALORYZACYJNO-
NAPRAWCZYCH LUB REMONTOWYCH UTRACIŁY WARTOŚCI
ZABYTKOWE

poz. 609 Kompleks zabudowy dawnych koszar ul. Bydgoska – Podchorążych

- a) budynek koszar, ob. mieszkalny, ul. Andersa 2
- b) budynek koszar, ob. mieszkalny, ul. Andersa 4-8
- c) budynek koszar, ob. mieszkalny ul. Andersa 10
- d) budynek koszar, ob. mieszkalny, ul. Andersa 12-14-16
- e) budynek koszar, ob. mieszkalny, ul. Andersa 18-20
- f) budynek koszar, ob. mieszkalny, ul. Andersa 26-28-30
- g) budynek koszar, ob. Szkoła Salezjańska, ul. Andersa 34

Wymieniona zabudowa zatraciła pierwotny charakter (zabytkowy), między innymi poprzez całkowite przekształcenie elewacji (dodanie balkonów, kolumnienek i innych elementów przestrzennych zmieniających całkowicie charakter i kompozycję elewacji) odbiegających od oryginalnego rozwiązania fasad. Elewacje uzyskały współczesne formy architektoniczne. Położenie nowych tynków kolorystycznie nienawiązujących do oryginału, dodatkowo pogłębiły rozdzwięk pomiędzy specyficznym charakterem dawnej architektury „militarnej” a formami nadanymi w ostatnim remoncie.

Poz. 336 Dawne Gimnazjum im. von Steina, ob. Liceum Ogólnokształcące, ul. W. Pola 11. Pierwotnie modernistyczne, rozbudowane od strony ulicy w latach 60-80. XX w. Rozbudowa otrzymała charakter realizacji wielkopłytovej. Po remoncie obejmującym cały budynek, ujednolicono bryłę i charakter obiektu, nawiązując aktualnie do wielkopłytovej rozbudowy. Kolorystyka elewacji w żaden sposób nie powieliła historycznego rozwiązania, a poprzeczne pasy elewacji optycznie poszerzają budynek.

Poz. 360 Dawny Dom Strzelecki, ob. punkt biblioteczny wraz z domem mieszkalnym, ul. Poznańska 91. Rozbudowa doprowadziła do całkowitego zniekształcenia formy i bryły, nie stanowiącej obecnie wartości zabytkowej.

5.2.2.D WYKAZ OBIEKTÓW NIEUŻYTKOWANYCH BEZ MOŻLIWOŚCI PROWADZENIA INWESTYCJI NA ICH OBSZARZE

W wykazie obiektów nieużytkowanych bez możliwości prowadzenia w ich obrębie inwestycji znalazły się wszystkie znane cmentarze dawne i współczesne, położone w obszarze administracyjnym miasta Piły.

Zgodnie z *Ustawą 2003* art. 6, pkt. 1 „*Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania: 1) zabytki nieruchome będące w szczególności: (...) f) cmentarzami, g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji (...)*”.

Zgodnie z tradycją i *Ustawą 1959*, tereny cmentarne wyłączone są z jakichkolwiek działań inwestycyjnych poza bezpośrednio związanymi z pochówkami. Nie dotyczy to budowy kaplic cmentarnych lub lapidariów.⁵¹ W obszarach cmentarnych i pocmentarnych obowiązuje nakaz zachowania istniejącego starodrzewu oraz zakaz podejmowania inwestycji innych, poza bezpośrednio związanymi z miejscami pochówków. Dotyczy to wszystkich cmentarzy położonych w granicach administracyjnych miasta Piły, łącznie ze zlikwidowanymi.

Wyłączony z powyższego jest zespół pocmentarny przy **ul. Błotnej (poz. 624)** zalany wodami Zalewu Koszyckiego.⁵² Sprawą wymagającą indywidualnego podejścia i działań jest też cmentarz żydowski zlokalizowany przy **ul. Konopnickiej (poz. 628)**, wykorzystany w latach 70-80. XX w. pod inwestycje (przedszkole), z aktualnie prowadzoną rozbudową Szkoły Policji w Pile. Zasadne wydaje się zatem ponowne rozpatrzenie sprawy i szczegółowe sprawdzenie dokumentów zezwalających na wykonanie najnowszej inwestycji w obszarze dawnego cmentarza żydowskiego wraz z podjęciem pilnych działań zabezpieczających pozostałości po tym założeniu.

⁵¹ *Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych*, Dz. U. z 2011 r. Nr 118, poz. 687 z późn. zm., *Ustawa z dnia 16.04.2004 r. o ochronie przyrody*, Dz. U. z 2013 r., poz.627, z późn. zm.

⁵² Figuruje na liście obiektów przewidzianych do skreślenia.

Proponuje się wykonanie i ustawienie tablicy informującej o funkcji i charakterze tego dawnego założenia. Wskazane byłoby zaopatrzenie w tablice informacyjne pozostałe, nieistniejące już zespoły pocmentarne.

poz. 622 ul. Asnyka - cmentarz katolicki

poz. 625 działka leśna położona pomiędzy ul. Bydgoską a Wawelską, cmentarz choleryczny

poz. 640 Piła-Leszków, cmentarz jeniecki z czasów I wojny światowej

poz. 639 Piła-Leszków, cmentarz wojenny z okresu II wojny światowej, żołnierzy Armii Radzieckiej i Wojska Polskiego

poz. 632 ul. Powstańców Wielkopolskich, cmentarz katolicki

poz. 623 Piła-Kuźnica

poz. 626 ul. Wawelska, cmentarz

poz. 627 al. Wojska Polskiego, cmentarz

poz. 629 ul. Mickiewicza, cmentarz katolicki

poz. 630 ul. Mickiewicza, cmentarz katolicki

poz. 631 ul. Mickiewicza, cmentarz ewangelicko-augsburski

poz. 633 ul. Śniadeckich, cmentarz

poz. 634 Piła-Leszków, cmentarz czynny

poz. 607 ul. Zamiejska – Wiśniowa (Koszyce), cmentarz

poz. 637 Piła-Motylewo, cmentarz komunalny

poz. 636 Piła-Motylewo, cmentarz

poz. 638 Piła-Motylewo, cmentarz

poz. 641 Al. Poznańska cmentarzisko kurhanowe po zachodniej stronie szosy z Piły do Poznania

5.2.3. PRZYGOTOWANIE WYKAZU OBSZARÓW SZCZEGÓLNIE WARTOŚCIOWYCH

Ustaleniami miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego chronione są już niektóre, najwartościowsze przestrzenie miasta. Należą do nich:

- a) część zabudowy ul. Kolbego,

- b) układ ul. Roosevelta – Ludowa, z kościołem p.w. św. Antoniego stanowiącym akcent urbanistyczny,
- c) pl. St. Staszica z charakterystyczną zabudową pochodzącą z przełomu lat 20-30. XX w.,
- d) ul. Orła wraz z zabudową wsi Motylewo,
- e) ul. Trzcianecka,
- f) ul. Kolejowa i T. Kościuszki,
- g) pl. Jagiełły (Jadwiżyn),
- h) zespoły zabudowy w rejonie ul. Żółkiewskiego, Chorwackiej, Kopernika,
- i) części osiedla w rejonie ul. Roosevelta i Ludowej,
- j) część zespołu zabudowy w rejonie ul. Głuchowskiej, Gdańskiej i Bocheńskiego,
- k) zabudowa w rejonie ul. Tucholskiej i Chałubińskiego.
- l) obszar obejmujący archeologiczne nawarstwienia kulturowe miasta Piły.

(...) „*W miejscowych planach uwzględnia się również wszystkie budynki ujęte w rejestrze zabytków, a w odniesieniu do zabytków wpisanych do gminnej ewidencji zabytków budynki, których realizacja nie jest sprzeczna z nadrzędnymi celami kształtowania przestrzeni publicznej*” (...).⁵³

Po przeprowadzeniu badań terenowych zidentyfikowano tereny miasta lub zespoły, wymagające szczególnej ochrony i pietyzmu w podejmowaniu decyzji przestrzennych. Są to wybrane fragmenty z przestrzeni miejskiej z zachowanym krajobrazem, układem, kompozycją czy zabudową. Każdy ze wskazanych poniżej obszarów posiada odrębne, indywidualne cechy, charakterystyczne tylko dla tego zespołu, o nie zdegradowanych jeszcze przestrzeniach, lub mających niewiele zmian, dodatkowo wypełnionych oryginalną tkanką miejską, z zabudową pochodzącą z epoki. Cechy tych zespołów często podkreślone są topografią terenu i walorami kulturowymi.

Poza zespołami, wskazano też na niektóre fragmenty ulic z zachowaną jeszcze kompozycją dawną. Cechują się w miarę oryginalną tkanką miejską (szerokości światła ulicy, przykłady zieleni, itd.), uzupełnioną przykładami zabudowy dawnej. Na wskazanych odcinkach tworzą zwarte pierzeje lub ciągi zabudowy architektonicznej.

⁵³ *Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Piły*, s. 33

Wymienione poniżej tereny lub zespoły otrzymały uzasadnienie działań zachowawczych. Przyjęta kolejność nie uwzględnia ich wartościowania. Wskazane przestrzenie naniesione są graficznie na mapie miasta⁵⁴ w skali 1: 20 000.

Teren wysoczyzny morenowej⁵⁵ rozciągający się w linii prostej po zachodniej części miasta, począwszy od zespołu zieleni pocmentarnej (ul. Zamiejska, Wiśniowa), poprzez ul. Chopina, Fałata, Ceglana, Warsztatową, Wysoką. Morena stanowi naturalną barierę wysokościową istniejącą pomiędzy szeroką płaszczyzną pradoliny rzeki Gwdy a częścią miasta położoną już na wyniesionym terenie. Krajobrazowo jest bardzo ważnym elementem przestrzennym miasta, wyznaczającym granicę pierwotnych bagien.

Pradolina rzeki Gwdy wraz z rzeką Rudą.⁵⁶ W dolinie obu rzek znajduje się wiele rozpoznanych stanowisk archeologicznych. Gwda była przyczynkiem rozwoju najstarszego osadnictwa na omawianym terenie (Piła, Motylewo, Koszyce). Linia rzeki płynącej z północy na południe, z utworzoną w rejonie śródmiejskim przez Gwdę i Gordalinę wyspą, licznymi meandrami starorzecza w rejonie Motylewa i Jadwiżyna, stanowi obszar naturalnego, dobrze zachowanego krajobrazu kulturowego.⁵⁷ Współcześnie rzeka wraz z szeroką pradoliną jest znaczącym elementem miejskiej przestrzeni, rozgraniczającej obszary najstarszego osadnictwa od terenów wyniesionych ponad jej mokradła i intensywnie zasiedlanych od czasów nowożytnych.

Fragment założenia urbanistycznego wyznaczonego ul. Piekarską od południa, od zachodu ciekami płynącymi po zachodniej stronie ul. M. Kolbego⁵⁸ aż do ul. Wiatracznej, od północy ul. Wiatraczną (włączając folusz na ciekach wodnych) i ul. Niemcewi-

⁵⁴ Miasto Piła. Przestrzeń krajobrazowa i zasoby dziedzictwa kulturowego, Skala 1:20 000, op. A. Biranowska-Kurtz

⁵⁵ Teren chroniony *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Piły*, dalej jako *Studium uwarunkowań*.

⁵⁶ Teren chroniony, Ibidem. Obszary chronionego krajobrazu dla miasta Piły zostały przyjęte w 1989 r. uchwałą Wojewódzkiej Rady Narodowej, a następnie Rozporządzeniem Nr 5/98 Wojewody Piłskiego z dnia 15.05.1998 r. Obszary te obejmują na terenie Piły: część Doliny Noteci, Pojezierza Wałeckiego i Doliny Gwdy. Są one integralną otuliną „Nadnoteckich Łęgów” i częścią terenów tworzących obszary *Natura 2000*.

⁵⁷ *Program ochrony środowiska dla Gminy Piła na lata 2005-2012*, uchwała Rady Miasta Piła z dnia 27.09.2005 r., Nr XXXVII/481/05.

⁵⁸ Część zabudowy ul. Kolbego chroniona jest *Studium uwarunkowań*, op. cit. Wnętrze ul. Kolbego objęte jest prawem ochrony na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

cza, aż do rzeki Gwdy, od wschodu tarasem pradoliny rzeki Gwdy aż do ul. Piekarskiej. Jest to jedyny wycinek pierwotnego układu miasta przeniesiony do dzisiaj w oryginalnym kształcie. Unowocześniona ul. Popiełuszki wprowadza nową linię komunikacji w kierunku zachodnim od ul. Kolbego. Pozostałe tereny zachowały oryginalny układ przestrzenny, będący wynikiem nowożytniej regulacji miasta. Od tego czasu południowo-wschodni narożnik ul. Piekarskiej określał północną pierzeję pierwotnego Starego Rynku. Ul. Kolbego posiada stare linie regulacyjne zabudowy i szerokość światła jezdni oraz zachowane zwarte ciągi historycznej zabudowy. Obiekty z okresu międzywojennego lokalizowane po obydwu stronach al. Niepodległości wyznaczają pierzeje tej ulicy. Część współczesnych realizacji architektonicznych przy ul. Kolbego (na odcinku Piekarska – Popiełuszki) nie honoruje starych linii zabudowy, ani nie nawiązuje do charakteru dawnych obiektów.

Zespół ruralistyczny dawnej wsi Motylewo,⁵⁹ (il. 4) wyznaczony przez ul. Orlą i meandry rzeki Gwdy. Pierwotna wieś kończyła się widokowo kępą zieleni cmentarza ewangelicko-augsburskiego. Po wyznaczeniu nowych terenów cmentarnych (północny odcinek ul. Sokolej) zabudowa wsi przesunęła się w linii prostej na północ, aż do zakola rzeki. Tutaj zbudowano szkołę. Wieś posiada układ obustronnie zabudowanej ulicówki, z zabudową ekstensywną powiązaną z obszerną działką siedliskową, w pierzei wschodniej dochodzącą prawie do samej rzeki oraz zabudową z nietynkowanej czerwonej cegły, parterową, z kalenicami równoległymi do ulicy. W zespole pojawia się kilka domów z elementami nawiązującymi do małomiasteczkowych kamieniczek. Cała zabudowa odsunięta jest w głąb od brukowanej nawierzchni ulicy.

Układ wsi objęty jest ochroną prawną na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, z ograniczeniami uniemożliwiającymi przekształcenie czytelnego układu urbanistycznego.

Zespół ruralistyczny dawnej wsi Koszyce (il. 5) położony jest pomiędzy ul. Koszycką a wodami Zalewu Koszyckiego. Strumień wyznaczający głębokość działek siedliskowych północnej pierzei ul. Koszyckiej, był jednocześnie historyczną granicą państwa. Powyżej niego rozciągała się zabudowa wsi, początkowo ulicówki, później wolnostojące domy zaczęto wznosić przy bocznych drogach polnych. Po

⁵⁹ Teren chroniony *Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Piły*, op.cit.

obydwu stronach al. Niepodległości zrealizowano domy charakterystyczne dla zabudowy folwarcznej polskich majątków szlacheckich zlokalizowanych na Ziemi Nadnoteckiej, wokół Łobżenicy, Wysokiej czy Białośliwia. Tynkowane, parterowe domy mieszkalne podwyższano ściankami kolankowymi rozczłonkowanymi okienkami doświetlającymi niskie poddasza i wspierającymi dachy o niskim kącie nachylenia i w układzie kalenicowym względem drogi. Dachy te kryte są papą. Detal architektoniczny ograniczył się do niepozornego gzymsu wieńczącego, czasami do opasek okiennych lub drzwiowych odcisniętych w tynku. Jedynie szkoła i młyn otrzymały inne, bardziej okazałe bryły architektoniczne.

Układ przestrzenny i zespół zabudowy dzielnicy Piła-Podlasie pochodzące z lat 30. XX w. (il. 6), zlokalizowane są po południowej stronie ul. Bydgoskiej i obejmują ul. Ledycką, Lutycką, Robotniczą, Plater i Sobieskiego. Układ przestrzenny zespołu jest jednorodny, zachowany w nieprzekształconym stanie, z wewnętrznym placem (długim, prostokątnym) powstałym przez poszerzenie ul. Lutyckiej, obsadzonej dodatkowo wysokimi drzewami liściastymi. Do wypełnienia działek siedliskowych wykorzystano dwa typy zabudowy. Dość luźno rozmieszczone szczytowe rozwiązania tworzą pierzeję wschodnią ul. Lutyckiej. Takie rozwiązanie jest powtórzone w pierzei wschodniej ul. Robotniczej. Drugim typem są domy bliźniacze, w układzie kalenicowym, z oficynami od podwórza, budowanymi po obydwóch stronach granic sąsiedzkich. Do zewnętrznych ścian budynku frontowego dostawiono ganki, doprowadzone prawie do samych granic posesji. W ten sposób otrzymano zwarty ciąg zabudowy zróżnicowanej jedynie wysokościowo, bowiem kalenice ganków są prowadzone znacznie niżej od kalenic głównych. Powtórzenie tych realizacji znajduje się w zachodniej pierzei ul. Robotniczej. We wschodniej pierzei ul. Ledyckiej nie tworzą one zwartych ciągów architektonicznych. Część budynków uległa przekształceniu.

Zespół zabudowy ul. Śmiłowskiej, Zamoście (il. 7). Przy dawnych Zakładach Przemysłu Ziemiaczanego wzniesiono kompleks budynków mieszkalnych i gospodarczych przeznaczonych dla robotników. Zespół zlokalizowany przy obecnej ul. Śmiłowskiej składa się z piętrowych (wielorodzinnych) domów mieszkalnych obłożonych czarnymi gontami, z kalenicowymi dachami skierowanymi na wewnątrz ulicy. Do dzisiaj zachowała się bardzo czytelna kompozycja układu, pomimo uszczuplenia

pierwotnej zabudowy. Widokową – zachodnią granicę założenia wyznacza rzeka Gwda i równoległe do niej prowadzona ul. Młodych. Ulicą Śmiłowską poprowadzono w linii wschód – zachód. Jej rozszerzenie tworzy wewnętrzny prostokątny plac, z bezpośrednio przylegającą do niego zabudową mieszkalną. Widokowo plac zamyka się dwupiętrowym obiektem o nieco zróżnicowanej formie od pozostałych realizacji. Zabudowania gospodarcze w konstrukcji szachulcowej sytuowane poprzecznie do mieszkań, wprowadziły optyczny podział ogrodów. Czytelna jest do dzisiaj głębokość i wielkość działek siedliskowych. Zachowana jest ogłowiona aleja drzew lipowych, rosnących po obydwu stronach placyku. Przetrwała również oryginalna nawierzchnia ulicy i placyku wraz z podjazdami bocznymi do budynków, wysypana czarnym żużlem.

Wnioskuje się o wpisanie całego założenia do rejestru zabytków, łącznie z terenem, wielkością oraz głębokością działek siedliskowych, z zachowaniem zieleni drzew lipowych i ogrodów oraz z oryginalną nawierzchnią szutrową.

Zespół zabudowy ul. Małej, (il. 8) Górne – to dwa ciągi szeregowych domów wzniesionych po obydwu stronach ulicy. Każdy z ciągów utworzony jest przez siedem piętrowych budynków, z kalenicami prowadzonymi na jednej wysokości i równoległych do jezdni. Nieco rozbudowane w bryle budynki zewnętrzne zamykają kompozycję zabudowy (zamknięcie południowo-wschodnie rozbudowano, dodając oficynę). Budynki zlokalizowane na bardzo wąskich działkach, poprzedzone zostały przedogrodami, zaś na zapleczach posiadają niewielkie ogródki. Powierzchnia działek zewnętrznych od strony ul. Żeromskiego jest znacznie większa od pozostałych. Południowo-wschodni odcinek ulicy zamknięto widokowo budynkiem zlokalizowanym przy ul. Drzymały 4-5-6. Brak domknięcia z drugiej strony ulicy jest wynikiem zniszczenia zabudowy dawnej tworzącej pierzeje ul. Żeromskiego.

Wnioskuje się o wpisanie założenia do rejestru zabytków, łącznie z terenem i wielkością oraz głębokością działek siedliskowych, jako przykładu rozplanowania miejskiego pochodzącego z lat 30. XX w.

Kompleks zabudowy pl. Staszica,⁶⁰ Śródmieście, z charakterystyczną zabudową monumentalną pochodzącą z lat 20-30. XX w. Objęte prawem ochrony na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

Fragment miasta wyznaczony ulicami: od południa Kryniczną i Rymarską, od zachodu **Ceglana**, od północy terenami ogródków działkowych, aż do ul. Okrzei i wschodnią pierzeją ul. Okrzei, aż do ul. Krynicznej. Obszar posiada zróżnicowaną konfigurację terenu, łagodnie opada w kierunku południowym i południowo-wschodnim. Wskazany fragment posiada dużą ilość zieleni, częściowo przylegającej do krawędzi wysoczyzny morenowej i nasycony jest dużą liczbą zabudowy dawnej, o różnorodnych formach architektonicznych.

Teren wraz z zespołem zabudowy obejmujący: **kościół św. Rodziny** wraz z działką i zielenią wysoką, zabudowę wschodniej pierzei ul. Kilińskiego, aż do ul. Sikorskiego, fragment ul. Sikorskiego 80-82, wraz z głębokościami działek i szpalerem drzew liściastych, północną pierzeją ul. Staromiejskiej (obiekty nr 16-18-20 i Kilińskiego 11), w pierzei południowej ulicy Szkołę Podstawową Nr 1 wraz z jej działką oraz obiekt nr 9.

Kompleks zabudowy wraz z terenem tworzący dawne **Warsztaty Naprawcze Taboru Kolejowego**, zlokalizowany pomiędzy linią kolejową a ul. Warsztatową. Do dzisiaj zachowała się większość budynków. Fizycznie nie istnieje okrągła parowozownia oraz część dawnych bocznic kolejowych. Nieużytkowana jest hala główna, dawny budynek administracyjny (w bardzo złym stanie technicznym) oraz okrągła wieża ciśnień.

Zespół zabudowy zlokalizowanej w obrębie ulic: **Lotniczej, Chorwackiej, Żółkiewskiego, Kopernika**, wraz z terenem. Zespół stanowi przykład zabudowy wielkokubaturowej o funkcji mieszkalnej, przeznaczony na potrzeby wojsk lotniczych. Zabudowa jest bardzo przekształcona przez nie najlepiej wykonaną modernizację. Posiada jednak walory krajobrazowe dzięki wysokim dachom, minimalnym przedogródkom i możliwości zagospodarowania wnętrza bloku urbanistycznego. Zespół posiada wysokie walory widokowe, bowiem domy

⁶⁰ Teren chroniony Zmiana *studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Piły*

wzniesione są na wysokiej skarpie krawędzi wysoczyzny morenowej, rozciągającej się na zachód od ul. Chopina.

Zespół koszarowy Bydgoska-Podchorążych – dla terenów powojсковych przewidziano zmianę przeznaczenia i zagospodarowania terenu.⁶¹ W rejonu ul. Podchorążych i Bydgoskiej (była Wyższa Oficerska Szkoła Samochodowa) przewidziano funkcję usługowo-mieszkaniową, w tym: Państwową Wyższą Szkołę Zawodową oraz tereny pod zabudowę wielorodzinną, z wykluczeniem działalności produkcyjnej i ciężkiego ruchu transportowego. Zmiana sposobu użytkowania budynków na cele mieszkalne doprowadziła do zatarcia cech zabytkowych dużej części tego zespołu.⁶² Należy jednak dążyć do zachowania pozostałych obiektów (pełniących funkcję użyteczności publicznej) wraz z ich najbliższym otoczeniem.

Zespół koszarowy Kossaka, zlokalizowany jest przy ul. Powstańców Wielkopolskich,⁶³ zabudowa zespołu wykorzystywana jest dla celów wyższej użyteczności, w części zaadaptowana na cele mieszkalne.

Obydwie pierzeje zabudowy ul. **11 Listopada** na odcinku od ul. 14 Lutego, aż do mostu na rzece. W tym fragmencie zachowany jest niewielki wycinek pierwotnego Śródmieścia wraz z oryginalną tkanką miejską (światło ulicy, linia regulacyjna zabudowy, realizacje architektoniczne).

Zgrupowanie zabudowy przy **pl. Powstańców Warszawy** i ul. **Browarnej**, gdzie istnieje najwięcej obiektów figurujących w rejestrach konserwatorskich, zachował się mały wycinek dawnego układu przestrzennego.

Skrzyżowanie ul. **Ludowej i Roosevelta**⁶⁴ aż do ul. Okólnej (Bydgoskiej) z kościołem p.w. św. Antoniego. Ten fragment urbanistyczny posiada kompozycję z początku XX w. z zachowanymi przykładami zabudowy z epoki. Układ chroniony

⁶¹ *Lokalny program rewitalizacji obszarów powojсковych na terenie miasta Piły*, uchwała Rady Miasta Piły z dnia 31.08. 2004 r., Nr XXIV/275/04.

⁶² Ta część zespołu znalazła się na liście obiektów przewidzianych do skreślenia z ewidencji zabytków.

⁶³ Teren chroniony *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Piły*, op.cit.

⁶⁴ Ibidem.

ustaleniami planu zagospodarowania przestrzennego. Kościół jest dominantą wysokościową.

Obydwie pierzeje zachodniego odcinka ul. **Tczewskiej** i ul. **Kaczorskiej** (Zamość) ze zróżnicowaną zabudową (w tym również czworaki robotnicze).

Obydwie pierzeje ul. **Jana Stańczyka** oraz północna pierzeja ul. **Świerkowej** (Podlasie), z zabudową zbliżoną do pierzei zachodniej ul. Lutyckiej.

Ul. Lelewela na odcinku od ul. Bydgoskiej na północ, aż do dworca kolejowego Piła-Podlasie. Poza niewielkimi fragmentami (współczesna szkoła, na odcinku południowo-zachodnim współczesna zabudowa jednorodzinna, dalej Straż Pożarna) obie strony ulicy posiadają dobrze zachowane ciągi zabudowy pochodzącej z lat 1900-1920. We wschodniej pierzei jest ciąg nieprzekształconych budynków szczytowych, poprzedzonych od ulicy ogrodami warzywnymi. Pozostałą część zabudowy stanowią parterowe, dwurodzinne domy w układzie kalenicowym względem drogi, w większości zachowane w oryginalnej formie.

Wnioskuje się wprowadzenie zakazu dalszych podziałów własnościowych działek siedliskowych oraz zakazu przekształcania brył budynków. Należałoby utrzymać szerokość światła ulicy.

Ul. Wysoka (Staszyce) na całym północnym odcinku prowadzona jest krawędzią moreny, porośniętej wysokim drzewostanem. Luźna zabudowa jednorodzinna razem z ogrodami, tworzy pierzeję południową i jest przykładem najstarszych realizacji dzielnicy Staszyce.

Ul. Wiosny Ludów (Staszyce) pomiędzy ul. Poznańską a Czarneckiego, z zabudową powiązaną z ogrodami, pochodzącą z lat 20. XX w. Tutaj zachowały się domy z obłymi dachami w układzie kalenicowym.

5.2.4. TWORZENIE PARKÓW KULTURY

Struktura przestrzenna miasta w dużej mierze wykorzystuje naturalne warunki przyrodnicze. Ich główny akcent postawiony jest na wykorzystanie naturalnych walorów rzeki Gwdy i Rudy. Chronione zapisami różnych miejscowych planów są tereny:

- a) leśne (z wyłączeniem zabudowanych Lasów Państwowych),
- b) doliny rzeki Gwdy wraz z terenem zalewowym rzek Gwdy i Rudy,
- c) łąk w zachodniej części miasta – tzw. Bagno Dolaszewskie,
- d) strefy krawędziowej wysoczyzny morenowej w rejonie Gładyszewa,
- e) zieleni miejskiej obejmującej parki,
- f) zieleni pocmentarnej,
- g) rolne południowego obszaru Motylewa
- h) skupiska zieleni wysokiej i ogrody działkowe.

Do obszarów chronionych na podstawie przepisów szczególnych należy *Obszar Natura 2000, obszary chronionego krajobrazu, lasy ochronne, rezerwat „Kuźnik”, pomniki przyrody oraz obszary zasobowe wód podziemnych*. Przy tak szeroko zakreślonych ochronnych terenach przyrodniczych podjęcie działań w celu tworzenia parków kulturowych należy uznać za zadanie drugoplanowe.

PODZIAŁ ZADAŃ NA OBSZARY, PROJEKTY, DZIAŁANIA

* załącznik nr 8 - Tabela podział na obszary, projekty i zadania.

6.1. AKTUALIZACJA GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW

Prace prowadzone cyklicznie, w zależności od zapotrzebowania, w latach 2018-2021 w uzgodnieniu i we współpracy z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków.

6.1.1. AKTUALIZACJA GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH

Gminna Ewidencja Zabytków Nieruchomych Miasta Piły została założona w 2004 r., natomiast ostatnie uaktualnienie zostało przeprowadzone w 2012 r.

Systematyczna aktualizacja gminnej ewidencji zabytków nieruchomych przewiduje:

- bieżące wykonywanie uzupełnień kart adresowych o nowe, nieujęte jeszcze przykłady oraz o uzyskane dane i dokumentację fotograficzną od WWKZ,
- uzupełnianie kart adresowych o informacje powstałe w wyniku ewentualnych działań prowadzonych przy obiektach (prace remontowe lub modernizacyjne, weryfikacje zapisów i stanu posiadania, inne działania),
- uzupełnianie kart adresowych o dane dotyczące stosunków własnościowych z podaniem aktualnych numerów działek geodezyjnych,
- we współpracy z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków przygotowanie wniosków do przeprowadzenia prac legislacyjnych obejmujących weryfikację posiadanych danych lub innych działań korygujących spisy zabytków. Złożenie wniosków o wykreślenie z ewidencji zabytków uwzględnionych w pkt. 5.2.2.a i pkt. 5.2.2.c niniejszego opracowania.

Realizacja prac zaplanowana jest zgodnie ze wskazaniem Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków i decyzjami wydanymi przez Generalnego Konserwatora Zabytków.

6.1.2. AKTUALIZACJA GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW ARCHEOLOGICZNYCH

Gminna Ewidencja Zabytków Archeologicznych została utworzona w 2012 roku przez Łukasza Bentkowskiego. Aktualizacja gminnej ewidencji zabytków archeologicznych przewiduje:

- uzupełnianie istniejących kart adresowych zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków o szczegółowe ustalenia wynikające ze stosunków własnościowych wraz z naniesieniem (podaniem, uzupełnieniem) aktualnych numerów działek geodezyjnych,
- uzupełnianie i weryfikowanie istniejącej ewidencji zabytków archeologicznych poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, na podstawie informacji uzyskiwanych od WWKZ,
- sporządzanie (aktualizowanie) mapy dziedzictwa kulturowego miasta z naniesioną lokalizacją obiektów i obszarów chronionych oraz stref ochrony stanowisk archeologicznych, systematycznie uaktualnianą na podstawie informacji uzyskiwanych od WWKZ,
- informowanie inwestorów o konieczności zgłaszania uzyskiwanych w czasie prac ziemnych wszelkich zabytków archeologicznych.

6.1.3. CMENARZE

Poprawa stanu zachowania zabytkowych zespołów cmentarnych figurujących w spisach zabytków obejmuje prace przewidziane na lata 2016-2019.

Poza cmentarzem ewangelicko-augsburskim zalany wodami Zalewu Koszyckiego (ul. Błotna) i cmentarzem pożydowskim (ul. Konopnickiej) stan zachowania pozostałych zespołów figurujących w spisach jest różny (zestawienie w pkt. 5.2.2.e).

Poza czynnymi zespołami i cmentarzami wojskowymi na Leszku, świadectwem istnienia dawnych zespołów są zachowane grupy starodrzewia (w różnym stopniu). Natomiast nie zachowały się nagrobki, ani ślady pierwotnych pochówków.

Cmentarze wojskowe wymagają stałego nadzoru porządkowego. Inne tereny pocmentarne należy zachować w przestrzeni miasta jako zielen publiczną. W miarę możliwości finansowych należy wykonać tablice informujące o pierwotnie sprawowanej funkcji każdego z terenów. Informacje do tablic należy opracować we współpracy z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków. W przypadku odkrycia pozostałości nagrobków lub innych elementów cmentarza należy wykonać inwentaryzację oraz dokumentację fotograficzno - opisową pozostałości, tworząc z nich miejsca pamięci lub lapidaria.

6.2. DZIAŁANIA W ZAKRESIE POPRAWY STANU ZACHOWANIA ZABYTEKÓW

Prowadzenie działań mających na celu poprawę wizerunku Miasta i estetyki przestrzeni publicznej oraz zahamowanie procesów degradacji i doprowadzenie do poprawy ich stanu zachowania. Rewitalizacja budynków miejskich.

6.2.1. DZIAŁANIA ZWIĄZANE Z OCHRONĄ ZABYTEKÓW WPISANYCH DO REJESTRU, KTÓRYCH WŁAŚCICIELEM JEST GMINA PIŁA

- okresowe przeglądy stanu zachowania i zabezpieczeń obiektów zabytkowych,
- opracowanie długofalowego planu remontów obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych oraz planu systematycznych kontroli i sposobów użytkowania obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych,
- przygotowanie projektów rewitalizacji obszarów i obiektów zabytkowych w celu pozyskania środków z funduszy strukturalnych UE.

6.2.2. DZIAŁANIA ZWIĄZANE Z OCHRONĄ ZABYTEKÓW WPISANYCH DO REJESTRU, KTÓRYCH WŁAŚCICIELEM NIE JEST GMINA PIŁA

- przygotowanie właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych do absorpcji funduszy unijnych,
- przygotowanie aktualnych informacji o możliwościach pozyskiwania środków finansowych z zakresu ochrony zabytków (Ministerstwo Kultury, Wojewódzki Konserwator Zabytków, Fundusz Kościelny, Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, zwolnienia z podatku VAT). Pomoc mieszkańcom Gminy w wyszukiwaniu i pisaniu programów na pozyskiwanie środków finansowych z funduszy unijnych,
- wypracowanie lepszego przepływu informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a właścicielami zabytków,
- popularyzacja dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru.

6.2.3. DZIAŁANIA ZWIĄZANE Z OCHRONĄ ZABYTKÓW ZNAJDUJĄCYCH SIĘ W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW (NIE WPISANE DO REJESTRU)

- podjęcie działań w celu znalezienia użytkowników lub właścicieli dla zdegradowanych obiektów zabytkowych na terenie Gminy, udostępnionej na stronie internetowej ich wykazu,
- informowanie właścicieli zabytków o możliwościach pozyskiwania środków finansowych z zakresu ochrony zabytków,
- wypracowanie lepszego przepływu informacji pomiędzy organami ochrony zabytków a właścicielami zabytków,
- popularyzacja dobrych praktyk projektowych przy zabytkach.

6.3. MONITOROWANIE STANU ZACHOWANIA ORAZ STANU PRAWNEGO ZABYTKÓW

Monitorowanie stanu zachowania oraz stanu prawnego opieki nad zabytkami obejmuje prace stałe prowadzone cyklicznie, w zależności od zapotrzebowania, w latach 2018-2021. Działania w tym zakresie powinny być prowadzone we współpracy z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków. Przewidziano:

- nawiązanie współpracy z właścicielami obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków w celu rozpowszechniania wśród nich informacji na temat zasad konserwatorskich, zasad etyki i profilaktyki konserwatorskiej,
- prowadzenie kontroli nad poprawnością wykonywania zaleceń konserwatorskich przy obiektach wpisanych do rejestru lub ewidencji zabytków, w tym również w odniesieniu do inwestorów prywatnych; działanie prowadzone przy współpracy i w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków,
- udzielanie informacji w zakresie skutków prawnych w przypadku stwierdzenia nieprawidłowości budowlanych, samowoli budowlanej, zaistniałych zaniedbań lub innych samowolnych przekształceń obiektów zabytkowych, w tym również dewastacji stanowisk archeologicznych,

6.4. DZIAŁANIA W ZAKRESIE EDUKACJI OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Podniesienie roli i znaczenia zabytków, opieka nad nimi oraz udrażnianie przepływu informacji we wszystkich kierunkach przewiduje prace prowadzone cyklicznie w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków, w latach 2018-2021, w zależności od zapotrzebowania.

6.4.1. UŁATWIANIE BEZPOŚREDNIEGO DOSTĘPU DO SPISÓW ZABYTEKÓW

Ułatwianie bezpośredniego dostępu do spisów zabytków przewidziano poprzez ich digitalizację i udostępnienie w internecie, w tym niniejszego *Programu opieki nad zabytkami miasta Piły na lata 2018-2021*. Informacje będą zamieszczone na stronie internetowej Urzędu Miasta Piły, po uprzednim uchwaleniu przez Radę Miasta Piły.

Przewiduje się:

- uzupełnianie i aktualizację podstawowych wiadomości o obiektach wpisanych do rejestru zabytków dla celów naukowych, medialnych, reklamowych, czy turystycznych,
- udzielanie pomocy merytorycznej w zakresie opieki nad zabytkami (we współpracy z WWKZ), świadczonej użytkownikom lub właścicielom obiektów zabytkowych w zakresie podstawowych informacji

o przedmiotowych zabytkach, uzgodnień formalno-prawnych lub uzyskiwaniu środków finansowych, niezbędnych dla prowadzenia prac konserwatorsko-budowlanych,

- udostępnienie informacji o zabytkach gminy na stronie internetowej gmin,
- utworzenie gminnego systemu informacji i promocji (baz danych) środowiska kulturowego.

6.4.2. TWORZENIE WARUNKÓW DO AKTYWNEGO UCZESTNICTWA W KULTURZE I EDUKACJI NA RZECZ DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze i edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego przewiduje współpracę gminy z instytucjami kultury i turystycznymi, w tym:

- wykorzystanie wartości kulturowych miasta dla podniesienia jego atrakcyjności poprzez prowadzenie polityki „szerokiego otwarcia”,
- inicjowanie i organizowanie obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa,
- wydawanie i wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- wspieranie różnorodnych działań i inicjatyw na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków,
- pomoc przy wspieraniu różnorodnych projektów historycznych, kulturowych, etnograficznych, muzealnych, turystycznych,
- pomoc w prowadzeniu edukacji z wybranych zagadnień dotyczących dziedzictwa kulturowego,
- organizowanie szkoleń związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego,
- organizowanie konkursów na najlepszego użytkownika obiektu zabytkowego,
- opracowanie cyklu szkoleń wraz z materiałem poglądowym skierowanym do przedstawicieli wspólnot mieszkaniowych, mających na celu promowanie standardów w zakresie rewaloryzacji i remontowania obiektów zabytkowych oraz możliwości pozyskiwania funduszy na ten cel,

- wprowadzenie i upowszechnienie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do systemu edukacji przedszkolnej przez organizowanie i wspieranie zajęć.

6.5. UDOSTĘPNIENIE I PROMOCJA ZABYTEKÓW NIERUCHOMYCH

Udostępnienie i promocja zabytków nieruchomych w działalności informacyjnej oraz promocji miasta lub regionu przewiduje prace prowadzone cyklicznie, w zależności od występującego zapotrzebowania. Okres realizacji przewidziano na lata 2018-2021.

Obejmują one:

- wykorzystanie wiedzy o zabytkach Piły podczas opracowywania różnych form informacyjnych lub reklamowych, takich jak foldery, druki, publikacje, mapy turystyczne, tablice informacyjne, itd., współpracę z ośrodkami naukowymi, muzeami, szkołami,
- opracowanie mapy zabytków gminy, jako atrakcyjnej graficznie formy promocji ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego,
- opracowanie szlaków turystycznych (np. pieszych, rowerowych, nordic walking),
- wprowadzenie zintegrowanego systemu informacji wizualnej (tablice informacyjne) obejmującego zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego gminy.

6.6. INFORMACJA W ZAKRESIE FINANSOWANIA

Informacja w zakresie finansowania i pozyskiwania środków – to prace, prowadzone w zależności od zapotrzebowania. W latach 2018-2021 przewidziano:

- prowadzenie informacji o źródłach dofinansowania i działaniach związanych z opieką nad zabytkami,
- pomoc merytoryczną w przygotowywaniu wniosków potrzebnych do otrzymania funduszy na prace konserwatorskie, remontowe, modernizacyjne lub inne prowadzone przy obiektach zabytkowych, a uzyskiwanych ze środków

budżetowych gminy, w ramach środków zabezpieczonych w budżecie gminy na dany rok (np.: dotacje, ulgi podatkowe),

- pozyskiwanie środków na prowadzenie i wspieranie badań naukowych i archeologicznych.

Gmina Piła nie posiada uchwały dofinansowującej remonty obiektów zabytkowych.

6.7. PROMOCJA MIASTA I REGIONU

Promocja miasta i regionu w latach 2018-2021 – przewidziano:

- wykorzystanie walorów kulturowych i zabytków nieruchomych dla działań promocyjnych we wszystkich możliwych kierunkach: naukowo-badawczych (w tym również archeologia), wydawniczych, turystycznych,
- wspieranie działań propagujących różne wydarzenia związane z miastem lub regionem: historyczne, etnograficzne, kulturowe, wystawiennicze, wydawnicze ,
- bieżąca współpraca z miejskimi lub regionalnymi instytucjami kulturalnymi (muzea, teatry, szkoły, kluby, organizacje turystyczne, itd).

6.8. SZCZEGÓŁOWE ZADANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Szczegółowe zadania gminnego programu opieki nad zabytkami obejmują:

- 1) uzupełnianie i aktualizowanie wykonanej ewidencji zabytków nieruchomych i archeologicznych na podstawie informacji pozyskanych od Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków; okres realizacji przewidziano do końca 2018 r.,
- 2) prowadzenie i aktualizowanie gminnej ewidencji zabytków nieruchomych, zabytków archeologicznych i cmentarzy; okres realizacji – lata 2018-2021,
- 3) współpracę z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w sprawie przygotowania dokumentacji oraz wniosków mających na celu przeprowadzenie wpisu do rejestru zabytków w zakresie obiektów i obszarów będących własnością Gminy Piła terenów nie ujętych dotychczas w rejestrze,

a reprezentujących szczególne walory przestrzenne w skali miasta, zapis dotyczy w szczególności:

- zespołu przestrzennego wraz z zabudową, działkami siedliskowymi, zielenią publiczną i ogrodową, zlokalizowanego przy ul. Śmiłowskiej,
 - zespołu przestrzennego wraz z zabudową i działkami siedliskowymi, zlokalizowanego przy ul. Małej, w granicach określonych na str. 110,
- realizację prac założono do końca IV kwartału 2018 r.,
- 4) poprawę stanu zachowania cmentarzy z umieszczeniem tablic informujących i upamiętniających cmentarze wojskowe oraz inne zespoły pocmentarne; w latach 2018-2021 należy zadbać o nieczynne cmentarze, porządkując po 1-2 obiekty w każdym roku finansowania planu,
 - 5) działania pośrednie wynikające z ustawy jak również z polityki miasta, w szczególności:
 - działania w zakresie edukacji ochrony dziedzictwa kulturowego,
 - promowanie wśród mieszkańców i turystów najcenniejszych zabytków i przestrzeni miejskich,
 - wspieranie przy współudziale Urzędu Ochrony Zabytków poczynań związanych z prawidłowym utrzymaniem zabytków wraz z jego otoczeniem,
 - 6) udostępnianie i promocję zabytków nieruchomych dla celów informacyjnych, turystycznych, reklamowych (foldery, tablice, trasy turystyczne).

6.9. INNE DZIAŁANIA

1. Przygotowanie sprawozdania z wykonania powyżej określonych zadań na lata 2018-2021.
2. Opracowanie kontynuacji zadań w kolejnym programie gminnej opieki nad zabytkami 2022-2025, z weryfikacją zagadnień określonych na lata 2018-2021.
3. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

7. INSTRUMENTY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Realizacja zadań wskazanych w rozdziale 6 powinna zostać oparta na:

- 1) **instrumentach prawnych** zawierających:
 - a) przepisy prawne i programy określające politykę państwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
 - b) ustalenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,
 - c) dokumenty wydawane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków,
- 2) **zasadach finansowania i uzyskiwania środków** pochodzących z:
 - a) budżetu miasta,
 - b) funduszy Unii Europejskiej,
 - c) wdrożeń i programów Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
 - d) dotacji, subwencji, dofinansowania z innych źródeł,
- 3) **współpracy** z ośrodkami naukowymi, akademickimi oraz poprzez realizację programów wynikających ze strategii określonych w wojewódzkich i lokalnych programach ochrony zabytków,
- 4) **zasadach kontroli** nad stanem zachowania i ewidencjonowania zabytków,
- 5) **współpracy** z mieszkańcami.

Za realizację zadań wskazanych w rozdziale 6 czuwać będzie zespół złożony z pracowników Urzędu Miasta Piły.

Skład zespołu:

- Małgorzata Kaszuba – zastępca dyrektora Wydziału Oświaty, Kultury i Sportu;
- Piotr Kneć – inspektor w Wydziale Oświaty Kultury i Sportu;
- Rafał Wojciński – podinspektor w Wydziale Oświaty Kultury i Sportu.

8.ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zgodnie z *Ustawą z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* realizacja zadań zawartych w *Programie opieki nad zabytkami miasta Piły na lata 2018-2021* należy do zadań Prezydenta Miasta. Ustawa zakłada przedłożenie sprawozdania z wykonania zadań, składanego co dwa lata (2018-2019 i 2020-2021), Radzie Miasta do akceptacji. Rada Miasta dokonuje oceny i określa stopień zaawansowania i wykonania prac. Wielkopolski Wojewódzki Konserwator Zabytków może uczestniczyć w ocenie z realizacji gminnego programu, którego końcową ocenę wykonuje się po czterech latach (2021 r.). Pod koniec 2021 r. należy przygotować aktualizację programu, zatwierdzoną również przez Radę Miasta.

Zgodnie z powyższym należy:

- 1) wykonać do końca IV kwartału 2019 r. – sprawozdania z dwuletniego okresu (2018-2019) realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami,
- 2) wykonać do końca IV kwartału 2021 r. – przygotowanie sprawozdania z dwuletniego okresu (2020-2021) realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami wraz z podsumowaniem prac realizowanych w czasie czteroletniej działalności (2018-2021),
- 3) opracować kontynuację zadań gminnego programu opieki nad zabytkami na kolejny okres czteroletni, na lata 2022-2025. Prace nad założeniami nowego programu należy wykonać do końca 2021 r. Ich zatwierdzenie i przyjęcie przez Radę Miasta do realizacji przewidziano w I kwartale 2022 r.

9. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA

Z zapisów *Ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* wynika sposób finansowania działań związanych z ochroną zabytków. Zgodnie z zapisem obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich czy robót budowlanych spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Środki pozyskiwane mogą być również z budżetu gminy, powiatu, Urzędu Marszałkowskiego lub Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Mogą również pochodzić z dotacji i programów opracowanych i przyjętych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego lub innych źródeł.

Rada Gminy może udzielić dotacji na ochronę i konserwację zabytków, jednakże wymagane jest ustalenie przez nią procedury postępowania w tej sprawie. Osobnym programem objęte jest finansowanie „Dziedzictwa Kulturowego”. Jego celem jest *„ochrona i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwacja i rewaloryzacja zabytków oraz udostępnienie zabytków na cele publiczne”*. W ramach tego programu wsparcie uzyskują zabytki archeologiczne, działania ochronne nad zabytkami, w tym również muzealne i kultura ludowa.

Finansowanie możliwe jest z:

- a) Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Wielkopolskiego,
- b) Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko,
- c) Grantów Norweskich,⁶⁵

⁶⁵ Granty norweskie, środki NFOŚ i WFOŚ możliwe są do pozyskania w sytuacji, kiedy prace prowadzone w obrębie zabytku przyczyniają się do, wskazanej w poszczególnych programach, redukcji zużycia energii na cele użytkowe obiektu (modernizacja/ termomodernizacja) lub wprowadza się odnawialne źródła ciepła.

Działania termomodernizacyjne planowane do realizacji w obiekcie zabytkowym muszą odpowiadać wytycznym konserwatorskim oraz być poprzedzone opiniami z zakresu fizyki budowli, potwierdzającymi brak negatywnego wpływu planowanych działań na stan cieplno-wilgotnościowy przegród i elementów budynku zabytkowego.

- d) Programów Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,⁶⁶
- e) Programów Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.⁷¹

Programy ogłaszane przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego corocznie są aktualizowane. Informacje o nich zawiera internetowa strona Ministerstwa.

^{66, 71} j.w.

10. SPIS ŹRÓDEŁ

Akty prawne, dokumenty źródłowe

- *Kodeks postępowania administracyjnego*, Dz. U. z 2016 r. poz 23, z późn. zm.
- *Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2013-2016*, projekt, Warszawa 20.09.2013 r.
- *Lokalny program rewitalizacji obszarów powojennych na terenie miasta Piły*, uchwała Rady Miasta Nr XXIV/275/04 z dnia 31.08.2004 r., z późn. zm.
- *Program ochrony środowiska dla Gminy Piła na lata 2005-2012*, uchwała Rady Miasta Piła z dnia 27.09.2005 r., Nr XXXVII/481/05
- Uchwała Nr XXXVI/460/13 Rada Miasta Piły z 27.08.2013 r. w sprawie przyjęcia dokumentu *Program Rewitalizacji obszarów miejskich miasta Piły*
- *Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego*, z dnia 26.11.2001 r., zatwierdzony przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego, uchwała Nr XLII/628/2001
- *Prawo budowlane*, ustawa z dnia 07.07.1994 r., Dz. U. z 2016 r., poz. 290 z późn. zm.
- *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego* dnia 26.05.2011 r., w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków, oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. Nr 113, poz. 661)
- *Strategia Rozwoju Miasta Piły na lata 2005-2015*, uchwała Rady Miasta z dnia 28.09.2004 r., Nr XXV/291/04
- *Strategia Rozwoju Miasta Piły na lata 2005-2015*, uchwała Rady Miasta z dnia 30.11.2004 r., Nr XXVII/315/04
- *Strategia Rozwoju Społeczno-Gospodarczego Powiatu Pilskiego na lata 2001-2010*, uchwała Rady Powiatu Pilskiego z dnia 29.01.2001 r., uchwała Nr XXXI/253/2001
- *Strategia Rozwoju Województwa Wielkopolskiego*, przyjęta przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego, uchwała Nr CI/386/2000, z dnia 10.07.2000 r.
- *Strategia Rozwoju Województwa Wielkopolskiego do 2020 r.*, przyjęta przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego, z dnia 19.12.2005 r.
- *Studium Uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Piły*, uchwała Rady Miasta Nr XLIV/546/06 z dnia 24.01.2006 r.
- *Studium Uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Piły*, uchwała Rady Miasta Nr XL/468/09 z dnia 27.10.2009 r.
- *Studium Uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Piły*, uchwała Rady Miasta Nr VI/75/15 z dnia 31.03.2015 r.;
- *Krajowy programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*, oprac. przez zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury;

- *Ustawa z dnia 31.01.1959 r., o cmentarzach i chowaniu zmarłych*, (Dz. U. z 2015 r., poz. 2126, z późn. zm.);
- *Ustawa z dnia 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446 z późn. zm.);
- *Ustawa z dnia 17.06.1966 r., o postępowaniu egzekucyjnym w administracji*, (Dz. U. z 2016 r., poz. 599 z późn. zm.);
- *Ustawa z dnia 28.09.1991 r. o lasach* (Dz. U. z 2015 r. poz. 2100, z późn. zm.);
- *Ustawa z dnia 03.02.1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych*, (Dz. U. z 2015 r., poz. 909, z późn. zm.);
- *Ustawa z dnia 21.08.1997 r. o gospodarce nieruchomościami*, (Dz. U. z 2016 r., poz. 2147, z późn. zm.);
- *Ustawa z dnia 27.03.2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*, (Dz. U. z 2016 r. poz. 778, z późn. zm.);
- *Ustawa z dnia 16.04.2004 r., o ochronie przyrody* (Dz. U. z 2016 r. poz. 2134, z późn. zm.);
- *Wykaz zabytków miasta Piły*, spis z delegatury pilskiej Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu, data otrzymania 25.01.2013 r.
- *Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Piły*, uchwała Nr XXIII/299/12 Rady Miasta Piły z dnia 28.08.2012 r.

Bibliografia

- *Archeologiczne Zdjęcie Polski*, 10.1984 r., ark. 36-24, 36-25, 36-26, 36-27, oryg. Biuro Dokumentacji Zabytków delegatury pilskiej Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu, daje jako BDZ
- BARRAN Fritz R., *Städte-Atlas Pommern*, Rautenberg-Leer 1993 r., wydanie 2, s. 108-109
- BORAS Zygmunt, Dworecki Zbigniew, *Piła, zarys dziejów (do roku 1945)*, Piła 1993 r., Wyd. Urząd Miejski Piła ,
- BUDYCH Leszek, *Piła. Dworzec kolejowy*, [w] Karta ewidencyjna zabytków architektury i budownictwa (dalej biała karta), 1999 r., BDZ
- BUDYCH Leszek, *Piła. Parowozownia – okrągła*, [w] biała karta, 1997 r., BDZ
- BUDYCH Leszek, *Piła. Tunel – przejście dla pasażerów*, [w] biała karta, 1999 r., BDZ
- *Dawna Piła*, [w] www.dawna.pila.pl/ (data dostępu 11.10.2013 r.)
- *Encyklopedia Popularna PWN*, Warszawa 1982 r.
- FIJAŁKOWSKI Marek, *Garnizon pilski po 1945 r.*, [w] *Zarys dziejów Piły w latach 1945-2000*, Piła 2013 r., s. 150-167, red. Marek Fijałkowski
- FIJAŁKOWSKI Marek, *Walki o Piłę styczeń – luty 1945r.*, [w] *Zarys*, s. 10-21
- FIJAŁKOWSKI Marek, *Wybrane problemy przemian demograficznych zachodzących w Pile w latach 1945 -2000*, [w] *Zarys*, s. 22-35

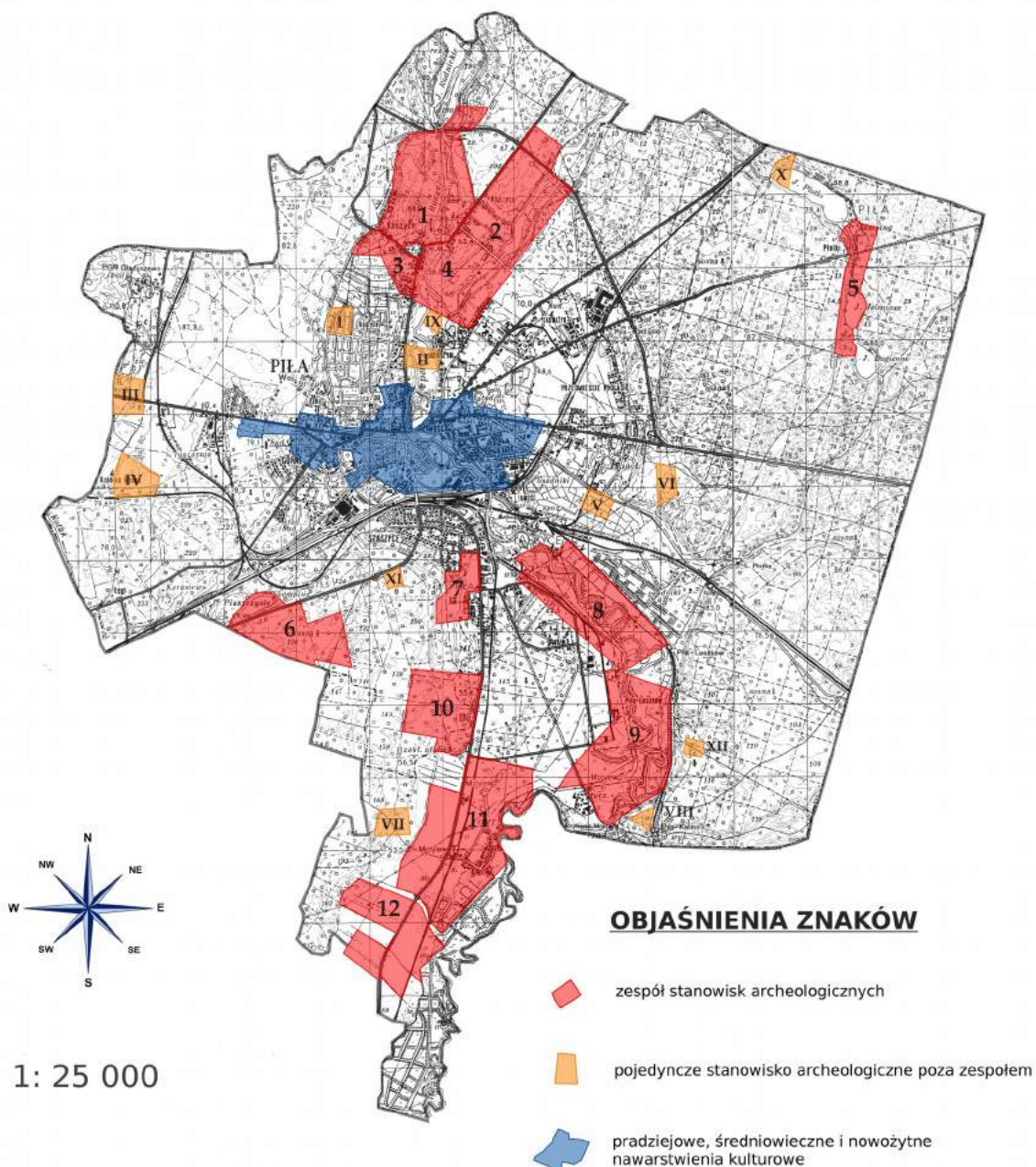
- FIJAŁKOWSKI Marek, Wąsowicz Jarosław SDB, *Życie gospodarcze Piły w latach 1945 – 2000*, [w] *Zarys*, s. 114-149
- GRECKI Henryk, *Cmentarz wojenny żołnierzy Armii Radzieckiej i Wojska Polskiego*, [w] Karta ewidencyjna zabytków (dalej jako karta cmentarza), 1988 r., BDZ
- GRECKI Henryk, *Piła, Cmentarz jeniecki*, [w] karta cmentarza, 1988 r., BDZ
- GRECKI Henryk, *Piła, Cmentarz katolicki*, [w] karta cmentarza, 1988 r., BDZ
- GRECKI Henryk, *Piła, Cmentarz katolicki*, [w] karta cmentarza 1988 r., BDZ
- GRECKI Henryk, *Piła, Cmentarz choleryczny*, [w] karta cmentarza, 1988 r., BDZ
- HENSEL W., Hilczer-Kurnatowska Z., *Studia i materiały do osadnictwa Wielkopolski wczesnohistorycznej*, T. V, Wrocław 1980 r.
- JANUSZEWSKI Stanisław, *Piła, Wodociągowa wieża ciśnienia kolejowa*, [w] biała karta, 1997 r., BDZ
- KAMIŃSKI Maciej, *Władze w Pile w latach 1945 – 2000*, [w] *Zarys*, s. 36-89
- KAMIŃSKI Tomasz, *Kultura w Pile 1945 – 2000*, [w] *Zarys*, s.238-261
- KLEDZIK Ewa, *Karty ewidencyjne gminnego spisu zabytków*, oryg. Miejska Pracownia Urbanistyczna Urzędu Miasta Piła
- KROKOWSKI Stanisław, *Piła miasto St. Staszica*, 1956 r.
- LANDE E., *Grenz und Regierungsstadt Schneidemühl*, Bielefeld 1998 r.
- LECIEJ M., *Piła na starej fotografii*, Piła 1992 r., część I; Piła 1994 r. część II.
- ŁĘSKA-OLESZAK Tomira, *Planowanie i rozwój urbanistyczny miasta Piły w latach 1945 – 2000*, [w] *Zarys*, s. 90-113
- *Miasta Polskie w Tysiącleciu*, Ossolineum 1965 r., T. I, s. 599-600
- PIECUCH Bernadeta, *Piła. Arsenal (ob. dom)*, [w] biała karta, 1991 r., BDZ
- PIECUCH Bernadeta, *Piła. Dom bractwa strzeleckiego „Schützenhaus”*, [w] biała karta, 1984 r., BDZ
- PIECUCH Bernadeta, *Piła. Dom urodzenia Stanisława Staszica (ob. Muzeum S. Staszica)*, [w] biała karta, 1996 r., BDZ
- PIECUCH Bernadeta, *Piła. Kasyno oficerskie*, [w] biała karta 2002 r., BDZ
- PIECUCH Bernadeta, *Piła. Kasyno oficerskie (ob. Invest Bank S. A.)*, [w] biała karta, 1997 r., BDZ
- PIECUCH Bernadeta, *Piła. Konsulat Rzeczypospolitej Polskiej (ob. Sąd Rejonowy)*, [w] biała karta, 1993 r., BDZ
- PIECUCH Bernadeta, *Piła. Kościół ewangelicki (ob. św. Stanisława Kostki)*, [w] biała karta, br., BDZ
- PIECUCH Bernadeta, *Piła. Kościół ewangelicki (ob. Matki Boskiej Częstochowskiej)*, [w] biała karta, 2002 r., BDZ
- PIECUCH Bernadeta, *Piła. Kościół św. Rodziny*, [w] biała karta 1990 r., BDZ
- PIECUCH Bernadeta, *Piła. Królewskie Katolickie Seminarium Nauczycielskie (ob. szkoła Podstawowa nr 7)*, [w] biała karta, 1998 r., BDZ
- PIECUCH Bernadeta, *Piła. Sala gimnastyczna w zespole Królewskiego Katolickiego Seminarium Nauczycielskiego*, [w] biała karta, 1998 r., BDZ
- POCZĄTEK Michał, *Ochrona zdrowia w Pile w latach 1945 – 2000*, [w] *Zarys*, s. 192-215

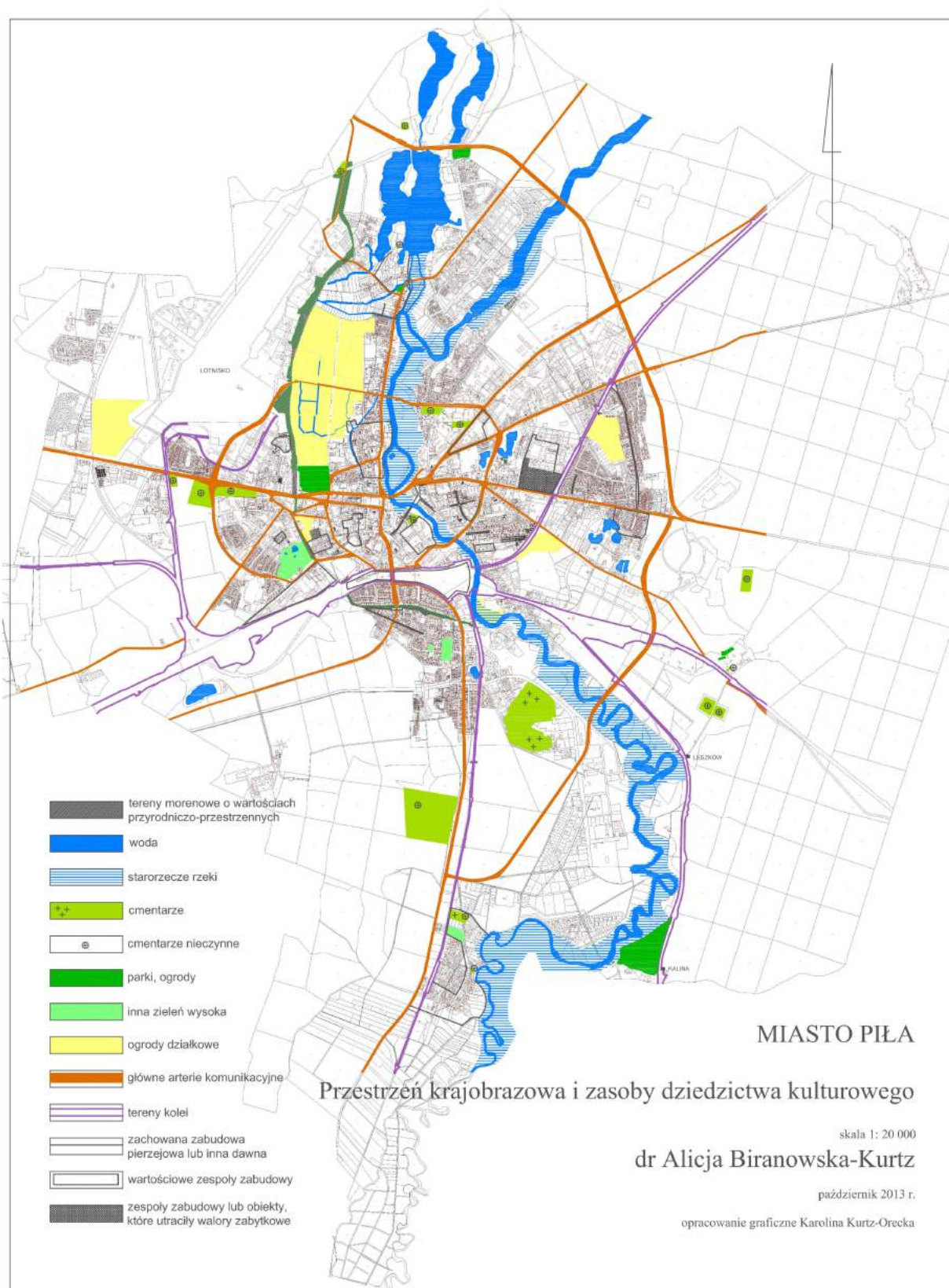
- ROLA Jarosław, Początki osadnictwa na terenach Piły i okolic, Piła 2005 r.
- RUTA Rafał, Usurski Maciej, *Było takie miasto. Piła na dawnych kartach pocztowych 1896-1944*, Piła 2013 r., Wyd. Muzeum Stanisława Staszica w Pile
- URBANIAK Miron, *Magazyn i ekspedycja towarowa w zespole stacji kolejowej Piła Główna*, [w] biała karta, 2008 r., BDZ
- URBANIAK Miron, *Nastawnia dysponująca PŁ-A w zespole stacji kolejowej Piła Główna*, [w] biała karta, 2008 r., BDZ
- URBANIAK Miron, *Zespół stacji kolejowej Piła Główna*, [w] biała karta, 2008 r., BDZ
- USURSKI Maciej, *Działalność sportowa i turystyczna w Pile 1945 – 2000*, [w] *Zarys*, s. 262-284
- USURSKI Maciej, *Szkolnictwo w Pile 1945 – 2000*, [w] *Zarys*, s. 216-237
- WĄSOWICZ Jarosław SDB, *Życie religijne w Pile w okresie powojennym*, [w] *Zarys*, s. 168-191
- *Zarys dziejów Piły w latach 1945-2000*, Piła 2013 r., red. Marek Fijałkowski
- ŻEREBIŁO Iwona, *Piła. Loża masońska (ob. Zachodniopomorska Szkoła Biznesu)*, [w] biała karta, 2004 r., BDZ

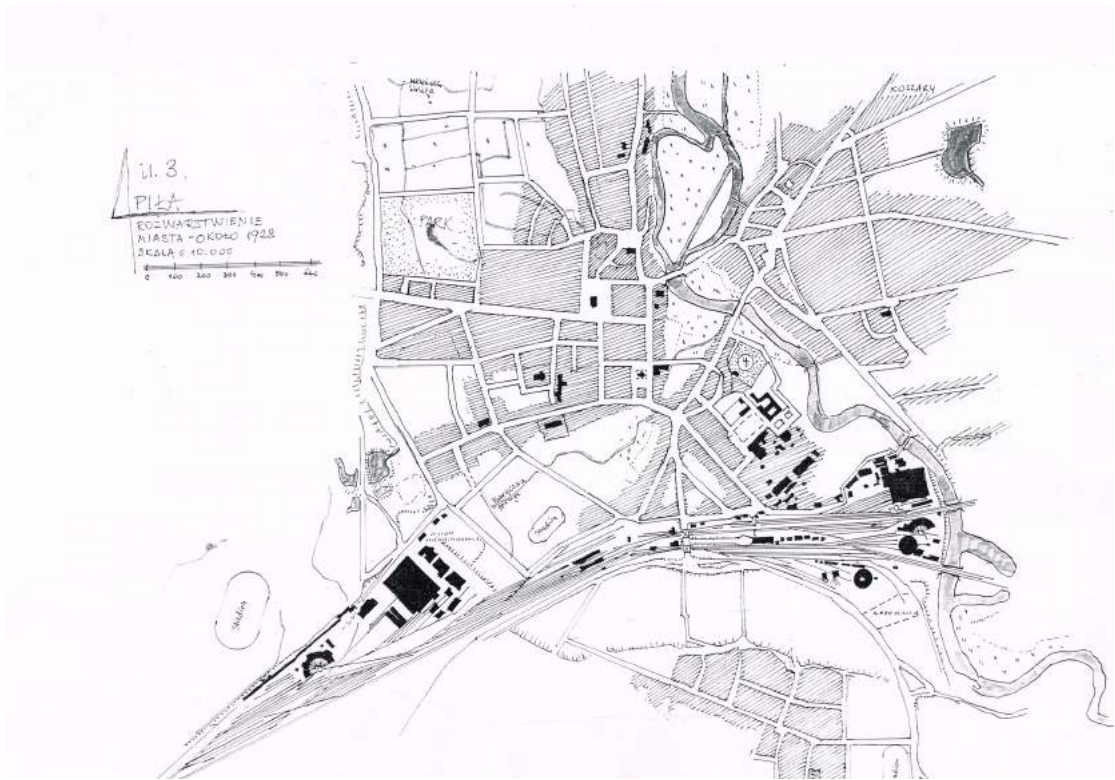
ZAŁĄCZNIKI

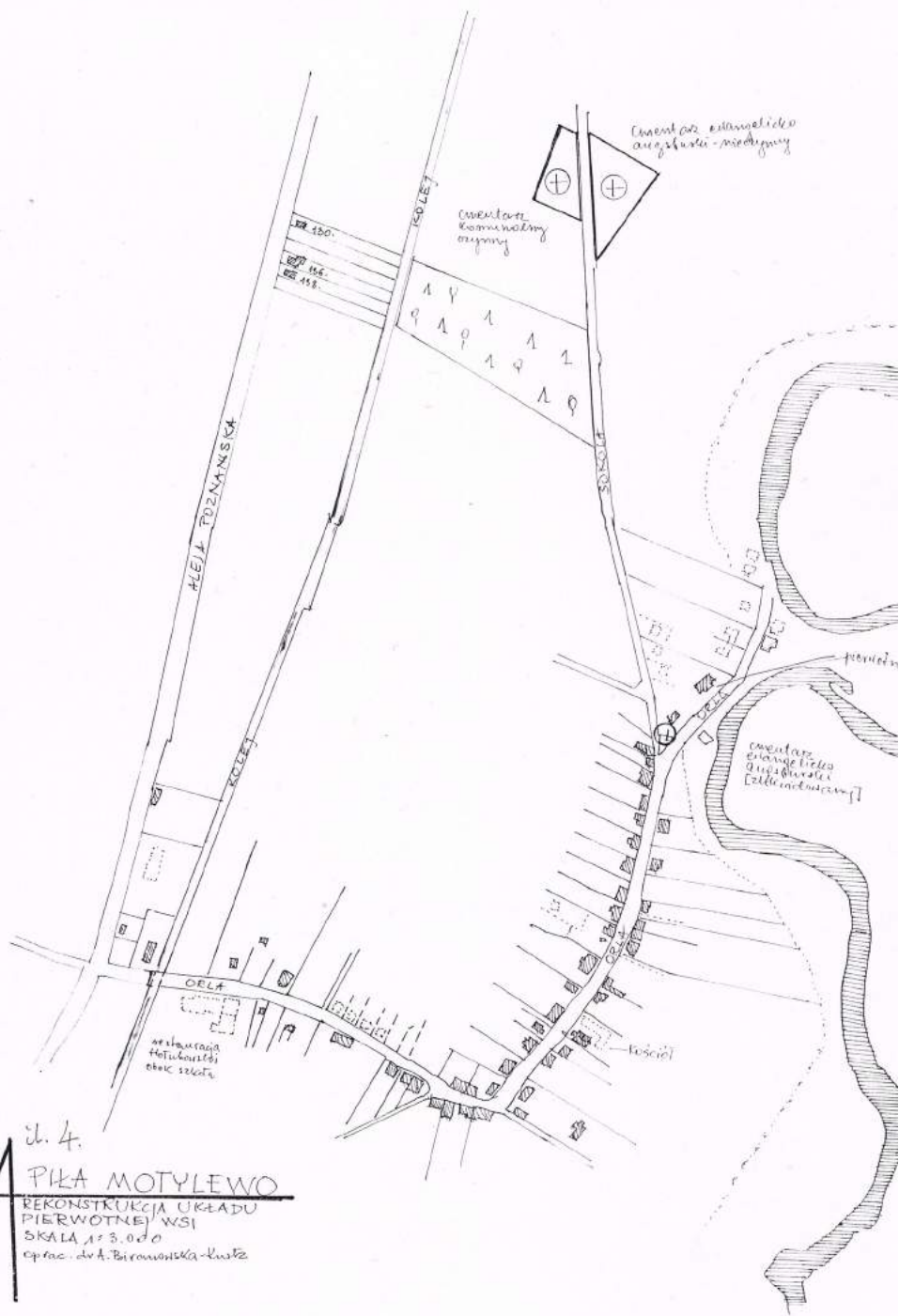
1. Ewidencja zabytków archeologicznych Miasta i Gminy Piła, Mapa w skali 1: 25 000 oprac. Łukasz Bentkowski.
2. Miasto Piła. Przestrzeń krajobrazowa i zasoby dziedzictwa kulturowego, skala 1: 20 000, oprac. dr Alicja Biranowska-Kurtz.
3. Piła. Rekonstrukcja fragmentu miasta według stanu z 1928 r., z uwzględnieniem dawnych rynków (Starego, Nowego, Żydowskiego), zespołu zabudowy przy obecnym pl. Staszica, kompleksu rzeźni miejskiej, kompleksu zabudowy stacji kolejowej Piła-Główna oraz Zakładów Naprawczych Taboru Kolejowego, skala 1: 10 000, oprac. dr Alicja Biranowska-Kurtz.
4. Piła – Motylewo. Rekonstrukcja układu pierwotnej wsi Motylewo, skala 1: 3 000, oprac. dr Alicja Biranowska-Kurtz.
5. Piła – Koszyce. Rekonstrukcja układu pierwotnej wsi Koszyce, skala 1: 3 000, oprac. dr Alicja Biranowska-Kurtz.
6. Piła – Podlasie. Układ fragmentu dzielnicy w obrębie ulic: Bydgoskiej, Ledyckiej, Lutyckiej, Robotniczej, stan z 2013 r., skala 1: 2 000, oprac. dr Alicja Biranowska-Kurtz.
7. Piła – Zamość, ul. Śmiłowska. Rekonstrukcja pierwotnego układu wraz z zabudową, skala 1: 2 000, oprac. dr Alicja Biranowska-Kurtz.
8. Piła – Górne, ul. Mała. Układ przestrzenny wraz zabudową, stan z 2013 r., skala 1: 2 000, oprac. dr Alicja Biranowska-Kurtz .
9. Tabela „GMINNY OROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2018-2021 – podział na obszary, projekty i zadania”.

EWIDENCJA ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH MIASTA I GMINY PIŁA

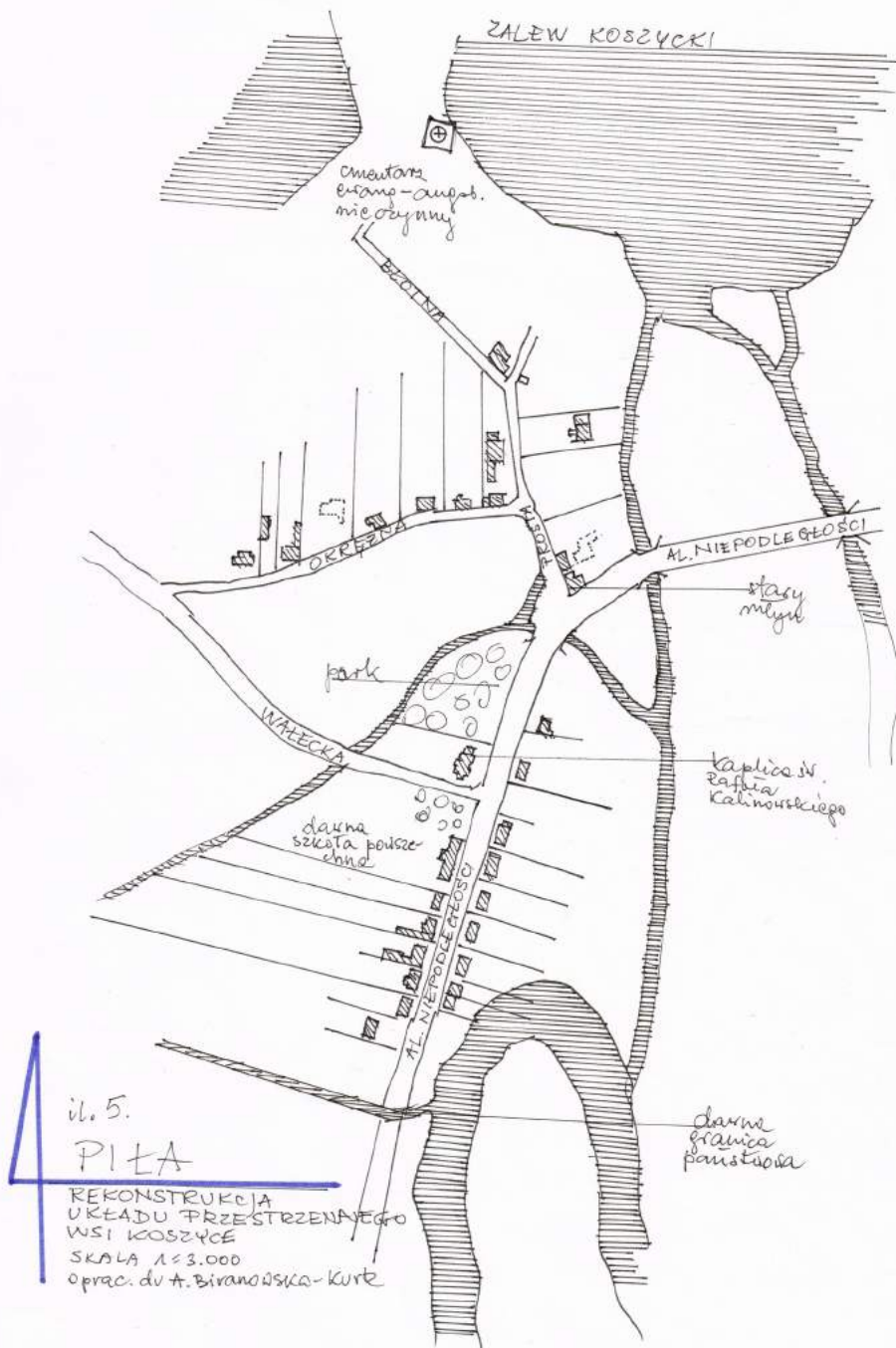

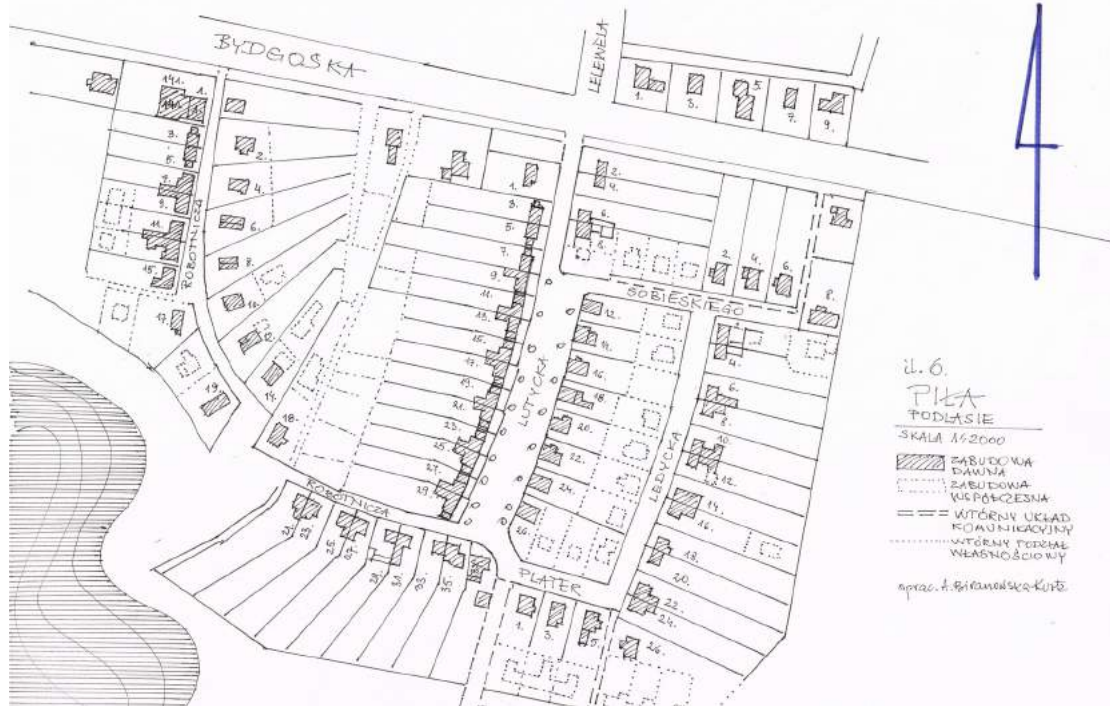
ul. 4.
PIŁA MOTYLEWO
 REKONSTRUKCJA UKŁADU
 PIERWOTNEJ WSI
 SKALA 1:3.000
 oprac. dr A. Biranowska-Kuźe

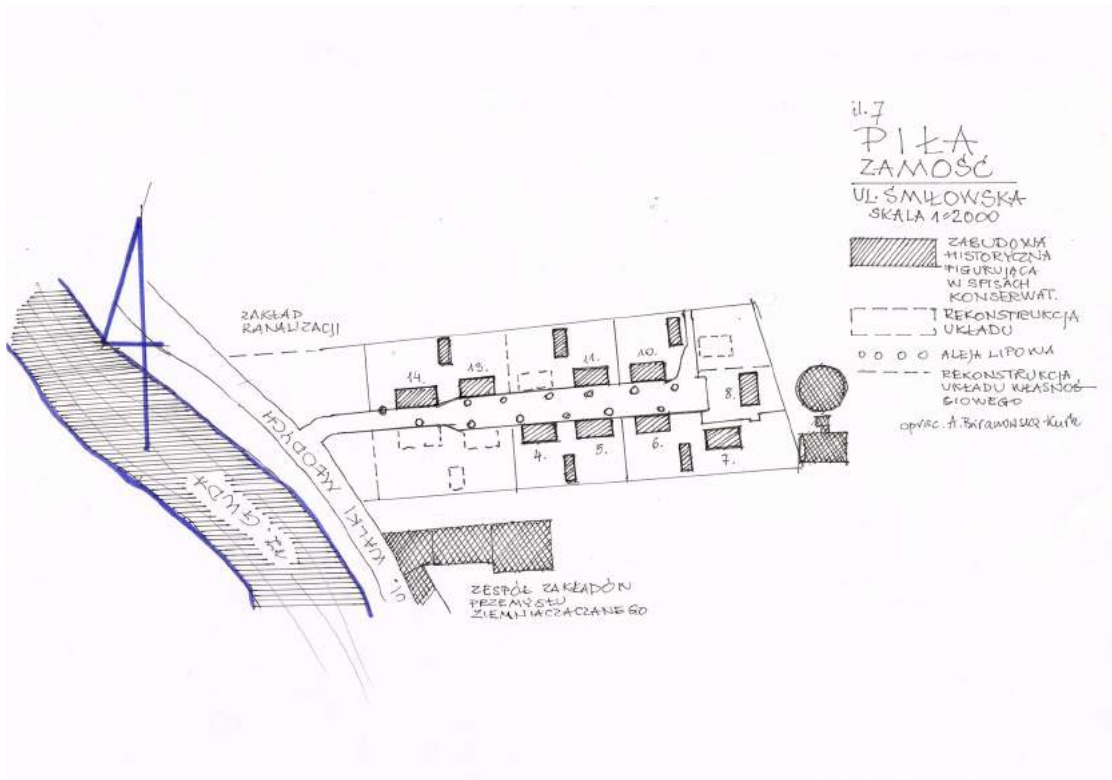

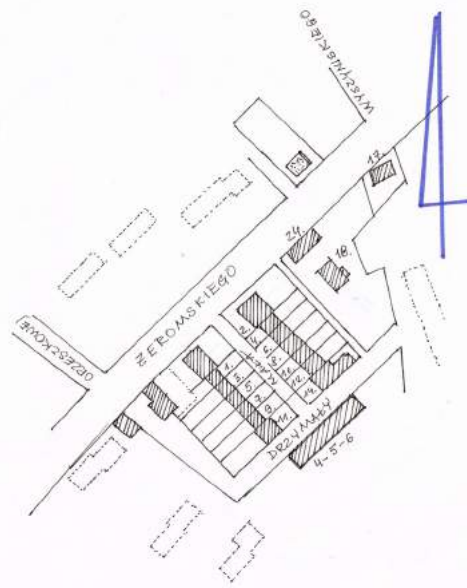
il. 5.

PIŁA

REKONSTRUKCJA
UKŁADU PRZESTRZENNEGO
WSI KOSZYCE
SKALA 1:3.000
oprac. dr A. BIRANOWSKA-KURK

11.8.
 PILA
 GÓRZE
 UL. MAŁA
 SKALA 1:2000

- ZABUDOWA HISTORYCZNA
 FIGURUJĄCA W SPISACH
 KONSERWATORSKICH
- HISTORYCZNY PODZIAŁ
 WŁASNOŚCIOWY
- WSPÓŁCZESNA ZABUDOWA

oprac. dr A. Biranowska-Kurtz

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI NA LATA 2017-2020 –
podział na obszary, projekty i zadania

L p.	Zadania, opis	Ramy czasowe dla poszczególnych działań															
		2018				2019				2020				2021			
1.0	Aktualizacja gminnej ewidencji zabytków nieruchomych	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
1.1	Wykonywanie nowych kart adresowych																
1.2	Bieżące uzupełnianie istniejących kart adresowych																
1.3	Uzupełnienie kart adresowych o dane dotyczące stosunków własnościowych (aktualne numery działek geodezyjnych)																
1.4	We współpracy z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków przygotowanie i złożenie wniosków o wykreślenie z ewidencji zabytków uwzględnionych w punkcie 5.2.2.a i 5.2.2.c.																
1.5	Monitorowanie stanu zachowania zabytków oraz ich stanu prawnego																
1.6	Wskazane jest przygotowanie Studium historyczno-urbanistyczno-konserwatorskiego																
2.0	Aktualizacja gminnej ewidencji zabytków archeologicznych	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4
2.1	Bieżące uzupełnianie istniejących kart adresowych																
2.2	Sporządzenie mapy dziedzictwa kulturowego miasta																
2.2	Informowanie inwestorów o																

3	konieczności zgłoszenia uzyskanych w czasie prac ziemnych wszelkich zabytków archeologicznych																		
3.0	Cmentarze	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4		
3.1	Poprawa stanu zachowania zabytkowych zespołów cmentarnych																		
3.2	Wykonanie tablic informujących o pierwotnie sprawowanej funkcji każdego z terenów																		
4.0	Działania w zakresie poprawy stanu zachowania zabytków	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4		
4.1	Okresowe przeglądy stanu zachowania i zabezpieczenia obiektów wpisanych do rejestru zabytków																		
4.2	Opracowanie długofalowego planu remontów obiektów zabytkowych znajdujących się w zasobach komunalnych																		
4.3	Przygotowanie projektów rewitalizacji obszarów i obiektów zabytkowych w celu pozyskania funduszy UE																		
4.4	Przygotowywanie aktualnych informacji o możliwościach pozyskiwania środków finansowych z zakresu ochrony zabytków																		
4.5	Informowanie właścicieli zabytków o możliwości pozyskania środków finansowych z zakresu ochrony zabytków																		
4.6	Wypracowanie lepszego przepływu informacji pomiędzy organami																		

	ochrony zabytków a właścicielami zabytków																		
4.	Popularyzacja dobrych realizacji konserwatorskich i budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru																		
4.	Określenie warunków współpracy z właścicielami budynków zabytkowych, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków																		
4.	Włączanie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju																		
5.	Monitorowanie stanu zachowania oraz stanu prawnego zabytków	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4		
5.	Nawiązanie współpracy z właścicielami obiektów znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków – w celu rozpowszechnienia wśród nich informacji na temat zasad konserwatorskich																		
5.	Prowadzenie nadzoru nad poprawnością wykonywanych zaleceń konserwatorskich przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków																		
5.	Udzielanie informacji w zakresie skutków prawnych w przypadku stwierdzenia nieprawidłowości budowlanych przy obiektach zabytkowych																		
6.	Działania w zakresie edukacji	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4		

0	ochrony dziedzictwa kulturowego																		
6.	Ułatwienie bezpośredniego dostępu 1 do spisu zabytków																		
6.	Ut看wienie gminnego systemu 2 informacji i promocji środowiska kulturowego																		
6.	Wykorzystanie wartości kulturowych 3 miasta dla podniesienia jego atrakcyjności																		
6.	Inicjowanie i organizowanie 4 obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa																		
6.	Wspieranie różnorodnych działań i 5 inicjatyw na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków																		
7.	Udostępnienie i promocja	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4		
0	zabytków nieruchomych																		
7.	Wyeksponowanie poszczególnych 1 zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego																		
7.	Opracowanie mapy zabytków gminy 2																		
7.	Opracowanie szlaków turystycznych 3																		
7.	Opracowanie zintegrowanego 4 systemu informacji wizualnej																		
7.	Promocja działań w wielu aspektach, 5 w tym: -medialnych -turystycznych -szkoleniowych -naukowych																		
8.	Promocja Miasta i regionu	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4		
0																			

8.1	Wykorzystanie walorów kulturowych dla działań promocyjnych we wszystkich możliwych kierunkach -naukowo – badawczych -wydawniczych -turystycznych																		
8.2	Wspieranie działań propagujących wydarzenia związane z miastem lub regionem -historyczne -kulturowe -etnograficzne -wystawiennicze -wydawnicze																		
8.3	Bieżąca współpraca z miejskimi lub regionalnymi instytucjami kulturalnymi (Muzea, Regionalne Centrum Kultury, szkoły)																		
9.0	Inne działania	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4	1	2	3	4		
9.1	Podjęcie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami																		
9.2	Przygotowanie sprawozdania z wykonania powyżej określonych zadań na lata 2018-2021																		
9.3	Opracowanie kontynuacji zadań w kolejnym programie gminnej opieki nad zabytkami 2022-2025, z weryfikacją zagadnień określonych na lata 2018-2021																		